

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кафедра міжнародних відносин та туризму

ДИПЛОМНА РОБОТА

Другий (магістерський) освітній рівень

Галузь знань 29 – Міжнародні відносини

Спеціальність 291 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

Спеціалізація Міжнародна інформація

на тему

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРИЧИНИ

ДРМВІ. 291

Виконала: студентка 2 курсу групи МВІм –19 –1 _____ О.О. Рожнятовська
(підпис)

Керівниця: доц., к. психол. н. _____ О.І. Бондаренко
(підпис, дата)

До захисту допускаю:

Гарант освітньої програми
«Міжнародна інформація»,
проф., д. пед. н. _____

_____ В.В. Третько
(підпис, дата)

_____ 2020 р.

Хмельницький, 2020

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: міжнародних відносин Кафедра міжнародних відносин та туризму
Другий (магістерський) освітній рівень Галузь знань 29 – Міжнародні відносини
Спеціальність 291 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
Спеціалізація Міжнародна інформація Освітня програма Міжнародна інформація

ЗАТВЕРДЖУЮ

Гарант освітньої програми «Міжнародна інформація»
кафедри міжнародних відносин та туризму

_____ Третько В.В.

01.09.2020 р.

ЗАВДАННЯ

НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Міграційні процеси в Україні: сучасний стан та причини»
керівниця роботи Бондаренко О.І., к.психол.н., доц

Затверджено наказом ректора університету від *01.09.2020 р. № 118*

2. Строк подання студентом роботи на кафедрі *15.12.2020 р.*

3. Вихідні дані до роботи: *матеріали міжнародних організацій, міжурядових європейських організацій, державних органів влади, інформаційно –аналітичних центрів, статистичні звіти, публікації в ЗМІ, Інтернет, виступи провідних політиків та лідерів суспільної думки.*

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, що їй належить розробити):

- визначити сутність міграційних процесів та їх види;
- розкрити тенденції міжнародних міграційних процесів, а також трудової міграції в Україні;
- виявити особливості розвитку міграційних процесів в Україні;
- проаналізувати сучасний стан української міграції;
- встановити причини та наслідки сучасних українських міграційних процесів;
- когнітивне моделювання міграції з України та прогноз розвитку міграції в Україні.

5. Дата видачі завдання *01.09.2020 р.*

Керівниця _____

Завдання прийняв до виконання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Назва етапу виконання ДР	Термін виконання етапу роботи	Примітка
1. Складання бібліографії до теми роботи	01.09.20	
2. Вивчення стану проблеми за темою «Міграційні процеси в Україні: сучасний стан та причини», висвітлення її в науковій літературі, нормативних документах, мережі Інтернет	09.09.2020	
3. Збір фактичного матеріалу	13.09.2020	
4. Уточнення мети, задач і обґрунтування концепції роботи	10.10.2020	
5. Вибір методів аналізу матеріалів. Попереднє формулювання гіпотез, припущень тощо	19.10.2020	
6. Обробка зібраного матеріалу	27.10.2020	
7. Виявлення тенденцій, схем розвитку проблемної ситуації, прогнозування та формулювання підходів до розв'язання проблеми	7.11.2020	
8. Підготовка тексту основної частини роботи. Формулювання висновків за розділами	8.12.2020	
9. Підготовка тексту виступу та загальних висновків	10.12.2020	
10. Здача роботи на кафедрі	15.12.20	

Студентка _____ О.О. Рожнятовська
(підпис)

Керівниця роботи _____ О.І Бондаренко
(підпис)

АНОТАЦІЯ

на дипломну роботу Рожнятовської О.О.

Тема роботи: Міграційні процеси в Україні: сучасний стан та причини

Керівниця роботи: Бондаренко О.І к.психол.н

Дипломна робота виконана на 124 с., містить 20 таблиць, 41 рисунок, список використаних джерел складається із 119 найменувань.

Ключові слова: НАСЛІДКИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ, МІГРАЦІЯ КВАЛІФІКОВАНИХ КАДРІВ, МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА, МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ, ПРИЧИНИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ, ТЕНДЕЦІЇ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ, ТРУДОВА МІГРАЦІЯ, УКРАЇНА.

У роботі досліджуються міграційні процеси в Україні на сучасному етапі, зокрема зовнішні міграційні процеси. Описана сутність та види міграційних процесів, проблеми яких в умовах глобалізації набувають все більшого поширення та по різному трактуються в науковій літературі як закордонними науковцями, так і українськими. Визначається особливості розвитку та тенденції, як міжнародних, так і українських міграційних процесів. На основі проведених досліджень можна стверджувати, що основною міграційною моделлю поведінки українців є тимчасова, циркулярна. Найбільш відвідуваними країнами є Польща, Російська Федерація, Угорщина, Молдова, Білорусь, Туреччина, Румунія, Словаччина та Єгипет. Політична нестабільність та втрата довіри до влади, низька заробітна плата та інфляція, високий рівень безробіття в Україні, пошук кращих умов життя, кращого працевлаштування з гідною оплатою праці є основними причинами виїзду українських громадян за кордон. За останні двадцять років у результаті міжнародної трудової міграції в Україні посилюються нега-

тивні демографічні тенденції, зокрема, зменшення чисельності населення країни, погіршення співвідношення між працездатним та непрацездатним населенням. Працездатна частина населення, яка здатна зробити найбільший внесок у національну економіку, залишає країну. Проте, є і позитивні наслідки, серед яких часткове вирішення проблеми безробіття, зменшення тиску на ринок праці та надходження в Україну додаткової іноземної валюти у формі грошових переказів трудових мігрантів. З метою дослідження взаємозв'язків між основними факторами, які впливають на міграційні процеси в Україні було створено когнітивну модель та розроблені сценарії розвитку МП. А також був виконаний прогноз рівня розвитку безробіття та заробітної плати в Україні. Проаналізовані ключові проблеми міграційних процесів в Україні, а також надано рекомендації щодо цих вирішення проблем.

ABSTRACT

for the qualification thesis of Olha Rozhniatovska

Theme of work: Migration processes in Ukraine: current state and causes
Supervisor of thesis: Olena Bondarenko, Assistant Professor, PhD in Psychology

Qualification thesis contains 124 pages, 20 tables, 41 pictures, 119 references.

Keywords: CAUSES OF MIGRATION PROCESSES, LABOUR MIGRATION, MIGRATION POLICY, MIGRATION OF QUALIFIED PERSONNEL, MIGRATION PROCESSES IN UKRAINE, THE CONSEQUENCES OF MIGRATION PROCESSES, TRENDS IN MIGRATION PROCESSES, UKRAINE

The paper examines migration processes in Ukraine at the present stage, in particular external migration processes. The essence and types of migration processes are described, the problems of which in the conditions of globalization are becoming more and more widespread and are interpreted differently in the scientific literature by both foreign and Ukrainian scientists. The peculiarities of development and tendencies of both international and Ukrainian migration processes are determined. Based on the research, it is affirmed that the main migration model of Ukrainian behavior is temporary, circular. The most visited countries are Poland, the Russian Federation, Hungary, Moldova, Belarus, Turkey, Romania, Slovakia and Egypt. Political instability and loss of trust in the government, low wages and inflation, high unemployment rate in Ukraine, the search for better living conditions, better employment with decent wages are the main reasons for Ukrainian citizens to go abroad. Over the past twenty years, as a result of international labor migration in Ukraine, negative demographic trends have intensified, in particular, the declining population of the country, the deteriorating ratio between the working and disabled population. The able – bodied part of the population, which is able to make the greatest contribution to the national economy, leaves the country. However, there are also positive consequences, including a partial solution to the unemployment problem, a reduction in pressure on the labor market

and the receipts of additional foreign currency into Ukraine in the form of remittances from migrant workers. In order to study the relationships between the main factors which affect migration processes in Ukraine, a cognitive model was created and scenarios for the development of MP were made. The forecast of the level of development of unemployment and wages in Ukraine was also fulfilled. The key problems of migration processes in Ukraine are analyzed, in addition recommendations for these solutions are given.

Студентка _____ О.О. Рожнятовська
(підпис)

Робота подана до захисту _____ 2020р.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК РИСУНКІВ	10
ПЕРЕЛІК ТАБЛИЦЬ	12
ВСТУП.....	14
1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	16
1.1 Основні поняття міграції, сутність та види міжнародних міграційних процесів... 16	
1.2 Тенденції міжнародних процесів в умовах глобалізації	21
1.3 Сучасний стан розвитку України.....	25
1.4 Особливості міграційних процесів в Україні	33
1.5 Законодавча база еміграції та імміграції та напрями їх державного регулювання 38	
1.6 Аналіз вивченості досліджуваної проблеми у науковій літературі	43
Висновки до розділу.....	45
2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНІХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	46
2.1 Розвиток міграційних процесів в Україні	46
2.2 Основні тенденції трудової міграції в Україні	51
2.3 Аналіз сучасного стану еміграції в Україні	59
2.4 Аналіз сучасного стану імміграції в Україні	63
2.6 Наслідки міграційних процесів.....	77
2.7 Політика країн –експортерів українських трудових мігрантів.....	80
2.7.1 Безвізовий режим між Україною та Європейським Союзом.....	83
2.7.2 Вплив COVID –19 на міграційні процеси	85
2.8 Вивчення суспільної думки щодо міграційних процесів в Україні	86
Висновки до розділу.....	90
3. МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	92
3.1 Когнітивне моделювання міграційних процесів в Україні	92
3.3 Регресійна модель розвитку рівня безробіття та рівня заробітної плати в Україні	111
3.4 Рекомендації щодо покращення міграційної ситуації в Україні	119
Висновки до розділу.....	120
ВИСНОВКИ	122
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	125

ПЕРЕЛІК РИСУНКІВ

Рисунок 2.1 – Кількість прибулих в Україну за 2002 – 2019 рр.....	47
Рисунок 2.2 – Кількість вибулих з України за 2002-2019 рр.....	47
Рисунок 2.3 – Гендерний розподіл українських мігрантів у 2012 р.	49
Рисунок 2.4 – Гендерний розподіл українських мігрантів у 2019 рр.	49
Рисунок 2.5 – Вікова структура українських мігрантів в 2012 р.	50
Рисунок 2.6 – Вікова структура українських мігрантів в 2019 р.	50
Рисунок 2.7 – Кількість прибулих міждержавних мігрантів за країнами громадянства у 2019 р.	52
Рисунок 2.8 – Кількість вибулих міждержавних мігрантів за країнами громадянства у 2019 р.	53
Рисунок 2.9 – Кількість прибулих міждержавних громадян за країнами в’їзду (виїзду) у 2019 р.	54
Рисунок 2.10 – Кількість вибулих міждержавних громадян за країнами в’їзду (виїзду) у 2019 р. [61].....	54
Рисунок 2.11 – Основні країни по «імпорту» української робочої сили.....	55
Рисунок 2.12 – Індекс відтоку мізків з України в 2014 –2020 рр.....	56
Рисунок 2.13 – Рівень освіти українських мігрантів, %.....	56
Рисунок 2.14 – Розподіл трудових мігрантів та зайнятого населення за професійними групами, %.....	57
Рисунок 2.15 – Розподіл трудових мігрантів, за відповідністю роботи за кордоном кваліфікацій, отриманій в Україні в 2015 –2017рр., %.....	58
Рисунок 2.16 – Сфери діяльності українських мігрантів.....	59
Рисунок 2.17 – Статус перебування громадян України за кордоном, млн. осіб	60
Рисунок 2.18 – Міграційний приріст населення 2014 –2019 рр., тис. осіб	62
Рисунок 2.19 – Найбільші імміграційні потоки	63
Рисунок 2.20 – Кількість іммігрантів в Україні у 2001 –2018 рр., тис. осіб	64
Рисунок 2.21 – Індекс політичної стабільності в Україні в 2000 –2019 рр.	66

Рисунок 2.22 – Рівень бідності в Україні, %	67
Рисунок 2.23 – Рівень безробіття в Україні у 2000 –2019 рр., %	68
Рисунок 2.24 – Рівень ВВП на душу населення України у 2000 –2019 рр., дол. США	69
Рисунок 2.25 – Мінімальна та середня заробітна плата в країнах, куди найбільше мігрують українці та в Україні.....	71
Рисунок 2.26 – Індекс споживчих цін в Україні, %	72
Рисунок 2.27 – Індекс Біг Маку	72
Рисунок 2.28 – Індекс щастя в країнах, куди більше мігрують українські громадяни та в Україні.....	73
Рисунок 2.29 – Індекс соціального прогресу	74
Рисунок 2.30 – Ієрархія інтересів ЄС на українському напрямі	86
Рисунок 2.31 – Причини, що спонукають українців думати про еміграцію.....	87
Рисунок 2.32 – Країни, в яких хотіли би працювати респонденти	88
Рисунок 2.33 – Респонденти, які хочуть залишити Україну.....	88
Рисунок 2.34 – Жителі, які хочуть жити в Україні	89
Рисунок 3.1 – Когнітивна карта міграційних процесів в Україні	100
Рисунок 3.2 – Значення узагальнених коефіцієнтів зворотного зв’язку когнітивної моделі міграційних процесів в Україні	105
Рисунок 3.3– Приведені коефіцієнти впливу факторів системи на цільовий «Міграційні процеси з України».....	107
Рисунок 3.4 – Приведені коефіцієнти впливу цільового фактору «Міграційні процеси в Україні»	108
Рисунок 3.5 – Оцінка впливу керуючих факторів системи на цільовий – «Міграційні процеси з України» за різними сценаріями	110
Рисунок 3.6 – Прогноз розвитку рівня безробіття в Україні у 2020 –2022 рр.	114
Рисунок 3.7 – Прогноз розвитку рівня середньої заробітної плати в Україні	118

ПЕРЕЛІК ТАБЛИЦЬ

Таблиця 1.1 – Потоки прямих іноземних інвестицій в економіку України та з України у 2010 – 2019 рр., млн. дол. США	28
Таблиця 1.2 – Фактори впливу на міжнародну міграцію населення	34
Таблиця 2.1 – Міграційних рух населення України в 2002 –2019 рр.	46
Таблиця 2.2 – Статистичні дані про виїзд громадян України за кордон 2015 –2018 рр.	60
Таблиця 2.3 – Мінімальна та середня зарплата в Україні за місяць у 2000 –2019 рр..	69
Таблиця 2.4 – Мінімальна та середня заробітна плата в країнах, куди найбільше емігрують українці	70
Таблиця 2.5 – Кореляційна матриця.....	75
Таблиця 2.6 – Обернена кореляційна матриця.....	75
Таблиця 2.7 – Основні результати перерахунку – збільшення обсягів приватних грошових переказів	78
Таблиця 3.1 – Лінгвістичні змінні взаємодії факторів та їх числові значення	92
Таблиця 3.2 – Вихідна матриця взаємодії факторів когнітивної моделі міграційних процесів в Україні.....	101
Таблиця 3.3 – Результати розрахунків когнітивної моделі міграційних процесів в Україні	103
Таблиця 3.4 – Нормалізовані результати розрахунків когнітивної моделі міграційних процесів в Україні.....	104
Таблиця 3.5 Сценарії впливу на розвиток міграційних процесів в Україні.....	109
Таблиця 3.6 – Вихідні дані для прогнозування рівня безробіття в Україні	111
Таблиця 3.7 – Результати обчислень коефіцієнтів b_k , a_k за формулами Бесея для прогнозування рівня безробіття в Україні	113
Таблиця 3.8 – Прогноз розвитку рівня безробіття в Україні у 2020 –2022 рр.....	114

Таблиця 3.9 – Вихідні дані для прогнозування рівня середньої заробітної плати в Україні	115
Таблиця 3.10 – Результати обчислень коефіцієнтів b_k , a_k за формулами Бесея для прогнозування рівня середньої заробітної плати в Україні	116
Таблиця 3.11 – Прогноз розвитку рівня середньої заробітної плати в Україні у 2020 – 2022 рр.	117

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Україна вважається одним із найбільш активних учасників міжнародних міграційних процесів. Сьогодні Україна є країною – донором трудових мігрантів, і найближчим часом потік еміграції збільшиться, що сприяє значним втратам людського капіталу нації, знижує рівень міжнародної конкурентоспроможності країни та ставить під сумнів впровадження інноваційної моделі розвитку. Особливістю розвитку міграційних процесів у сучасному світі є саме глобалізація, яка виявляється у вільному переказі соціального капіталу, матеріальних та трудових ресурсів. Міграційні процеси перерозподіляють робочу силу між країнами, що впливає на ситуацію на ринках праці кожної країни, рівень зайнятості, безробіття, заробітної плати, розподілу доходів. Зважаючи на несприятливу демографічну ситуацію, старіння населення, збільшення тривалості життя та, як наслідок, збільшення пенсійних витрат, що негативно позначається на бюджетах розвинених країн. Через це вони стимулюватимуть залучення іммігрантів, у тому числі з України. Водночас кількість українців також зменшується, а соціально–економічні умови змушують шукати роботу за кордоном. Таким чином, існує проблема забезпечення ринку праці України висококваліфікованими працівниками, здатними розвивати бізнес та сприяти соціально – економічному зростанню України.

Огляд літератури. Тенденції міграції на різних рівнях вивчаються в працях як зарубіжних, так і українських дослідників, зокрема С. Касл, С. Тимур, П. Сталкер, Х. Злотник, І. Коллет, К. Ігличка, О. Малиновська, О. Піскун. , Т. Клінченко, О. Гришнова, О. Білик та ін. [8, с. 105]. Останнім часом проблема міграції набуває все більшого поширення, тому велика кількість дослідників вивчає цю проблему. Серед них можна виділити Весельську Л.А., яка пропонувала зміни та доповнення до механізму державного регулювання міграції. Відякіна М.М., Стаканов Р.Д. досліджували теоретичні та практичні аспекти взаємозв'язку трудової міграції громадян України до ЄС та

макроекономічного розвитку України. Хлівна І.В., яка розглядала міжнародну трудову міграцію та її фінансово – економічні наслідки у вигляді міжнародних грошових переказів робітників – мігрантів та інші науковці [34, с.70].

Метою дослідження випускної кваліфікаційної роботи є теоретичне обґрунтування, дослідження сучасних міграційних процесів в умовах глобалізації, аналіз сучасних станів еміграції та імміграції в Україні, їхні особливості, тенденції, встановлення причин та наслідків міграційних процесів в Україні.

Об'єктом дослідження є сучасні міграційні процеси в Україні.

Предметом дослідження є закономірності та особливості формування і розвитку міграційних процесів в Україні на сучасному етапі.

Основними завданнями при досягненні поставленої в роботі мети є:

- визначити сутність міграційних процесів та їх види;
- розкрити тенденції міжнародних міграційних процесів, а також трудової міграції в Україні;
- виявити особливості розвитку міграційних процесів в Україні;
- проаналізувати сучасний стан української міграції;
- встановити причини та наслідки сучасних українських міграційних процесів;
- когнітивне моделювання міграції з України та прогноз розвитку міграції в Україні.

При написанні роботи були використані методи дослідження: документальний та фактографічний пошук інформації, системний та порівняльний аналізи, статистичний аналіз, аналіз суспільної думки, когнітивне моделювання, кореляційний аналіз, регресійне моделювання.

Наукова **новизна роботи** полягає у систематизації відомостей та статистичних даних про розвиток зовнішніх міграційних процесів та трудової міграції в Україні, у визначенні причин та наслідків міграційних процесів та трудової міграції в Україні, розробці когнітивного моделювання міграційних процесів та прогнозуванні рівня безробіття та заробітної плати в Україні.

1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1 Основні поняття міграції, сутність та види міжнародних міграційних процесів

Міграційні процеси давно відомі людству. Приблизно 3% населення світу перебуває за межами своєї країни. Це пов'язано з тим, що різні країни мають різний рівень життя, тому міграція є постійним явищем [15, с. 30].

Поняття "міграція" виникло давно. Оволодіння новими територіями, про які людство дізналося завдяки великим географічним відкриттям, стало колосальним спонукальним фактором для масового переміщення населення. Пізніше рух капіталу та поширення капіталізму також стали рушійною силою. Вищезазначений період називають "старою міграцією". "Новою міграцією" називають період із середини ХІХ століття до кінця Другої світової війни. Значне збільшення міграційних потоків виникло з демократизацією суспільства у другій половині ХХ століття. З цього ж періоду стає масовою міграція робочої сили. Його обсяги стрімко збільшуються в наш час [18, с. 14].

Міграція населення спричинена економічними, політичними, соціальними та етнічними факторами. Протягом історії людства вона відігравала значну роль у соціальному розвитку. З одного боку, масштаби та спрямованість міграційних процесів частково демонструють стан соціально–економічного розвитку країни. З іншого боку, сам процес міграції суттєво впливає на розвиток країн [33, с. 17–18].

Міграція визначається як одне з найскладніших соціальних явищ, що характеризується великою різноманітністю. Зазвичай міграційні потоки спрямовуються з менш розвинених у більш розвинені країни, де існують досить сприятливі соціально–економічні умови. За приблизними даними, щорічно близько 2–3% населення світу залучено до різних форм міграції [69, с. 13].

Одне з перших визначень міграції належить англійському вченому Е. Равенштейну, який у своїй роботі «Закони про міграцію» розглядав міграцію як діючі фактори: у початковому місці проживання мігранта, на етапі пересування, у країні в'їзду та особисті фактори [12, с. 6]

Ряд дослідників має більш широке тлумачення поняття міграції. Таким чином, С. Касле розділяє внутрішню і міжнародну міграцію. Він називає міграцію перетином кордону політичної чи адміністративної одиниці, внутрішню міграцію – переміщенням з одного району (провінції, округу чи муніципалітету) до іншого в межах однієї країни, а міжнародну – перетин кордонів, що відокремлюють одну із 200 держав від інших, розглядаючи міграцію як переселення на певний проміжок часу, принаймні на півроку або рік [63, с. 127–128]. В.М. Моїсеєнко вважає, що міграція є однією з форм руху населення, в якому зміна місця проживання для більш–менш значної відстані і часу, супроводжуються соціально значущими економічними, соціальними, демографічними та іншими наслідками [12, с. 6]. Т.І. Заславська формулює міграцію населення як процес, що передбачає зміну місця проживання, тобто переїзд з одного населеного пункту до іншого [69, с. 13]. Ю. Римаренко розглядає міграцію населення як «рух людей через кордони певних територій зі зміною місця проживання на постійній основі або протягом тривалого часу. З огляду на те що, міграція населення складається з міграційних потоків, поняття міграції використовується у множині – міграції [63, с. 128]. Відповідно до визначення А.С. Ахієзера, міграція населення – це певний компонент способу життя або форма діяльності, що змінюється у значенні та характеризує цінності населення, його груп, пов'язаних з тимчасовою або постійною зміною місця проживання та роботи, а також примусовим переселенням [69, с. 13].

Міграція є перетином адміністративного кордону, добровільне або вимушене просторове переміщення осіб або груп осіб від місця виїзду на місце в'їзду, на законних підставах, або без них на певний термін або назавжди, що може призвести до зміни постійного місця проживання [63, с. 129]. Для того щоб зрозуміти суть міграції, необ-

хідно класифікувати типи міграції, за якими буде простежуватися її напрямок. Міграцію можна класифікувати за такими критеріями: за правовим статусом – легальна та нелегальна; за територіальною ознакою – міжнародна та внутрішня; за мотивом – добровільна та примусова; за часом перебування – постійна та сезонна; за програмними цілями – притулок, статус біженця, возз'єднання сім'ї, "відтік мізків", освіта та міграція робочої сили [68]

У сучасних обставинах всі міграційні процеси проходять три етапи: перший – потенційний, тобто підготовка до зміни місця проживання; другий – саме міграція; третій – адаптація мігрантів до нових умов життя у місці в'їзду [7, с. 74].

Залежно від того, чи перетинаються кордони країни, виокремлюють внутрішню та зовнішню міграцію. Внутрішню міграцію варто розуміти як пересування громадян з одного регіону країни в інший без зміни загальної чисельності населення країни. Зовнішня міграція містить два види: еміграцію та імміграцію [18, с. 14]. Еміграція (походить від латинського слова, що означає «виселяюся» [65]) – перетин адміністративного кордону, добровільний або вимушений від'їзд з осіб або груп осіб від місця (країни) проживання за наявності законних або незаконних підстав протягом певного періоду часу [63, с. 129]. Імміграція – це протилежне поняття, яке походить від латинського терміну, що означає "оселяюся". Це процес в'їзду в країну іноземних громадян на постійне або тривале перебування [65]. До того ж, існують рееміграція та репатріація. Рееміграція означає повернення людини до країни, з якої вона колись виїхала. Репатріація – це повернення людини на її етнічну батьківщину. Етнічна батьківщина означає країну, в якій проживає народ, з яким людина ототожнює себе, тобто пов'язує з нею своє походження. Найчастіше це країна, з якої людина чи її предки емігрували раніше [69, с. 14].

В результаті двох вищезазначених процесів населення країни змінюється. Існує два основних типи міжнародної трудової міграції:

1. міжнародна міграція переселення;
2. міжнародна міграція робочої сили [18, с. 14].

Міжнародна міграція робочої сили – це глобальне явище та складова світової економічної системи [13, с. 218]. М. Д. Романюк визначає трудову міграцію як важливий тип міграційних процесів та характеризує її як «переміщення, переселення та рух на постійній або тимчасовій основі робочої сили та трудового потенціалу в регіональний, національний та міждержавний міграційний простір для забезпечення відповідного економічного циклу відтворення, а також потреб робочої сили» [29, с. 1]. З огляду на світову економіку в цілому, можна виділити наступні основні потоки міжнародної трудової міграції:

- від країн, що розвиваються, до розвинутих країн;
- між розвиненими країнами;
- між країнами, що розвиваються;
- від постсоціалістичних країн до розвинутих країн;
- міграція дослідників та кваліфікованих фахівців з розвинутих країн до країн, що розвиваються [18, с. 15].

- 1) еміграція – виїзд працездатного населення з однієї країни в іншу;
- 2) імміграція – надходження робочої сили в країну з –за кордону;
- 3) рееміграція – повернення емігрантів на батьківщину;
- 4) «відтік мізків» («brain drain») – міжнародна міграція висококваліфікованих робітників [18, с. 22].

Форми міжнародної міграції можна класифікувати за різними ознаками. За тривалістю: безповоротна міграція – переїзд з однієї країни в іншу, найчастіше пов’язаний зі зміною громадянства; постійна або тривала міграція – довготривала міграція, як правило, трудового або освітнього характеру; короткочасна міграція – виїзд (в’їзд) в іншу країну на термін до 1 року або інший період, визначений національним законодавством для працевлаштування або будь –якої іншої економічної діяльності в приймаючій країні, здійснюється на основі сезонної, маятникової та епізодичної міграції [64, с. 162].

Сезонна міграція – це переміщення в основному працездатних людей на тимчасову роботу та проживання, як правило, на кілька місяців, зберігаючи при цьому можливість повернення до місця постійного проживання. Більшість із них спрямовані на задоволення потреб у робочій силі галузей із сезонним виробництвом [67].

Маятникова міграція – щоденні або щотижневі переміщення населення з місць проживання до місць роботи і назад, розміщених у різних населених пунктах. У багатьох країнах значна частина міського та сільського населення бере участь у маятниковій міграції. У найзначніших масштабах це відбувається в тих агломераціях, центрами яких є великі та найбільші міста [66].

Епізодичні міграції населення – це ділові, рекреаційні та інші поїздки, які здійснюються не тільки не регулярно в часі, але й не завжди в одних і тих самих районах. Якщо робочий контингент бере участь у відрядженнях, то в рекреаційному – решта населення. Склад учасників епізодичних міграцій дуже різноманітний. Цей вид міграції вигідно відрізняється від інших своїми масштабами [67].

Відповідно до залучення людей до міграції та наявності фактора добровільності у їх відношенні до міграційних процесів міграція поділяється на три типи:

1) Окрема особа чи група людей самостійно приймає рішення щодо міграції, а переїзд на нове місце здійснюється з власної волі. До добровільних мігрантів належать трудові мігранти, реемігранти (репатріанти) та інші категорії громадян.

2) Примусова міграція. Примусовою міграцією вважається насильницьке переміщення людей, яке відбувається під загрозою, тиском або за наказом держави і організовується нею. Прикладами цього виду міграції є примусова депортація, депортація в іншу країну чи регіон, переселення, виселення.

3) Вимушена міграція. Вимушена міграція – це переселення людей, здійснене за їх власною волею, але проти їхнього бажання, для того щоб знайти притулок. Людина усвідомлює, що вона змушена залишити місце проживання, оскільки подальше перебування неможливе з незалежних від неї причин. Причинами такого переселення є військові, політичні події, етнічні та релігійні переслідування, стихійні лиха [69, с. 15].

Внутрішня міграція притаманна всім країнам світу, зокрема Україні. Її роль особлива, так як дозволяє врівноважити кількісні та якісні людські параметри між регіонами [70, с. 348]. Внутрішня міграція розуміється як переміщення між адміністративно – територіальними одиницями або економіко – географічними регіонами однієї країни [69, с. 14]. Є чотири напрямки міграційних потоків:

- між містами та селищами;
- у межах сільської місцевості, тобто між сільськими населеними пунктами;
- між сільськими та міськими поселеннями, з окремим переміщенням від сіл до міст (міграційний рух сільських міст) та від міст до сіл (місько – сільський рух). Останні дві області зазвичай називають міграцією сільських міст [66].

1.2 Тенденції міжнародних процесів в умовах глобалізації

За останні десятиліття глобалізація, як загальна тенденція сучасного світового розвитку, серед інших питань на перший план світової та європейської політики поставила проблеми міграції. Сьогодні саме глобалізація робить необхідним перегляд асиметричної системи трудової міграції, що є відображенням політики та практики суверенних держав. І саме глобалізація змушує їх шукати прагматичні та ефективні механізми, які можуть забезпечити ефективну відповідь на поточні та майбутні міграційні проблеми [36, с. 134].

Ми можемо погодитися з авторами (М. Оберг, Ф. Моллер та П. Валленштейн), що в умовах глобалізації світ формувався не лише як інформаційне суспільство та глобальна економіка, а й як «планета мігрантів». Це кардинально реструктуризує соціально–економічні, соціально–політичні, етнокультурні та демографічні структури світового співтовариства [72, с. 35]. В умовах глобалізації світової економіки, міжна-

родна міграція досягла небувалих масштабів. Вона є однією з найважливіших факторів розвитку людства, що спричиняють радикальні економічні, політичні та соціальні зміни [71, с. 5].

На думку вітчизняних вчених, поміж загальних тенденцій міжнародної міграції можна назвати: диверсифікацію географічної структури міжнародних географічних процесів, особливо в контексті збільшення внутрішньоконтинентальної міграції порівняно з міжконтинентальною; зростання міграції висококваліфікованих спеціалістів, наукового персоналу (включаючи "відтік мізків"); ріст нелегальної міграції; активізування державного та наднаціонального регулювання міжнародних міграційних процесів [75, с. 47].

Важливість міжнародної міграції важко переоцінити, через те що вона одночасно впливає на розвиток багатьох соціально – економічних процесів, включаючи якість трудового потенціалу, трудові відносини, демографічну ситуацію, рівень життя, політичну стабільність та національну безпеку. Стан національного та міжнародного ринку праці, співвідношення попиту та пропозиції на професії та кваліфікацію утворюють сферу, в якій інтереси різних держав можуть як збігатися, так і стикатися, але все ж вони потребують певної координації [75, с. 45].

Міжнародна міграція – це складне і мінливе явище, яке зачіпає мільйони людей. Незважаючи на відсутність повних та достовірних даних про масштаби міграції на глобальному рівні, можна стверджувати, що основними тенденціями міжнародної міграції на сучасному етапі є:

- 1) щорічне збільшення кількості мігрантів;
- 2) розширення кола країн, які є активними учасниками міжнародних міграційних процесів;
- 3) орієнтація та концентрація міжнародних мігрантів у найбільш розвинених регіонах світу;
- 4) збільшення кількості жінок–мігрантів у міграційних потоках [8, с.110].

Географія сучасних міграційних процесів невпинно розширюється. Залучається дедалі більше різних етнічних та культурних груп. Варто також виділити три нові тенденції міжнародної міграції: переважання жіночої міграції над чоловічою, постійне збільшення кількості людей, які живуть і працюють за межами батьківщини без законних прав, та сприяння тимчасовій міграції [18, с. 26].

Сьогодні сформувались такі основні напрями міжнародної трудової міграції: міграція з країн, що розвиваються, до індустріальних країн; міграція всередині індустріальних країн; міграція між країнами, що розвиваються; міграція дослідників та кваліфікованих робітників з промислово розвинутих країн до країн, що розвиваються; міграція з постсоціалістичних країн у розвинені країни. Ще однією специфічною сферою міжнародної трудової міграції є використання транснаціональними корпораціями у своїх іноземних філіях значної частки працівників [77, с. 297].

В результаті глобалізації формується новий міжнародний поділ праці, в якому мігранти відіграють важливу роль, заповнюючи економічні ніші та сектори національної економіки країн, до яких вони іммігрують. Глобалізація виробничих процесів та розповсюдження інформаційних та комп'ютерних технологій призводять до уніфікації вимог до навичок, стандартів управління роботою, зростаючої ролі сучасних професій, для яких національність втрачає своє значення, а географічні межі перестають бути реальним обмеженням для зайнятості [76, с. 185].

Глобалізація сприяє переселенню висококваліфікованих робітників до промислово розвинутих країн. Як раніше зазначалося, спільною рисою, властивою переважній більшості країн, є збільшення кількості кваліфікованих іммігрантів. Основним мотивом переїзду таких фахівців є збільшення доходів та кар'єрного зростання, можливість застосовувати свої знання та здібності. Головні причини цього, безсумнівно, економічні: низький рівень заробітної плати вчених сприяє еміграції талановитих, перспективних фахівців до розвинутих країн Європи (Німеччина, Великобританія, Австрія) та США [74, с. 304].

В абсолютних величинах більшість мігрантів, тобто люди, народжені в іншій країні, проживають у США (39 мільйонів), де вони складають 13% населення. У традиційно іммігрантських Канаді, Австралії та Новій Зеландії кількість іммігрантів менша (6,2 млн., 5 млн. та 900 000 відповідно), але частка населення більша. За останні 10 років кількість іммігрантів у США зростає на 40% (у 1996 р. становила 27,7 млн.), у Канаді – на 26% (у 1996 р. – 4,9 млн.). Серед європейських країн частка іммігрантів найвища в Люксембурзі та Швейцарії: більше третини та майже чверть населення. Більшість із них є громадянами інших європейських країн. В Ірландії, Австрії, Німеччині, Швеції, Бельгії, Іспанії, Нідерландах, Греції та Великобританії частка мігрантів перевищує 10% [71, с. 5].

На сучасному етапі переважає значна кількість типів, напрямків, закономірностей та причин, через які населення мігрує з країни в країну, головними з яких є незадовільні економічні умови життя працездатного населення та недостатня соціальна забезпеченість держави. Кожна зі сторін, що беруть участь в обміні роботою, намагається отримати конкретні вигоди. У цілому міжнародна міграція сприяє подальшому розвитку глобалізації та багатьох країн, оскільки це означає перерозподіл робочої сили, ротацію персоналу, обмін виробничим досвідом, збільшення попиту на робочу силу та підвищення конкурентоспроможності національних економік, що веде до подальшого розвитку всіх сфер виробництва та технології [44, с. 4–5].

Перш за все слід зазначити, що завдяки залученню до міграції майже всіх країн та регіонів міграційні потоки відзначаються не лише масштабами, але й етнічним, релігійним, культурним різноманіттям, яке останнім часом суттєво зросло. Тому найбільш очевидним наслідком активізації міжнародної міграції є диверсифікація етнічного складу населення більшості країн, особливо промислово розвинених [71, с. 5]. В контексті глобалізації соціальних процесів виникає нове явище – міграціоценоз – сукупність мігрантів, об'єднаних етнічними, культурними, релігійними та низкою інших характеристик, відтворення, збереження та розвиток яких регулярно підтримується міграційною політикою національних урядів, регіональної діяльності та

міжнародних зусиль. Зокрема, одним із сучасних прикладів цього явища є утворення асоціацій національних меншин та діаспори, яка є етнічною групою представників певної етнічної групи, що проживає за межами своєї батьківщини [75, с. 48].

Світ загалом отримує вигоду від міжнародної трудової міграції, оскільки свобода міграції дозволяє людям переїжджати до країн, де вони можуть зробити більший внесок у світове виробництво, та прискорює розвиток науково – технічного прогресу [73, с. 47]. Оцінюючи перспективи розвитку міжнародної трудової міграції, можемо зробити такі висновки про: посилення глобалізації та обсягу міграційних потоків; створення нових двосторонніх коридорів; підтримка тенденції переміщення трудових ресурсів до індустріальних та інноваційно розвинених країн; постійне зростання попиту в цих країнах на висококваліфікованих робітників, так звану "інтелектуальну працю" [75, с. 49]. Позитивні наслідки міжнародної трудової міграції являють собою перерозподіл трудових ресурсів відповідно до потреб країн, що найбільш динамічно розвиваються, призводить до концентрації працездатного населення у великих економічних центрах, дозволяє освоювати нові райони та їх природні ресурси, сприяє матеріальному процвітанню та зростанню професійного рівня багатьох людей. Негативні наслідки міжнародної трудової міграції у світі являють собою надмірне зростання великих міст країн – реципієнтів, демографічне старіння населення в країнах – донорах [73, с. 47–48].

1.3 Сучасний стан розвитку України

Україна – країна, що знаходиться у Східній та Центральній Європі, в південно – західній частині Східноєвропейської рівнини [2]. Площа України – 603 548 тис. кв. км. Її сусідами є Білорусь, Росія, Угорщина, Румунія, Молдова, Польща та Словаччина. На півдні країна омивається Чорним та Азовським морями. Через Чорне море межує з Туреччиною, Болгарією та Грузією [78].

Система адміністративно – територіального устрою України складається з: областей, районів, міст, районів у містах, селищів та сіл. Україна є унітарною державою з 24 областями: Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано –Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, місто зі спеціальним статусом – Київ [17].

Україна – рівнинна країна, рівнини займають понад 90% території. Основна частина українських земель належить Східноєвропейській рівнині. 70% території України зайнято низовинами, 25% – пагорбами, і лише 5% – горами. Більшу частину України складають низовини, лише 5 з них: Поліська та Придніпровська на півночі, Причорноморська на півдні, Закарпатська на заході та Приазовська на сході [79].

В Україні за своїм розташуванням у помірному поясі та особливостями прояву клімоутворюючих факторів сформувався помірно –континентальний клімат. Характерними рисами клімату України є: зональність; сезонні контрасти в річному розподілі кліматичних показників; збільшення континентальності з північного заходу на північний схід; формування кліматичних відмінностей у гірських районах на узбережжях морів та водосховищ, у великих містах [80].

Геополітичне положення України та її високий земельно –ресурсний потенціал визначають чільну роль земельного фонду як одного з значущих ресурсів держави, який є первинним фактором виробництва та характерним фундаментом економічного розвитку. Земельний фонд України складає 60,4 млн. га і складається із земель різного функціонального призначення, якості та правового статусу [22].

В Україні досліджено 20 тис. родовищ та прояви 111 видів корисних копалин. З них 7 807 родовищ 94 видів корисних копалин мають промислове значення і враховуються державним балансом запасів. Економічно найважливішими є вугілля, нафта і газ, залізні та марганцеві руди, самородна сірка, кам'яні та калійні солі, неметалеві будівельні матеріали, мінеральні води [5].

Природа України дуже різноманітна. Тут є дивовижні комплекси фауни, репрезентовані великими лісами, нескінченними степами і луками, величними горами і привабливими ставками. Завдяки такому розмаїттю природних комплексів в країні існує понад 45 тис. видів тварин. Багатий світ флори та фауни України є необмеженим джерелом для досліджень вчених [79].

Водні ресурси України утворюються з місцевого стоку та транзиту. Загальний об'єм річкового стоку становить 210 кубічних метрів. км. Його основна маса припадає на Дніпро – 53,5 куб. км, Дністер – 8,7 куб. км, Сіверський Донець – 5 куб. км, Південний Буг – 3,4 куб. км. Загалом в Україні налічується понад 73 000 річок, з яких Дунай є найбільш поширеним. Середнє водопостачання на душу населення місцевого стоку становить 1000 кубометрів. м. Майже в 11 куб. км накопичується 3 тис. озер; 80 водосховищ і 20 тис. ставків мають запас води 24 куб. км. [78].

Населення України станом на 1 жовтня 2019 р. становить 41,9 млн. осіб, за винятком тимчасово окупованої території Донецької області, Луганської області, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя [51].

Вікова структура населення України має такий вигляд:

- діти віком до 14 років — 16,16 % (3 658 127 чоловіків, 3 438 887 жінок);
- молодь віком 15 –24 роки — 9,28 % (2 087 185 чоловіка, 1 987 758 жінки);
- дорослі віком 25 –54 роки — 43,66 % (9 456 905 чоловіків, 9 718 758 жінок);
- особи передпохилого віку (55 –64 роки) — 13,8 % (2 630 329 чоловіків, 3 463 851 жінок);
- особи похилого віку (65 років і старіші) — 17,03 % (2 523 600 чоловіків, 4 957 539 жінок) [39].

Окрім українців, у країні проживає понад 110 етнічних груп. Українці – 73% населення, росіяни – 22%. Євреї, білоруси, молдавани, болгары, поляки, угорці, греки та інші становлять 5%. 66% вважають українську рідною мовою, а 31% вважають російською рідною [78].

За результатами 2017 року економіка України займає 62 місце серед усіх економік світу та 22 місце серед європейських країн за сукупним ВВП, що становить 93,55 млрд доларів США. За показником ВВП на душу населення – 133 –е місце у світі – 2205,67 доларів на рік [81].

На сьогодні основним джерелом фінансування інвестицій в економіку України залишаються особисті кошти підприємств та організацій, завдяки чому в 2019 році було освоєно 68,1% інвестицій [82, с. 143]. Доходи від прямих іноземних інвестицій забезпечують інвесторам довгострокові інвестиції в економіку країни для організації та будівництва підприємств, придбання статутного та статутного капіталу. Динаміка потоків прямих іноземних інвестицій є рейтингом країни та показником зміни рівня довіри іноземних інвесторів. Потоки прямих іноземних інвестицій до та з економіки України в 2010 – 2019 роках наведені в таблиці 1.1 [83, с. 28].

Таблиця 1.1 – Потоки прямих іноземних інвестицій в економіку України та з України у 2010 – 2019 рр., млн. дол. США [83, с. 28 –29]

Рік	Прямі іноземні інвестиції в Україні	Приріст/падіння за рік	Прямі іноземні інвестиції з України	Сальдо
2010	6495	+1679	736	+5759
2011	7207	+712	192	+7015
2012	8401	+1194	1206	+7195
2013	4499	-3902	420	+4079
2014	410	-4089	111	+299
2015	2961	+2551	-51	+3012
2016	3284	+323	16	+3268
2017	2202	-1082	8	+2194
2018	2355	+153	-5	+2360
2019	3070	+715	648	+2422

Структура промислового виробництва України:

- Електроенергетика. Енергетичний комплекс включає 42 теплові електростанції, 8 великих гідроелектростанцій та 4 атомні електростанції. Загальна потужність українських електростанцій становить 52,8 млн. кВт. Україна має єдину високовольтну мережу, підключену до міжнародних мереж [78];
- Вугільна промисловість представлена видобутком кам'яного та бурого вугілля;
- Нафтова промисловість України характеризується низькими показниками, хоча потенціал для її видобутку може бути більшим;
- Газова промисловість – наймолодша галузь паливної промисловості України;
- Торф'яна промисловість – одна з найдавніших галузей паливної промисловості. Основні родовища торфу розташовані в Сумській, Чернігівській, Житомирській, Рівненській та Львівській областях [85];
- Сучасний гірничо –металургійний комплекс України містить понад 400 підприємств та організацій. За обсягом виробництва чорної металургії Україна посідає п'яте місце у світі після Японії, США, Китаю та Росії, вона випереджує такі високорозвинені країни, як Німеччина, Італія, Франція [78];
- Машинобудування та металообробка – велика складна галузь обробної промисловості України. У ній працює більше третини промислового персоналу. Вона сформована з власне машинобудування та металообробки. Машинобудування є фундаментом технічного та технологічного прогресу [87];
- Кольорова металургія включає видобуток корисних копалин, металургійну переробку кольорових руд, дорогоцінних та рідкісних металів, включаючи виробництво сплавів, прокат кольорових металів, переробку вторинної сировини та видобуток кольорових каменів. У структурі виробництва кольорових металів України провідне місце посідає алюмінієва промисловість, що складається з виробництва глинозему та алюмінію;

- Хіміко –лісовий комплекс займає галузі, які виробляють сировину і будівельні матеріали. Сюди в першу чергу входять хімічна та лісова промисловість, які забезпечують народне господарство мінеральними добривами, содою, фарбами, паливно –мастильними матеріалами, пластмасами, синтетичними волокнами, пиломатеріалами, папером, целюлозою та багатьма іншими видами сировини [85];
- Сьогодні легка промисловість – це потужний багатогалузевий комплекс з виробництва товарів народного споживання. Потенціал легкої промисловості дозволяє виробляти широкий асортимент товарів, які можуть задовольнити всі попити внутрішнього ринку. Близько 7% від загальної кількості промислово –виробничого потенціалу та 2,4% виробничих фондів зосереджено на підприємствах галузі, розташованих у всіх регіонах України [86].

Сільське господарство в Україні є однією з провідних галузей економіки України. Сільськогосподарські угіддя займають 42 млн. га, або 70% від загального фонду країни. 78,9% сільськогосподарських угідь – це рілля та багаторічні насадження, 13,0% – пасовища, 8,4% – сіножаті. Найбільша частка ріллі припадає на степові райони (70–80%) та лісостепову зону. Пасовища зосереджені переважно в Карпатах, Поліссі та в південно –східних степових районах, сіножаті – у долинах річок лісової та лісостепової зон. Сільське господарство складається з рослинництва та тваринництва. Рослинництво охоплює вирощування зернових, промислових, фуражних, овочевих, баштанних і картопляних культур, садівництво, виноградарство та квітникарство. Тваринництво України традиційно зосереджується на виробництві м'яса, м'ясних продуктів, молока, яєць та інших харчових продуктів. Тваринництво поділяється на скотарство (скотарство), свинарство, вівчарство, птахівництво тощо [27].

Географічне розташування України, через яке проходять основні трансєвропейські коридори, створює сприятливі транспортні умови як на північ –південь, так і на схід –захід. Автомобільний транспорт забезпечує до 95% внутрішніх перевезень. Загалом парк підгалузі включає 45 000 вантажівок, 29 000 автобусів та 4000 автомобілів.

Залізнична мережа розділена на 6 залізниць, які включають 1593 станції, 373 локомотивні та вагонні депо, відстань сигналізації та зв'язку. Загальна довжина залізничної мережі становить 22,3 тис. км. Річковий транспорт забезпечує шлях із Чорного моря на південь Білорусі. Судноплавний річковий шлях загалом становить 2,4 тис. км. [78].

Зміст соціальної сфери діяльності визначається Конституцією України, враховує інтереси кожної людини та всіх соціальних груп та прошарків суспільства, створює умови для досягнення нового рівня життя, здоров'я людини, зростання духовних та фізичних потенціальних можливостей, що забезпечує соціальний захист, гарантує необхідні умови для розвитку всіх націй, відсутність криз і конфліктів між людьми, створення необхідних соціально – економічних мов для життя людини [88].

Відповідно до Конституції України, можливість безкоштовної освіти надається всім громадянам. Повна загальна середня освіта є обов'язковою в переважній більшості державних шкіл. Безкоштовна вища освіта в державних та комунальних навчальних закладах здійснюється на конкурсних засадах. Станом на червень 2016 року Україна має міцний інтелектуальний потенціал, здатний генерувати наукові ідеї світового класу, має потужні наукові школи з математики, інформатики, фізики, хімії, медицини, ядерної фізики, радіоелектроніки, біотехнологій, розробки нових матеріалів, інформаційних технологій, зв'язку та телекомунікацій [10].

Україна є суверенною європейською державою, яка формує зовнішню політику на основі міжнародного права і має на меті захист національних інтересів. Постулати української політики являють собою рівноправність, суверенну рівність, невтручання у внутрішні справи інших держав, визнання територіальної цілісності та недоторканості існуючих кордонів [89, с. 96]. Принципи, на яких Україна реалізує свою зовнішню політику, базуються на дотриманні загальноновизнаних норм та принципів міжнародного права, Статуту ООН, Гельсінського заключного акту, Паризької хартії для нової Європи та інших документів ОБСЄ [89, с. 99]. В Україні функціонує понад сотні закордонних дипломатичних представництв: посольства, відділення посольств,

представництва міжнародних організацій, генеральні консульства та почесні. Посли 53 держав виконують свої функції за сумісництвом [89, с. 105].

Збройні сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладено завдання оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності [40]. У Збройних силах України 204 тис. військовослужбовців, з них 145 тис. – у сухопутних військах, 6 тис. – у військово – морському флоті, 45 тис. у військово – повітряних силах, 8 тис. у штурмових військах та невідома кількість у Силах спеціальних операцій. На озброєнні сухопутних військ 832 танки, 1087 бойових машин піхоти та 548 розвідувальних броньованих машин, 1737 артилерійських підрозділів, 90 тактичних ракетних комплексів та 35 ударних вертольотів. ВМС озброєний 1 фрегатом і 10 меншими військовими кораблями. Українська авіація має 71 винищувач, 14 бомбардувальників, 31 штурмовик, 30 транспортних літаків [41].

Давня культура українського народу бере свій початок із таємничої трипільської культури в кам'яному віці, на неї великий вплив мали племена скіфів та сарматів, гуни та готи, поляки та татари. Україна славиться видатними діячами культури, що народилися на її землі: всесвітньо відомим письменником і поетом Тарасом Шевченком, шанувальником українського фольклору та неповторного колориту Миколою Гоголем, філософом Григорієм Сковородою, геніальними композиторами Сергієм Прокоф'євим та Петром Чайковським, вченими – винахідниками зі світовим Сергієм Корольов та Ігор Сікорські, а також багато її дочок та синів назавжди прославили свою батьківщину в історії всього людства. Українці вважаються дуже доброзичливою та гостинною нацією, вони характеризуються високим ступенем консерватизму та відданості давнім традиціям, які часто є тісним переплетенням язичництва та християнських вірувань [79].

1.4 Особливості міграційних процесів в Україні

Внаслідок історичних обставин Україна традиційно залучена в процеси міжнародної міграції (кількість діаспори становить до 10 млн. осіб). [6, с.13]. Міграційні потоки, що спостерігаються в Україні з початку 1990 –х років, можна розділити на дві групи. Перший із них – це коріння, що сягають радянського минулого. Це, насамперед, масова репатріація українців та українців інших національностей, повернення репресованих та депортованих у тоталітарні часи. До другої групи відносяться міграційні потоки, що мають ознаки включеності України у світові міграційні процеси та виникли в результаті демократизації та лібералізації прикордонного режиму, відкритості України. Це імміграція в Україну, транзитна міграція через іноземців, трудова міграція громадян України [8, с. 109].

Міграційні процеси не залишили осторонь Україну, яка втрачає частину свого населення під впливом поглиблення депопуляції та розширення еміграції. Якщо в 1997 р. населення України досягло 52,2 млн. осіб, то в 1998 р. ця кількість зменшилась до 52,1 млн. осіб, а в 2012 р. – до 45,6 млн. осіб. Таким чином, втрата населення в Україні становить близько 1 млн. осіб. Станом на 2010 рік, Україна є однією з п'яти країн з найбільшою кількістю емігрантів (5,26 млн. осіб). За відтоком робочої сили країна поступається лише Мексиці, Індії, Росії та Китаю. Демографічна ситуація в Україні за останні роки значно погіршилась. У 1990 –2010 рр. кількість постійних мешканців зменшилась на 5,77 млн. осіб і, за прогнозами ООН, у 2050 р. становитиме 35,03 млн. осіб, що призведе до суттєвого дефіциту трудових ресурсів [6, с. 13 –14]. Станом на 1 січня 2013 р. населення України складає 45,5 млн. осіб [55, с. 237].

Сучасні масштаби міграційних рухів в Україні відзначається достатньо високим рівнем внутрішньої та зовнішньої міграції. Міграційні потоки протягом останніх років залишаються незмінними – більшість українців подорожують до країн СНД (Росія, Польща, Угорщина, а також низка європейських країн) (Чехія, Італія, Іспанія, Португалія та інші країни) [46, с. 6].

Розгляд масштабів міграційних переміщень показав, що до 2014 року внутрішні міграційні процеси в Україні наділені природними міграціями населення, а також міграціями, викликаними техногенними катастрофами, стихійними лихами, несприятливими екологічними умовами (аварія на ЧАЕС, повені, шкідливе промислове виробництво), і, які спричинені перерозподілом внутрішніх ринків праці. У 2014 році в країні виникла нова хвиля міграції – внутрішньо переміщені особи (ВПО) з тимчасово окупованих територій та районів АТО [46, с. 6].

Серйозним викликом для України є той факт, що за останні роки кількість громадян, які працюють за кордоном без відповідних дозволів, зростає. За даними Державної служби статистики у 2008 році, 23,2% мігрантів перебували в нерегульованому правовому становищі, за даними 2012 року їх кількість зменшилась – 16,7%. Однак дослідження 2017 року показало, що воно знову зросло: 17,9% ідентифікованих мігрантів не мали жодного законного статусу за кордоном, 5,5% працювали лише з туристичною візою, для 4,8% юридичний статус залишався незрозумілим, що в більшості випадків це, ймовірно, означає його відсутність [36, с. 7].

Процеси зовнішньої міграції, що відбуваються в Україні, залежать від факторів, що впливають на міжнародну міграцію. Згідно з теорією факторів "притягання – відштовхування" англійського вченого Е. Равенштейна, працездатне населення мігрує в кращі економічні умови в іншій місцевості, ніж ті, де жила людина. Існують такі фактори, як економічні, соціальні, культурні, політичні, екологічні (табл. 1.1). Для українських трудових мігрантів важливими факторами "притягання" є висока якість життя за кордоном, висока заробітна плата, можливість професійної самореалізації, стабільна політична система та якісна освіта [9, с. 536–537].

Таблиця 1.2 – Фактори впливу на міжнародну міграцію населення [9, с. 536]

Фактори «відштовхування»	Фактори «притягання»
<i>Економічні</i>	
Низька заробітна плата	Висока заробітна плата
Низька якість життя	Висока якість життя

Продовження таблиці 1.2

Фактори «відштовхування»	Фактори «притягання»
Високий рівень безробіття	Наявність вільних робочих місць
Економічна нестабільність	Стабільний розвиток економіки
Обтяжлива система оподаткування	Ліберальна система оподаткування
<i>Соціальні</i>	
Низька якість освіти	Висока якість освіти
Погані умови праці	Гарні умови праці
Недоступна система охорони здоров'я	Доступна та високоякісна система охорони здоров'я
Відсутність можливостей для професійної самореалізації	Наявність можливостей для професійної самореалізації
<i>Культурні</i>	
Релігійні переслідування	Свобода віросповідання
Етнічна дискримінація	Відсутність етнічної дискримінації
Расова дискримінація	Відсутність расової дискримінації
<i>Політичні</i>	
Відсутність демократії	Розвинена демократія
Політична нестабільність	Стабільність політичної системи
Корумпованість владних структур	Відсутність корупції
<i>Екологічні</i>	
Забруднене навколишнє середовище	Краща екологічна ситуація
Низька якість питної води та їжі	Чиста питна вода та екологічно безпечна їжа

Інтенсифікація трудової еміграції зумовлена насамперед зростанням рівня безробіття та відносно низькою зарплатою. Переважає вплив економічних факторів, що призвело до набуття трудової еміграції масового, систематичного характеру та збереження її високої інтенсивності. Аналіз географічної структури міграційних потоків показав існування міграційного обміну переважно з ЄС, Росією та деякими країнами

Азії, що вказує на стабільність циркуляційного характеру міжнародної трудової міграції [6, с. 13 –14].

На даний момент основною моделлю міграційної поведінки українців залишається тимчасова, циркулярна, тобто періодично повторювана трудова міграція. Дослідження як у 2012, так і 2017 роках показали, що майже половина міграційних процесів (48,5%) були короткотерміновими (до одного року). Тривалість більшості (57%) поїздок за кордон не переважала трьох місяців. Лише 8,3% усіх працівників – мігрантів, визначених в дослідженні 2017 року (17,3% у 2012 році), були довготривалими мігрантами (понад 12 місяців). Варто також зазначити, що 46,1% мігрантів здійснювали кілька поїздок на рік, 5,9% виїжджали кілька разів на місяць, а 4,4% – щотижня [36, с. 8 –9].

Таким чином, явище зовнішньої міграції з України набуло широкого поширення, тому слід враховувати позитивні та негативні наслідки цього явища.

До позитивних наслідків зовнішньої міграції належать:

1) для мігрантів:

- отримання вищої заробітної плати та підвищення рівня життя;
- отримання нового професійного досвіду;
- підвищення кваліфікації;
- отримання мовної практики;
- розширення світогляду, отримання розуміння реальних умов ринкової економіки.

2) для всього суспільства:

- зменшення безробіття в країні;
- шляхом перерахування коштів на поліпшення рівня життя членів родин трудових мігрантів;
- зменшення соціальної напруги в умовах економічної кризи;
- зменшення навантаження на соціальні фонди;
- підвищення кваліфікації реемігрантів;

- поширення цінностей у суспільстві для життя в культурі демократичного суспільства.

Незважаючи на позитивні наслідки міграції, існують і негативні наслідки, які включають:

- збитковість та збитки від інвестицій в освіту та навчання;
- втрата висококваліфікованого персоналу;
- зниження народжуваності, старіння нації, збільшення демографічного навантаження на працівників на внутрішньому ринку;
- зменшення податкових надходжень та відрахувань до соціальних фондів;
- зростання внутрішнього ринку цін на товари та послуги при існуючій низькій купівельній спроможності більшості населення тощо [30, с. 38].

Трудова маятникова міграція, як і за радянських часів, є формою внутрішньої міграції в країні. Вона завжди базувалася на робочих рухах сільських жителів у міських поселеннях [49, с. 13]. Постійні внутрішні міграції в Україні в основному відбуваються між населеними пунктами. Так, близько 40% припадає на переселення з малих міст у великі, 30% – на переїзд із сільської до міської місцевості, 15% – з міської в сільську місцевість і лише 10% – між селами. Близько 70% усіх внутрішніх мігрантів переїжджають до своїх областей [52, с. 195].

Так як внутрішня міграція, без сумніву, є наслідком регіональної диференціації щодо умов життя та праці, цілком природно, що відповідне питання було порушено в нещодавно прийнятій Державній стратегії регіонального розвитку до 2020 року. Вона визнає, що Україна не може уникнути світових тенденцій, таких як урбанізація, знелюднення села, зміна системи переселення населення, відтік робочої сили за кордон. У документі наголошується на поступовому підвищенні рівня концентрації економічної активності як на національному (концентрація основних ресурсів розвитку в Києві), так і на регіональному (концентрація економічної активності в обласних центрах та прилеглих районах) рівнях і, таким чином, припливі населення до точок зростання. З іншого боку, це свідчить про довгострокове зниження економічної активності

разом із зменшенням населення майже третини районів та міст. Це тлумачиться як додатковий ризик регіонального розвитку [58, с. 12].

На досвіді України та інших країн можна зробити висновок, що зневажання міграційними процесами призводить до відтоку кваліфікованих спеціалістів і певною мірою до «вимивання» більшої частини працездатного віку. Л. Галків зазначив, "немає жодної держави, яка на різних етапах свого розвитку певною мірою не була б залучена до глобальних міграційних процесів" [37, с. 122].

Оскільки, процеси, пов'язані із зовнішньою трудовою міграцією, вимагають регулювання державної міграційної політики України. Основним завданням уряду сьогодні є не лише створення умов за допомогою правових та економічних механізмів для легального працевлаштування громадян України за кордоном, а й, в першу чергу, проведення політики повернення українських громадян. – трудових мігрантів на батьківщину. Основні питання в галузі трудової міграції, які потребують вирішення, полягають у наступному:

- встановлення обліку трудових мігрантів, які працюють за межами України;
- активізація політики щодо створення сприятливого внутрішнього ринку праці;
- проведення політики покращення соціального захисту трудових мігрантів;
- проведення заходів щодо запобігання нелегальній трудовій міграції.

Подальший розвиток та ефективність трудової міграції в Україні, визнання та престиж нашої країни у світі залежать від чіткості та продуманості міграційної політики [3, с. 15].

1.5 Законодавча база еміграції та імміграції та напрями їх державного регулювання

Державне управління міграційними процесами здійснюється за допомогою відповідного механізму, що охоплює різні сфери державного управління та включає

сукупність взаємоузгоджених методів організації та регулювання впливу держави на суспільне життя для досягнення певної мети, що сприятиме розвитку країни в стратегічний напрямок [28, с. 323].

На національному рівні міграційна політика представлена комплексом законодавчих, інституційних, інформаційно –аналітичних та інших заходів конкретної держави. Міграційна політика будь –якої країни призначена для моніторингу процесів трудової міграції, їх сучасних тенденцій та явищ, швидкого реагування на ситуацію та управління ними з метою підпорядкування національним та регіональним інтересам та особистим потребам мігрантів [31, с. 8 –9].

Формування комплексної системи державного регулювання трудової міграції в Україні ще не завершено, про що свідчить відсутність концепції міграційної політики, яка б об'єднала зусилля всіх гілок влади, громадських організацій, засобів масової інформації та інших політичних суб'єктів щоб досягти спільної мети. Недостатньо уваги приділяється найважливішим напрямкам міграційної політики, а саме: регулюванню трудової еміграції та імміграції іноземної робочої сили, які через масштаби та соціально –економічне значення реально відбуваються за межами країни [31, с. 8].

Україна сформувала єдину правову базу для регулювання міграційних процесів. У 2011 році було затверджено Концепцію державної міграційної політики України. Це перший документ, який визначає стратегії, пріоритети та напрями міграційної політики, розроблені відповідно до національних інтересів України [38, с. 72].

Права громадян України, які працюють за кордоном, захищені законодавством України та державою перебування, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, обов'язковість яких затверджена Верховною Радою України [32, с. 5]

Нормативно –правову базу регулювання міграційних процесів в Україні складають: Конституція України, законодавство України (закони та підзаконні акти) та міжнародно –правові акти, що регулюють міграцію, ратифіковані Україною [90, с. 30].

Нормативно –правові акти, що регулюють питання зовнішньої трудової міграції в Україні, включають:

- Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року;
- Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» від 5 листопада 2015 року №761 –VIII;
- Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року №5067 –VI;
- Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21 січня 1994 року №3857 –XII;
- Конвенція ООН про захист прав усіх трудящих мігрантів та членів їх сімей (1990 р.);
- Конвенція ООН про статус біженців (1951 р.);
- Європейська конвенція про правовий статус трудящих –мігрантів (1977 р.);
- Указ Президента України «Про Концепцію державної міграційної політики» від 30.05.2011 №622/2011;
- Стратегія державної міграційної політики на період до 2025 року, схвалена розпорядженням Кабінетом Міністрів України від 12 липня 2017 року №482 –р та інші [56, с.10].

Основним нормативним документом у галузі регулювання міграційних процесів є Закон України "Про імміграцію" від 7 червня 2001 р. N 2491III, який певним чином виконує свої завдання. Таким чином, цей закон визначає правові поняття, терміни імміграції, квоти, категорії іммігрантів, встановлює повноваження органів державної влади щодо забезпечення дотримання імміграційного законодавства (Визначає повноваження лише Кабінету Міністрів України, центрального органу виконавчої влади, що виконує державу політика в галузі імміграції, дипломатичні представництва та консульські установи). Крім того, цей закон визначає процедуру, видачу дозволів на імміграцію та дозвіл на постійне проживання, скасування дозволів на міграцію, депортацію [19, с. 164].

Указом Президента України від 30.05.2011 № 622/2011 затверджено концепцію державної міграційної політики. Вона націлена на забезпечення ефективного державного управління міграційними процесами, формування умов для стійкого демографічного та соціально – економічного розвитку держави, посилення рівня національної безпеки шляхом запобігання виникненню неконтрольованих міграційних процесів та усунення їх наслідків, налаштування національного законодавства у сфері міграції з міжнародними стандартами, покращення соціально – правового захисту громадян України, які перебувають або працюють за кордоном, створення умов для безперешкодної реалізації прав, свобод, законних інтересів мігрантів та виконання юридичних зобов'язань, забезпечення повного використання інтелектуальної власності. та трудовий потенціал таких осіб, дотримання принципів захисту інтересів України [24, с. 479].

Також була прийнята Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року, метою якої було виконання центральними та місцевими органами виконавчої влади заходів стосовно забезпечення співпраці з іноземними українцями, збереження їх національної та культурної самобутності, використання інтелектуального, культурного та духовного потенціалу українців, що перебувають за кордоном, з метою формування позитивного міжнародного іміджу України, а також забезпечення підтримки іноземних українських громад [53, с. 38].

1 січня 2016 року набрав чинності Закон України «Про зовнішню трудову міграцію», який обумовляє головні аспекти легального працевлаштування українців. Так, ст. 8, частина 2 демонструє, що працівники – мігранти та члени їх сімей можуть добровільно брати участь у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування відповідно до законів України. У ст. 19 цього Закону підкреслюється, що оподаткування доходів трудящих – мігрантів відбувається у порядку та розмірах, встановлених приймаючою державою, якщо інше не передбачено міжнародними договорами. Резиденти України, беручи до уваги норми міжнародних договорів, мають право зараховувати податки та збори, сплачені за межами України, при обчисленні

податків і зборів в Україні згідно з правилами, встановленими Податковим кодексом України [15, с. 30].

12 липня 2017 року було видано розпорядження Кабінету Міністрів України "Про затвердження Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року". Метою державної міграційної стратегії є формування та реалізація державної міграційної політики, яка сприяла б прискоренню соціально – економічного розвитку, позитивно впливала на консолідацію та безпеку держави, відповідає потребам економіки у робочій силі та відповідає міжнародним стандартам та зобов'язанням України, приведення української політики та законодавства Європейського Союзу [35, с. 83].

Враховуючи переваги залучення до економіки країни кваліфікованих фахівців з – за кордону, Стратегія державної міграційної політики зосереджується на гнучкому формуванні імміграційних квот для іноземних громадян, заходах щодо їх інтеграції в українське суспільство, перегляді регулювання дозвільної системи працевлаштування іноземців [35, с. 84].

Дотепер проблеми еміграції на державному рівні вирішували Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, а на громадському рівні – Всеукраїнська громадська організація "Взаємодопомога Україні" (створена в листопаді 2003 року) для піклування про громадян України за кордоном та їх сім'ї, особливо дітей, в Україні. Громадська організація "Взаємодопомога Україні" ініціювала громадський проект "Четверта хвиля", основною метою якого є об'єднання громадян України, які проживають за кордоном, для реалізації та захисту своїх громадянських, професійних, соціальних, економічних прав, підтримки професійних інтересів та профспілкової солідарності та просування їх повернення в Україну. Четверта хвиля також визначає взаємодію нової та старої еміграції з метою становлення світових українців як економічної, громадянської та політичної сили у світі та її ефективного впливу на розвиток нашої держави. Новітні українські громадські організації вже сформовані в Італії, Португалії, Іспанії, США, Канаді, Греції, Болгарії та інших країнах. У серпні цього

року відбувся Перший з'їзд українських громадських організацій четвертої хвилі еміграції. Вони висувають високі вимоги до влади щодо вирішення українською державою проблем трудової міграції та соціального захисту своїх громадян, спираючись на досвід передових країн [1, с. 100].

1.6 Аналіз вивченості досліджуваної проблеми у науковій літературі

Тенденції міграції на різних рівнях вивчаються в працях як зарубіжних, так і українських дослідників, зокрема С. Касл, С. Тимур, П. Сталкер, Х. Злотник, І. Коллет, К. Ігличка, О. Малиновська, О. Піскун, Т. Клінченко, О. Гришнова, О. Білик та ін. Однак неспинний процес розвитку та трансформації людського суспільства створює нові тенденції міграційних рухів, які, в свою чергу, потребують вивчення [8, с. 105]. Ці дослідники зробили вагомий внесок у вивчення проблеми зовнішньої трудової міграції [1, с. 98].

У зарубіжній економіці проблемам міжнародної трудової міграції за останні 10 – 15 років надавалося особливого значення. У працях К. Макконнелла, Л. Брю, Дж. Борхаса, Дж. Мінсера, А. Роя, Б. Чісвіка розроблені певні механізми регулювання міграційних потоків. Такі зарубіжні вчені, як В. Ісаєв, В. Сатцевич, Дж. Солт, К. Уоллес, С. Ципко та інші. У своїх працях вони досліджували різні проблеми міграції українських трудових ресурсів. У сучасній економічній науці такі аспекти, як В. Геєц, А. Кредісов, Е. Лібанова, Ю. Макогон, О. Малиновська, Ю. Пахомов, О. Поручник, О. Румянцев, Є. Савельєв, А. Старостіна, О. Філіпенко і інші [11, с. 86].

Останнім часом проблема міграції набуває все більшого поширення, тому велика кількість дослідників вивчає цю проблему. Серед них можна виділити Весельську Л.А., яка аналізувала процеси трудової міграції за кордон, пропонувала зміни та доповнення до механізму державного регулювання міграції. Відякіна М.М., Стаканов Р.Д. досліджували теоретичні та практичні аспекти взаємозв'язку трудової міграції

громадян України до ЄС та макроекономічного розвитку України. та наслідки, а також визначені тенденції міжнародної трудової міграції в Україні. Хлівна І.В., яка розглядала міжнародну трудову міграцію та її фінансово – економічні наслідки у вигляді міжнародних грошових переказів робітників – мігрантів та інші науковці [34, с. 70].

Поняття "міграція" вперше було введено у науковий обіг наприкінці ХІХ століття англійським ученим Е. Равенштейном (1834 –1913) у його праці "Закони міграції". Автор розглядає міграцію як безперервний процес, спричинений взаємодією чотирьох основних груп факторів: за початковим місцем проживання мігранта, на етапі його руху, за місцем в'їзду, а також особистими факторами [64, с. 161].

Ю. Римаренко вважає міграцію населення «переміщенням людей (мігрантів) через кордони певних територій зі зміною місця проживання постійно або на тривалий час. Оскільки міграція населення складається з міграційних потоків, поняття міграції використовується у множині – міграції». До цього визначення Т. Драгунова додає фактори, що спонукають людей до міграції. Вона розуміє суть міграції як «переміщення людей між населеними пунктами, регіонами, країнами внаслідок економічних, політичних, етнічних та релігійних факторів і пов'язане зі зміною місця проживання на різні періоди» [63, с. 128].

В. Шелюк запропонував більш широке трактування міграції: «Міграція – це поняття, що відображає соціально – економічні та демографічні процеси, сукупність рухів, що здійснюються людьми між країнами, регіонами однієї країни, різними типами поселень та іншими видами руху» [37, с. 122].

Тобто у визначенні «міграція» фіксується необхідність зміни місця проживання людини. Сучасне тлумачення поняття міграції у вузькому розумінні може бути представлено таким тлумаченням: «Міграція визначається як переміщення людей з різними цілями через кордони певних територіальних утворень з метою постійної або тимчасової зміни місця їх проживання» [12, с. 6].

Висновки до розділу

Міграція – це одне з найскладніших суспільних явищ, переміщення людей через кордони тих чи інших територій зі зміною місця проживання. Міграцію класифікують за територіальною ознакою, за тривалістю, за напрямком руху основних сторін міжнародної трудової міграції, в залежності від того чи перетинаються межі країни, за правовим статусом, за програмними цілями та за способом залучення людей. Основні потоки міграції: від країн, що розвиваються до розвинутих країн, між розвиненими країнами, між країнами, що розвиваються та міграція кваліфікованих фахівців. Тенденціями міжнародних міграційних процесів в умовах глобалізації є диверсифікація географічної структури міжнародних географічних процесів, «відтік мізків», збільшення кількості мігрантів, особливо жінок мігрантів в міграційних потоках, зростання масштабів нелегальної міграції, формування нового міжнародного розподілу праці, посилення регулювання міжнародних міграційних процесів та інші. Головною особливістю міграційних процесів в Україні є те, що наразі Україна виступає як держава –експортер робочої сили на міжнародному ринку. Основною моделлю міграційної поведінки українців – тимчасова. Нормативно –правову базу регулювання міграційних процесів в Україні становлять: Конституція України, законодавство України та міжнародні правові акти регулювання міграції. Зокрема, концепція державної міграційної політики в Україні, закони «Про імміграцію» та «Про зовнішню трудову міграцію» та стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року. В другому розділі розглядаються зовнішні міграційні процеси, зокрема і трудову міграцію. Оскільки зміна виїзду українських громадян пов'язана з пошуками кращих умов життя, з можливостями працевлаштування та вирішенням матеріальних проблем за кордоном, тому варто звернути увагу на трудову міграцію.

2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНІХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

2.1 Розвиток міграційних процесів в Україні

За даними Державної прикордонної служби України, з 2001 року напрямок, в якому українці перетинають кордон, не змінювався: щороку виїзд перевищує в'їзд. Загальний чистий виїзд українців за кордон становив 6,3 млн осіб протягом 2002 –2017 років. Велике від'ємне сальдо в'їзду в Україну може свідчити про те, що об'єм міграційних потоків з України набагато перевищує міграційні оцінки кількості українських мігрантів у найбільших країнах –реципієнтах, а кількість постійних мешканців України відрізняється від офіційних даних [60, с. 10].

Таблиця 2.1 – Міграційних рух населення України в 2002 –2019 рр. [61]

Рік	Число прибулих	Число вибулих
2002	42473	76264
2003	39489	63699
2004	38567	46182
2005	39580	34997
2006	44227	29982
2007	46507	29669
2008	32781	22402
2009	32917	19470
2010	30810	14677
2011	31684	14588
2012	76361	14517

Продовження таблиці 2.1

Рік	Число прибулих	Число вибулих
2013	54100	22187
2014	542506	519914
2015	533278	519045
2016	256808	246188
2017	442287	430290
2018	629276	610687
2019	576032	554520

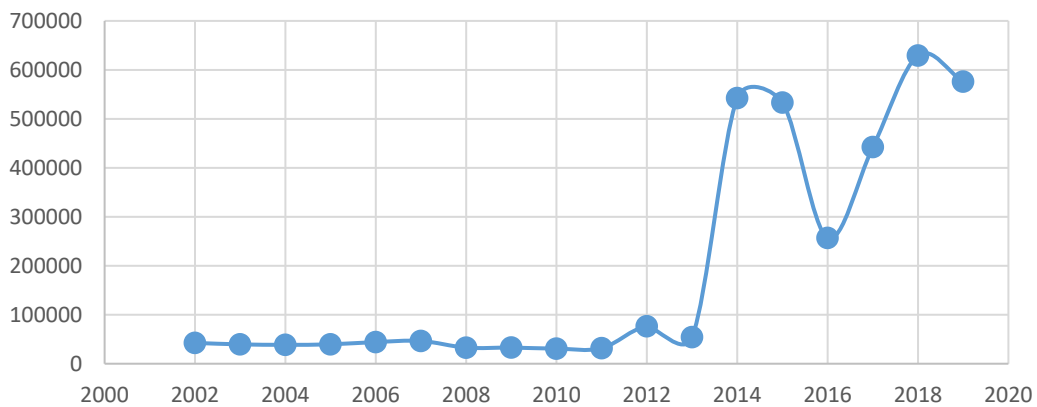

Рисунок 2.1 – Кількість прибулих в Україну за 2002 – 2019 рр.

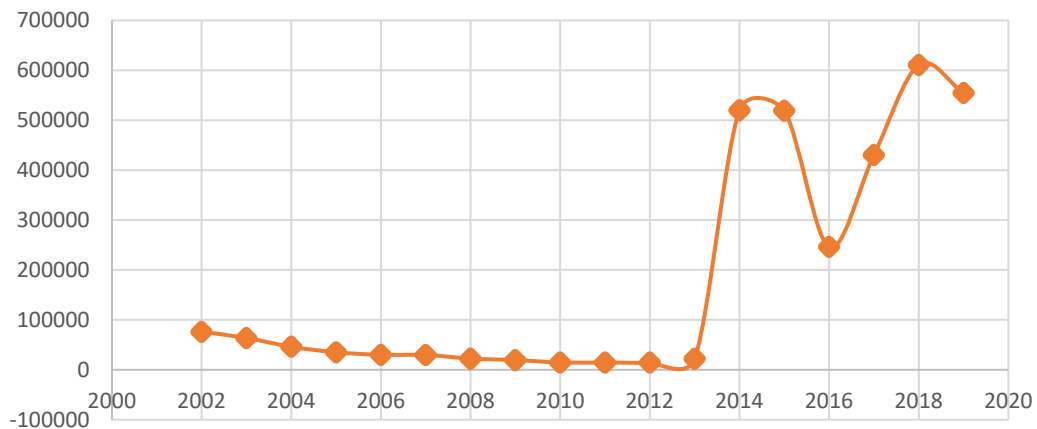

Рисунок 2.2 – Кількість вибулих з України за 2002-2019 рр.

Відповідно до досліджень Міжнародної організації з міграції (МОМ), кожен другий молодий українець у віці від 20 до 35 років виявляє бажання емігрувати з України. Загальна чисельність населення України станом на 1 серпня 2020 року становить 41,5 млн. чоловік, серед яких кількість мігрантів становить понад 7 млн. осіб, або 16,9% населення України [34, с. 70].

Згідно з даними Державної служби статистики України, серед країн, куди українці часто мігрують, є Росія, Польща, Італія та Чехія. Серед інших країн українці також мігрують до Іспанії, Німеччини, Угорщини, Португалії та Білорусі [34, с.1] Лідерами міграції є Російська Федерація та Польща [34 с. 71]. Більше того, з 2014 року відбулася переорієнтація деяких мігрантів з Росії на Польщу. За даними Євростату про кількість перших дозволів на працевлаштування, виданих громадянам України в країнах ЄС, кількість іммігрантів, які працюють на заході, зросла втричі. Однак, враховуючи той факт, що 95% дозволів, виданих українцям в ЄС, стосувались короткострокових сезонних робіт у Польщі, міг відбутися ефект легалізації тих українських робітників, які вже були в Польщі до 2014 року, але не мали законного статусу [60, с. 11].

Для кращого вивчення проблеми міграції населення необхідно надати опис українських мігрантів. Важливим етапом дослідження є вивчення гендерного розподілу емігрантів. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), гендерний розподіл українських трудових мігрантів у 2012 році становив: чоловіків – 65,7%, жінок – 34,3%. Графічне представлення гендерного розподілу емігрантів в Україні показано на рис. 2.1.

Рисунок 2.3 – Гендерний розподіл українських мігрантів у 2012 р.

З цього випливає, що кількість мігрантів серед чоловіків удвічі перевищує міграцію серед жінок [34, с. 71]. За даними Організації Об'єднаних Націй у 2019 році гендерний розподіл українських мігрантів становить: чоловіки – 43%, а жінки – 57%.

Рисунок 2.4 – Гендерний розподіл українських мігрантів у 2019 рр.

Це вказує на те що, на даний момент кількість жінок серед мігрантів перевищує кількість чоловіків [61]. За даними Міжнародної організації міграції (МОМ), вікова структура українських мігрантів у п'яти вікових групах становить: працівники віком 15 –19 років – 3%; 20 –24 роки – 15%; 25 –34 – 34%; 35 – 44 років – 31%; 45 років і старше – 17%. Графічне зображення вікової структури мігрантів в Україні у 2012 році зображено на рис. 2.3 [34, с. 3]

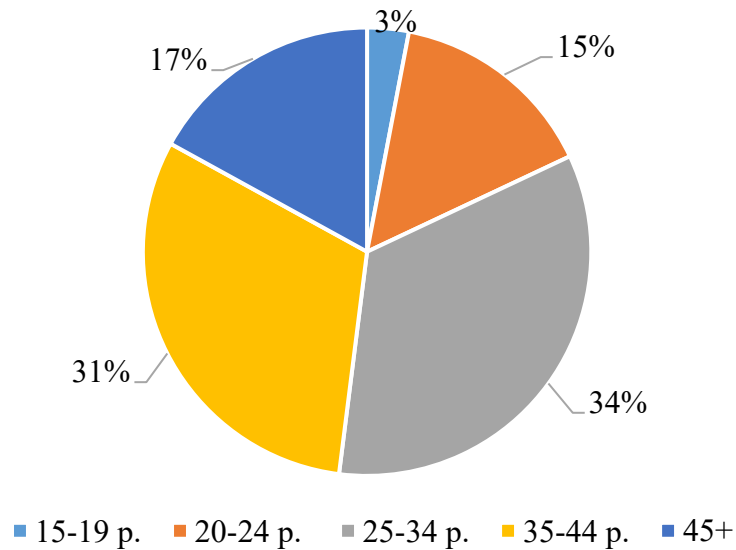

Рисунок 2.5 – Вікова структура українських мігрантів в 2012 р.

З рис. 2.3 можна зробити висновок, що найбільшу частку мігрантів в Україні становлять люди віком 25 –34 (34%) та 35 –44 (31%). Інакше кажучи, найбільша кількість мігрантів в Україні – це люди у віці від 25 до 44 років, що становить 65% від загальної кількості мігрантів в країні [34, с. 72]. За даними ООН, у 2019 році вікова структура українських мігрантів у трьох вікових групах становить: мігранти віком 0 – 19 р. – 6,3%; 20 –64 – 73,2%; 65+ р. –20,5%. Графічне зображення вікової структури мігрантів в Україні у 2019 році зображено на рис. 2.4 [61]

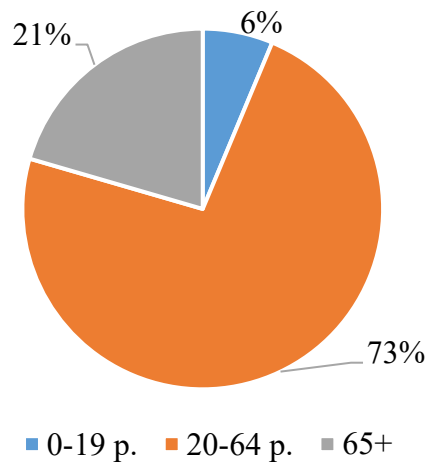

Рисунок 2.6 – Вікова структура українських мігрантів в 2019 р.

З рис. 2.4 можна зробити висновок, що найбільша кількість мігрантів в Україні – це люди у віці від 20 до 64 років, що становить 73% мігрантів. Більше половини українських трудових емігрантів – це молоді люди працездатного віку з професійною або середньою освітою [60, с.19]. На думку аналітиків, велика кількість освічених та професійно досвідчених людей (інженери, лікарі, ІТ –спеціалісти, викладачі, агрономи та ін.), приєднуючись до міграції, певною мірою сприяє "відтоку мізків" з країни [62, с. 40].

Наразі Україна набула статусу держави –донора дешевої робочої сили. На сьогодні трудова міграція з України охоплює значну частину населення працездатного віку (щонайменше 2 –2,5 млн. осіб). Стверджується, що масштаби явища безпосередньо залежать від ендегенних (економічна стагнація, високий рівень безробіття, недосконала система соціального захисту тощо) та екзогенних (глобальна фінансова криза, привабливі умови ринку праці в зарубіжних країнах, спрощення митного контролю тощо) [44, с. 8].

2.2 Основні тенденції трудової міграції в Україні

На сьогодні українська міграція робочої сили є головною складовою соціально –економічного розвитку країни, її масштаби, на думку різних експертів, коливаються в межах 7 –8 мільйонів людей. При цьому офіційний дозвіл на роботу мають не більше 500 тис. осіб. Близько 2 мільйонів українських мігрантів постійно проживають за кордоном, відвідуючи Україну не частіше одного разу на 3 –5 років, тоді як основна маса працівників працює на сезонних роботах на строк від 4 до 10 місяців [11, с. 87].

Основним джерелом даних про процеси трудової міграції в Україні є представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні та Державної служби ста-

тистики. Однак вони не забезпечують надання дійсних розмірів еміграції через поширення незаконних перетинів кордону. За даними МОМ, довготривала міграція робочої сили є більш поширеною. Це пояснюється тим, що поїздки українців на короткий термін на роботу за кордон часто є незаконними, і тому такі поїздки офіційно не затверджуються. Враховуючи це, важко точно оцінити переваги довготривалої трудової міграції порівняно з короткостроковою [15, с. 31].

Оцінка масштабів трудової міграції українців за кордон є досить проблематичною через відсутність однозначної інформації про кількість та регіональні особливості їх міграції. Дані вітчизняної офіційної статистики навіть не відображають фактично масштабів трудової міграції громадян України. Так 62 тисячі 951 українців оформили документи для виїзду за кордон на постійне місце проживання. У 2014 році на ПМЖ виїхали 8 тисяч 932 українців, у 2015-му – 11 тисяч 345, у 2016-му – 13 тисяч 621, у 2017-му – 9 тисяч 191, у 2018-му – 8 тисяч 551, у 2019-му – 11 тисяч 311. Також іноземцям оформили 32 тисячі 155 посвідок на постійне проживання і 76 тисяч 431 – на тимчасове проживання.

Рисунок 2.7 – Кількість прибулих міждержавних мігрантів за країнами громадянства у 2019 р. [61]

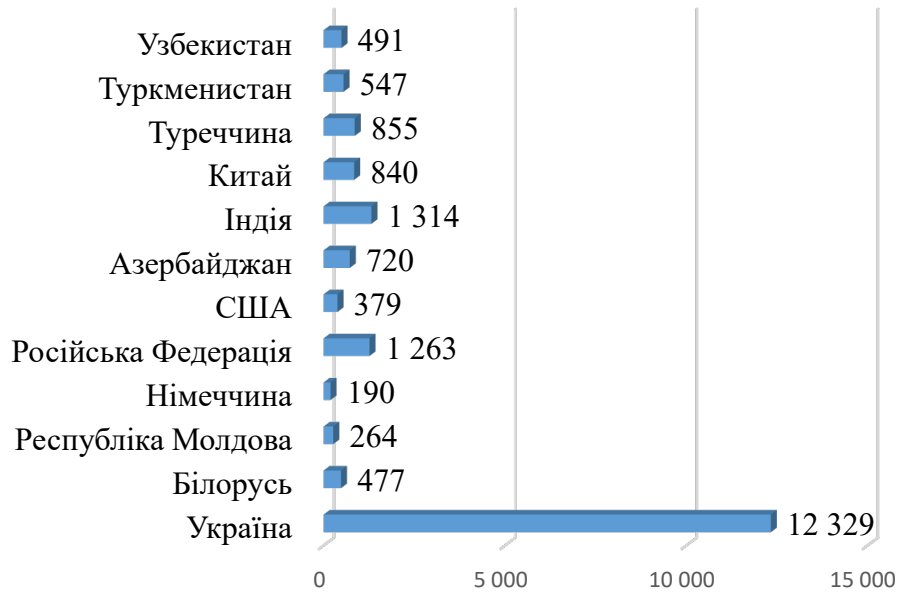

Рисунок 2.8 – Кількість вибулих міждержавних мігрантів за країнами громадянства у 2019 р. [61]

За різними експертними оцінками, масштаби міграційних поїздок громадян України за кордон коливаються від 4 до 7 мільйонів осіб, або коливаються від 8,6% до 15,1% від загальної кількості населення України та від 19,5% до 34,1 % економічно активного населення України працездатного віку. Таким чином, з України мігрує за кордон від п'ятої частини до третини економічно активного населення працездатного віку [11, с. 88].

За даними вибіркового опитування українських домогосподарств, кількість трудових мігрантів у 2015–2017 рр. становила 1 303,3 тис. осіб, що становить 4,5% населення у віці 15–70 років [9, с. 4]. Станом на 2019 рік кількість робітників–мігрантів становить 2,7 мільйона. Статистика підтверджує факт збільшення міграційного потоку [20, с. 478].

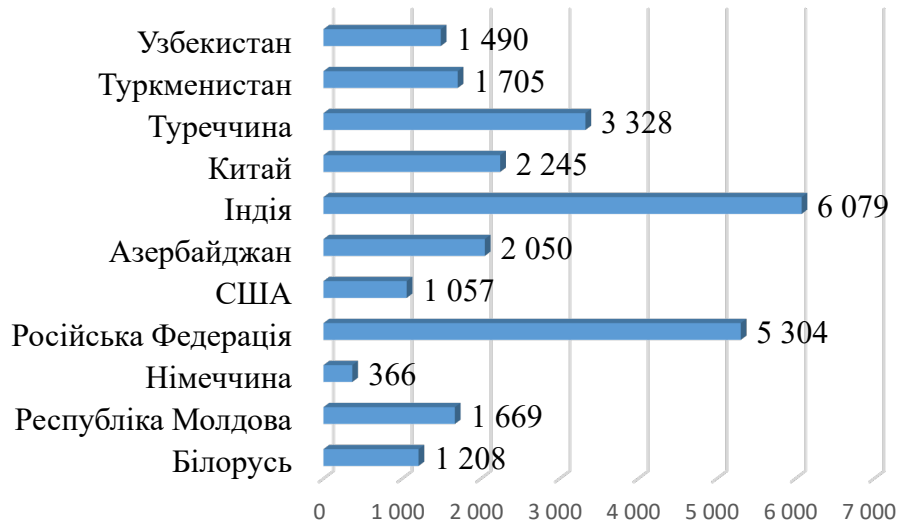

Рисунок 2.9 – Кількість прибулих міждержавних громадян за країнами в'їзду (виїзду) у 2019 р. [61]

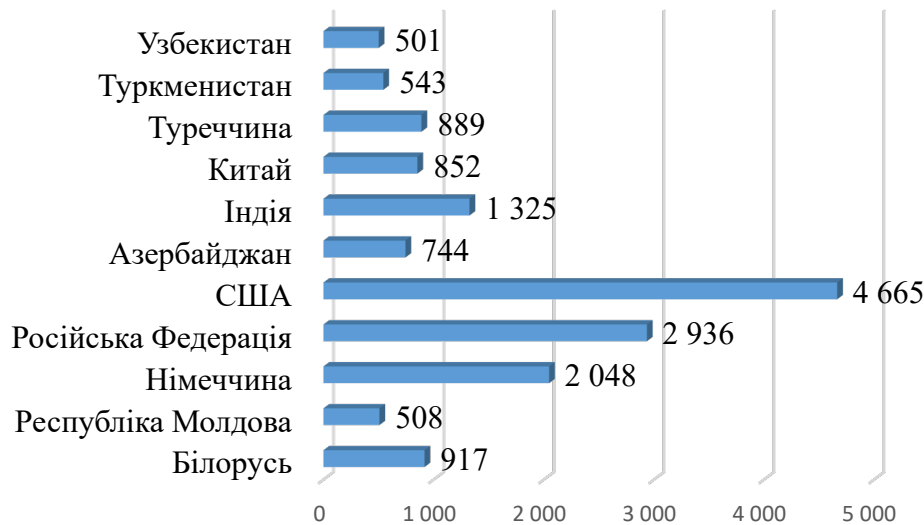

Рисунок 2.10 – Кількість вибулих міждержавних громадян за країнами в'їзду (виїзду) у 2019 р. [61]

Головними країнами для "імпорту" нашої робочої сили є Польща (38,9%), Російська Федерація (26,3%), Італія (11,3%), Чеська Республіка (9,4%).

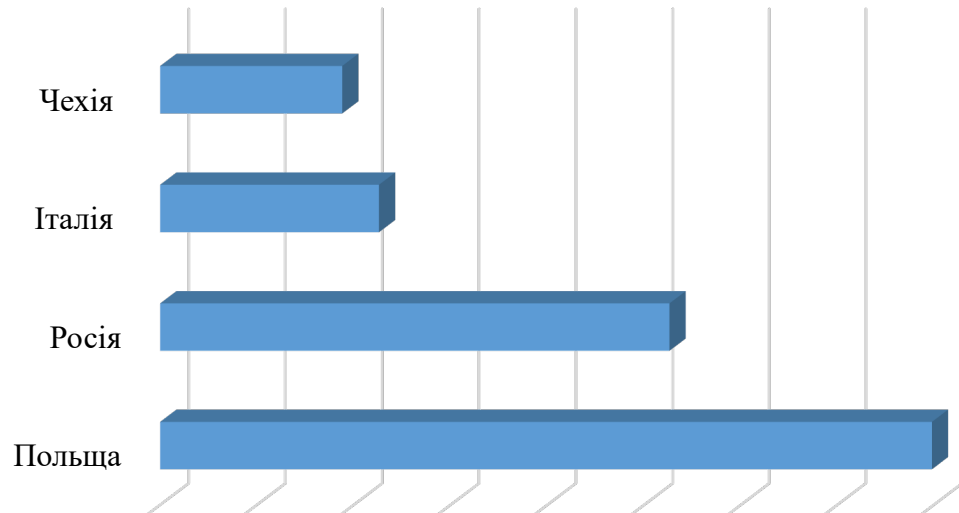

Рисунок 2.11 – Основні країни по «імпорту» української робочої сили

На даний момент загрозою для української економіки є відтік висококваліфікованих співробітників. Продовження виїзду кадрів іншої кваліфікації у довгостроковій перспективі також вдарить по економічній безпеці країни. Навіть сьогодні у галузях України, які найбільш динамічно розвиваються відчувається дефіцит співробітників. У свою чергу, відтік молодого покоління, старіння нації і зменшення кількості економічно активного населення (майже на 6%) – це у послаблення передумов (ресурсів) для майбутнього швидкого економічного зростання. При цьому, зростати українській економіці необхідно динамічніше, зважаючи на обраний курс на зближення з країнами ЄС. Але економічний розрив з ними щорічно лише збільшується. [57]

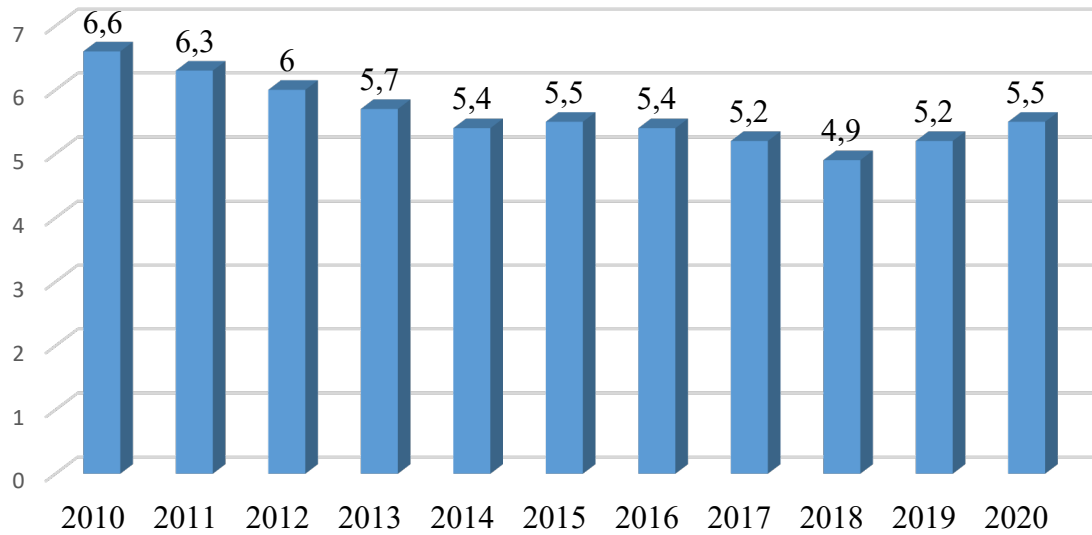

Рисунок 2.12 – Індекс відтоку мізків з України в 2014 –2020 рр. [99]

Більшість людей виїжджає, маючи професійну освіту (33,9%), повну загальну середню освіту (30,1%). 16,4% мають повну вищу освіту.

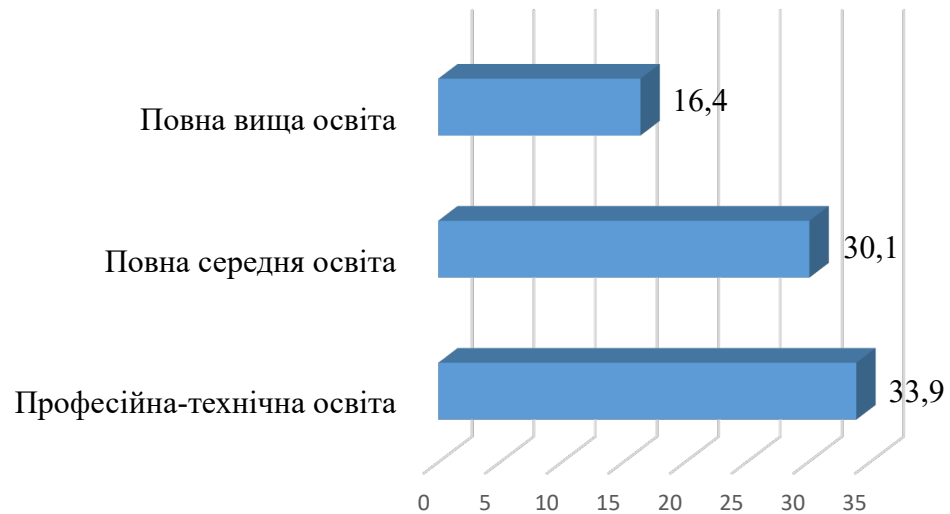

Рисунок 2.13 – Рівень освіти українських мігрантів, %

Провідними сферами зайнятості робітників –мігрантів є: будівництво, сільське господарство (збирання врожаю), домашнє господарство (прибирання домівки, готування їжі, доглядання дітей та немічних людей похилого віку), сфера торгівлі та сервісу (у т.ч. готельний бізнес) [32, с. 4].

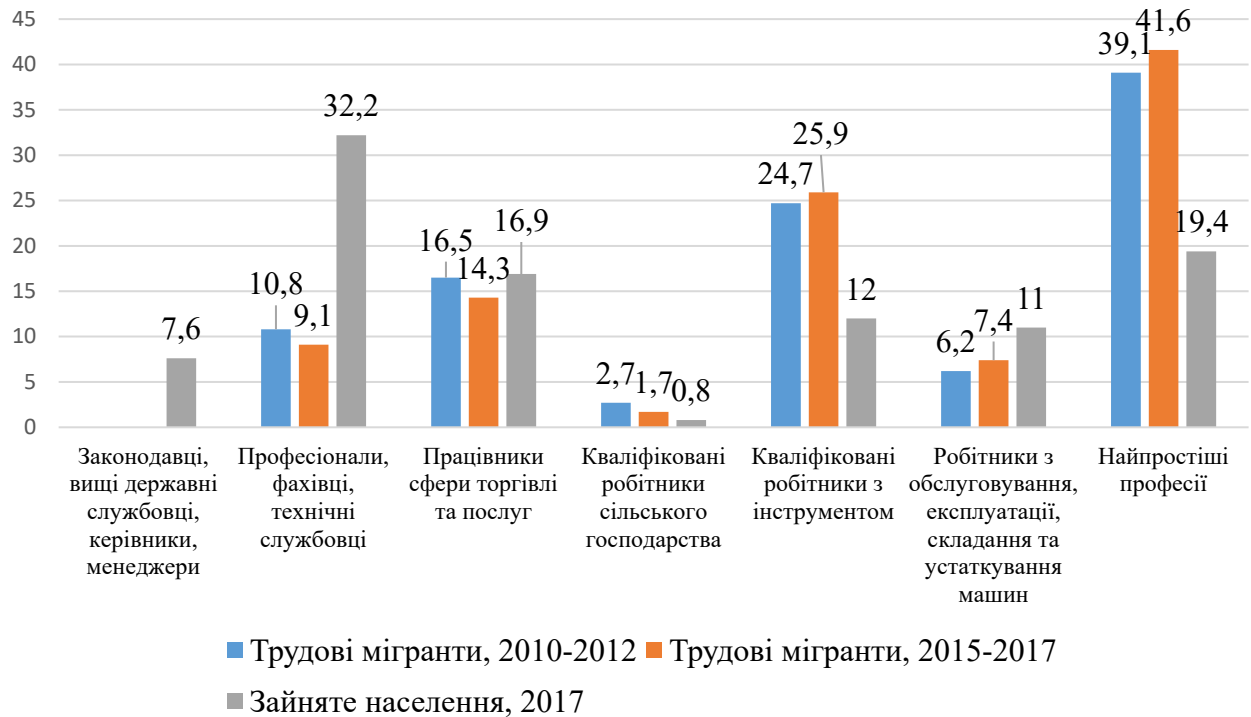

Рисунок 2.14 – Розподіл трудових мігрантів та зайнятого населення за професійними групами, %

За даними опитування з вищою кваліфікацією за кордоном працюють 36,1% мігрантів працюють на роботі, що не потребувала кваліфікації. 29,5% мігрантів працюють в іншій сфері, ніж потребує кваліфікація, а згідно отриманій кваліфікації – 26,8%. З нижчою кваліфікацією працюють 5,7% мігрантів, а з вищою – 1,4%.

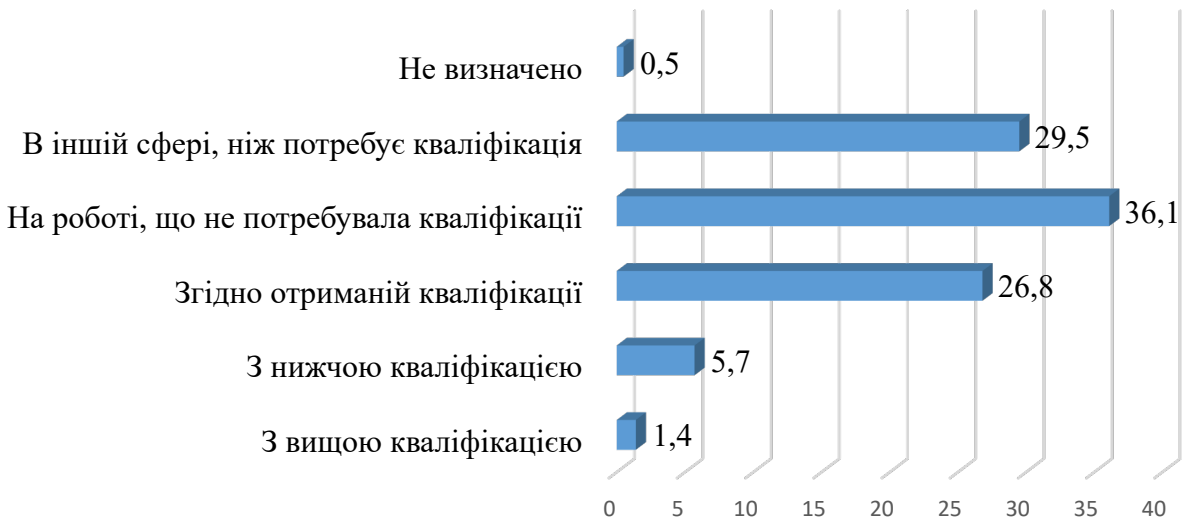

Рисунок 2.15 – Розподіл трудових мігрантів, за відповідністю роботи за кордоном кваліфікацій, отриманій в Україні в 2015 –2017рр., %

Судячи з даних Держстату України, поширена думка про вплив найбільш кваліфікованих і освічених громадян є занадто перевищеною: у 2017 р. 53,5% зайнятого населення в Україні згідно дипломів мали кваліфікацію, що вимагає повної та неповної вищої освіти, тоді як серед осіб, що працювали за кордоном, згідно опитування 2017 р., повну та неповну вищу освіту мали 46,5%. Взагалі, всупереч очікуванням, за кордоном ступінь невідповідності кваліфікації робочих місць кваліфікації робочої сили, зокрема трудових мігрантів, є меншою, ніж в Україні. Так, у 2015 –2017 рр. лише 5,7% трудових мігрантів працювали за кордоном на роботах з нижчою кваліфікацією. Між тим, в Україні станом на 2017 р. серед зайнятого населення 22,3% працювали згідно кваліфікацій, що перевищують отриману ними за дипломом, а 29,4% працювали за нижчими кваліфікаціями, ніж отримана в освітніх закладах [91, с. 52].

Українські трудові мігранти в основному зайняті в таких галузях економіки: будівництво – 46%, домашній догляд – 18%, оптова і роздрібна торгівля – 9%, сільське господарство – 11%, промисловість – 4%, діяльність готелів і ресторанів – 4%, діяльність транспорту і зв'язку – 4%, інші види економічної діяльності – 4% [9, с. 538].

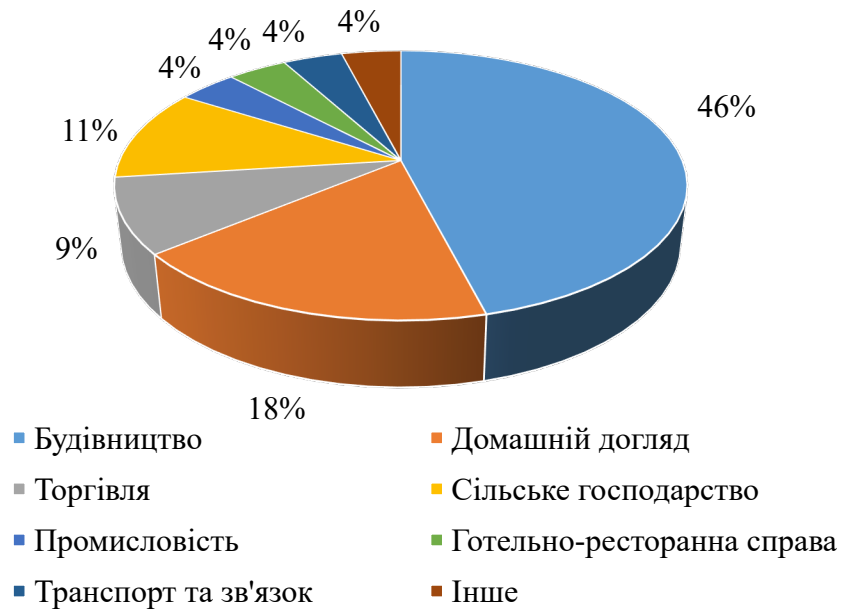

Рисунок 2.16 – Сфери діяльності українських мігрантів

За останні двадцять років у результаті міжнародної трудової міграції в Україні посилюються негативні демографічні тенденції, зокрема, зменшення чисельності населення країни, погіршення співвідношення між працездатним та непрацездатним населенням. Працездатна частина населення, яка здатна зробити найбільший внесок у національну економіку, залишає країну. Відбувається формування людського капіталу для інших країн без належного інвестування в нього [14, с. 188].

2.3 Аналіз сучасного стану еміграції в Україні

Україна являється однією з найбільших країн –донорів праці в Європі, де зовнішня міграція робочої сили сьогодні стала об'єктивною реальністю. [9, с. 535]. Хоча спостерігається тенденція до збільшення кількості іноземних громадян, які працюють в Україні. Статистика свідчить, що кількість останніх приблизно в 10 разів менша кількості українців, які працюють за кордоном. Це лише офіційна статистика, яка не

враховує нелегальних мігрантів та біженців. За оцінками експертів, щороку за кордоном працює від 3 до 5 мільйонів громадян України, переважна більшість з яких нелегально працюють в інших країнах [7, с. 2].

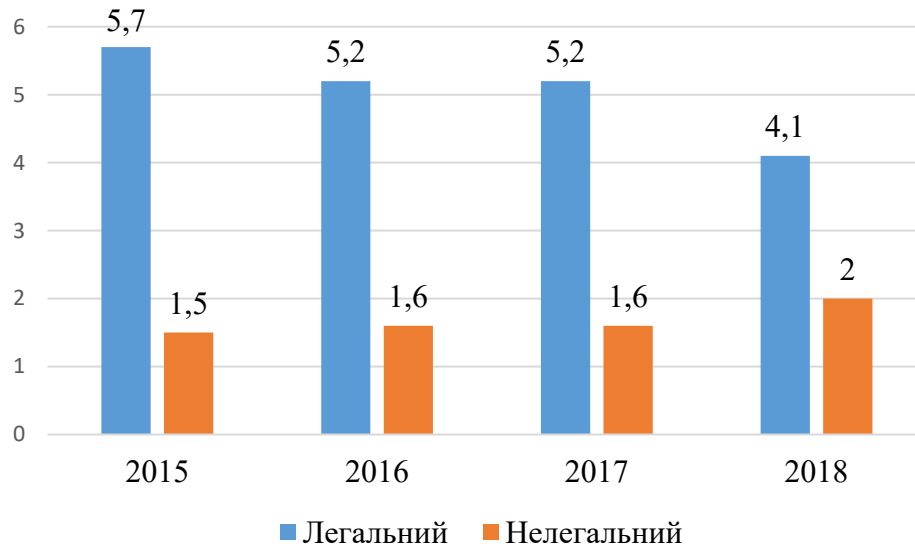

Рисунок 2.17 – Статус перебування громадян України за кордоном, млн. осіб [100]

В даний час надзвичайно важко оцінити масштаби зовнішньої міграції українців (і структуру та напрямки та особливо) – існують загальні проблеми перепису населення через 17 років після перепису населення, відсутність ефективних стимулів для реєстрації переселення та небажання родичі трудових мігрантів, щоб повідомити інтерв'юерів за кордоном від когось із сім'ї, особливо з огляду на нещодавні чутки про наміри уряду оподатковувати доходи, отримані за кордоном [21, с. 13].

Таблиця 2.2 – Статистичні дані про виїзд громадян України за кордон 2015 –2018 рр. [100]

Назва країни	2015	2016	2017	2018	Всього
Австрія	107 361	107 825	115 790	147 701	478 677
Білорусь	1 390 854	1 191 929	1 245 015	1 429 954	5 257 392
Греція	103 346	98 410	106 633	136 391	444 780

Продовження таблиці 2.2

Назва країни	2015	2016	2017	2018	Всього
Грузія	84 316	109 024	117 793	125 923	437 056
Єгипет	352 870	420 335	735 094	1 133 056	2 641 355
Ізраїль	130 416	147 213	155 866	156 521	590 016
Іспанія	61 696	91 059	113 590	165 999	432 344
Італія	116 242	125 992	175 686	311 165	729 085
Молдова	1 731 628	1 692 458	1 702 423	1 667 981	6 794 490
Нідерланди	87 219	101 342	114 650	80 104	383 315
Німеччина	295 483	299 063	346 157	534 323	1 475 026
ОАЕ	137 905	158 357	166 812	184 578	647 652
Польща	9 519 193	10 133 129	10 410 307	10 005 783	40 068 412
Росія	4 161 055	4 106 363	4 450 684	4 192 339	16 910 441
Румунія	685 664	916 667	1 052 276	1 242 097	3 896 704
Словаччина	755 291	886 126	854 660	917 728	3 413 805
Туреччина	538 878	949 919	1 209 478	1 214 772	3 913 047
Угорщина	2 442 186	2 896 926	3 118 785	3 219 306	11 667 203
Франція	98 569	102 821	106 906	116 976	425 272
Чехія	52 744	45 013	73 638	88 554	259 949

Найвідвідуванішими країнами для громадян України у 2015 –2018 рр. стали: Польща, Росія, Угорщина, Молдова, Білорусь, Туреччина, Румунія, Словаччина та Єгипет [100, с. 50].

За підсумками 2015 року Україна має негативне сальдо міграції. Торік країну відвідали 13,02 млн іноземців, а кількість емігрантів досягла 23,36 млн. [9, с.538].

Щодо складу трудової міграції з України, за даними Державної служби статистики у 2017 році, понад 2/3 мігрантів (70,4%) – чоловіки, що загалом узгоджується з результатами попередніх опитувань (2001 – 69,2%, 2008 – 62,3%, 2012 – 65,6%), але свідчить про незначне збільшення міграції чоловіків [49, с. 40].

За результатами 2018 року Україна має позитивне сальдо міграції. Торік країну відвідало 629276 тис. осіб, тоді як кількість емігрантів досягла 610687 тис. осіб. Ці цифри можна порівняти з показниками 2017 року, коли було зареєстровано 442 287 000 іммігрантів та 439 290 000 людей, які виїхали з країни. Поряд з тим, що кількість іноземців, які відвідують нашу країну, зростає, рівень емігрантів також продовжує зростати [13, с. 219].

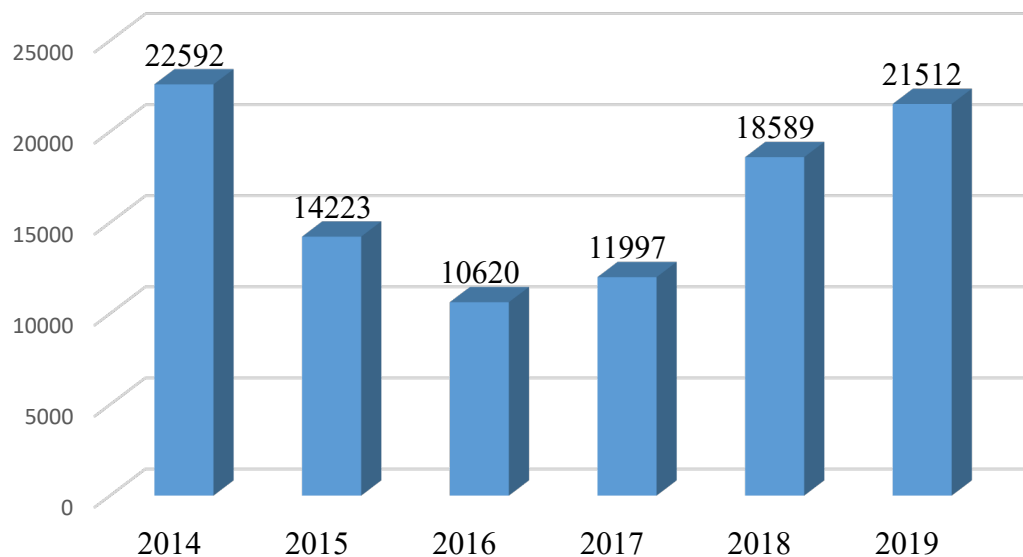

Рисунок 2.18 – Міграційний приріст населення 2014–2019 рр., тис. осіб [61]

Аналізуючи цю діаграму, можна зробити висновок, що в останні роки, незважаючи на значну еміграцію з України, все ж спостерігається незначний міграційний приріст населення [13, с. 220].

2.4 Аналіз сучасного стану імміграції в Україні

Зовнішня міграція робочої сили може сприяти інноваційному розвитку, якщо іноземні висококваліфіковані фахівці залучені до національного ринку праці. Однак іммігранти з країн ризикованої міграції, які в основному займаються торгівлею та послугами та не мають юридичного статусу, в основному в'їжджають до нашої країни. За різними оцінками, в даний час в Україні нелегально перебуває близько мільйона громадян інших країн [14, с. 189].

Найбільші імміграційні потоки – з Російської Федерації, Республіки Молдова, Узбекистан, Вірменії, Азербайджан, Грузія і Республіка Білорусь (53%, 18%, 9%, 6%, 6%, 5%, і 3% відповідно).

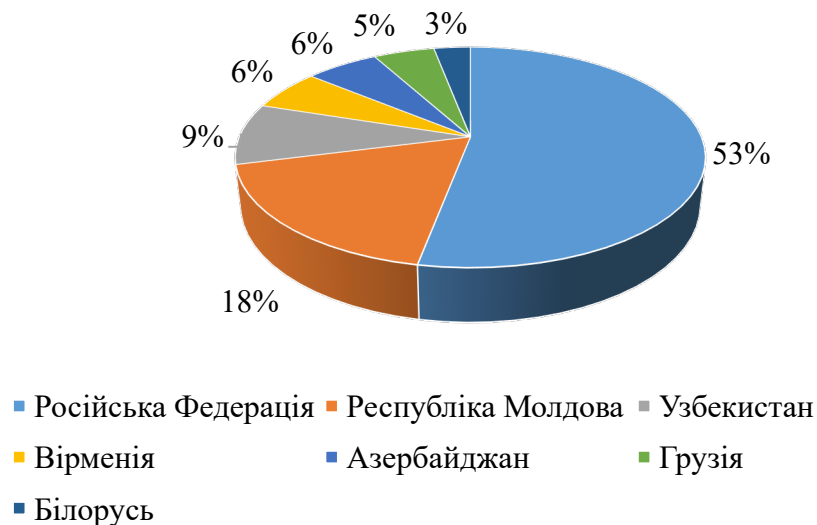

Рисунок 2.19 – Найбільші імміграційні потоки

Окремо виділяються країни –донори, такі як Таджикистан, Киргизстан, Туркменістан (причини цього – перспективи освіти молоді з цих країн у регіоні). Імміграція з іноземних країн в Україну незначна [59, с. 66-67].

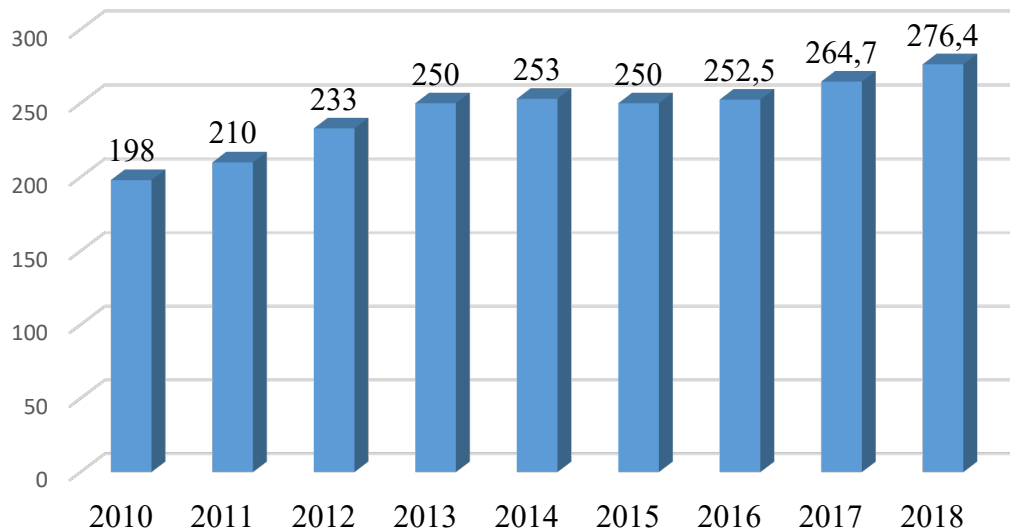

Рисунок 2.20 – Кількість імігрантів в Україні у 2010 –2018 рр., тис. осіб [100]

Україна стала країною, яка приймає емігрантів і одночасно країною, що спричиняє іміграцію, одним з основних суб'єктів євроазійських міграційних процесів. За даними Державної служби статистики України [62], в 2012 році в Україну прибуло 76 361 тис. трудових мігрантів, а в 2013 р. – 54, 1 тис. трудових мігрантів [18, с. 44]. Конфлікт на сході України, економічна криза та зниження рівня життя зменшили привабливість країни для імігрантів. У 2014 –2015 рр. іноземні громадяни відвідували Україну вдвічі рідше, ніж у 2013 р. [26, с. 21]. Однак до кінця 2016 року кількість імігрантів досягла попереднього рівня і до кінця 2017 року зросла на 13 тисяч осіб, досягнувши 265 тисяч [91, с. 119]. Станом на 31 грудня 2017 року в ДМС було зареєстровано майже 89 000 іноземців та осіб без громадянства, які мали дозвіл на тимчасове проживання. З 2017 року Індія посіла перше місце за кількістю тимчасово проживаючих в Україні іноземців (11,9% від загальної кількості), випередивши Російську Федерацію (9,7% від загальної кількості), яка два роки поспіль утримувала лідерство [91, с. 119 –120].

На початку 2018 року кількість імігрантів перевищила 271 тис. осіб. Іноземці та особи без громадянства, які мають дозвіл на тимчасове проживання, складають

майже 89 000 осіб, більшість з яких в'їхали з метою навчання. Найчисленнішими серед них є громадяни Індії, Росії та Марокко. Водночас кількість визнаних біженців та осіб з додатковим захистом перевищує 3000 [91, с. 14].

Права та соціальні гарантії трудових мігрантів та членів їхніх сімей:

Стаття 8. Права трудових мігрантів на належні умови праці та соціальний захист.

Стаття 9. Право трудових мігрантів і членів їхніх сімей на освіту та підтвердження результатів неформального професійного навчання.

Стаття 10. Державні гарантії щодо консульського сприяння трудовим мігрантам.

Стаття 11. Діяльність в Україні утворених за кордоном громадських об'єднань трудових мігрантів.

Стаття 12. Сприяння задоволенню національно – культурних, освітніх, духовних і мовних потреб трудових мігрантів.

Стаття 13. Забезпечення права трудових мігрантів і членів їхніх сімей на інформацію.

Стаття 14. Реінтеграція в суспільство трудових мігрантів.

Стаття 15. Право трудових мігрантів на відшкодування шкоди, заподіяної під час трудової діяльності в державі перебування [106].

Протягом 2018 року на території держави працівниками міграційної служби було виявлено 11159 нелегальних мігрантів (9678 у 2017 році), з яких 636 осіб (508 у 2017 році) незаконно в'їхали в Україну – без документів посвідчення особи, або поза пунктами пропуску. За країною походження переважна більшість нелегальних мігрантів походять з Росії – 2 001 осіб (2017 р. – 2 134), Азербайджану – 1 969 (2017 р. – 1 761), Узбекистану – 973 (2017 р. – 901), Вірменії – 920 (2017 р. – 642), Грузії – 767 (2017 р. – 624), Молдови – 758 (2017 р. – 693), В'єтнаму – 404 (2017 р. – 305), Таджикистану – 245 (2017 р. – 185), Бангладеш – 318 (2017 р. – 80), Туреччини – 225 (2017 р. – 173) [100].

2.5 Причини міграційних процесів

Головною причиною міграції населення з України сьогодні є політична та економічна нестабільність у країні. Невизначеність щодо майбутнього штовхає працездатне населення до пошуку більш стабільних джерел доходу за кордоном, що дозволяє їм складати плани на своє майбутнє та майбутнє своїх дітей [23, с. 26 –27].

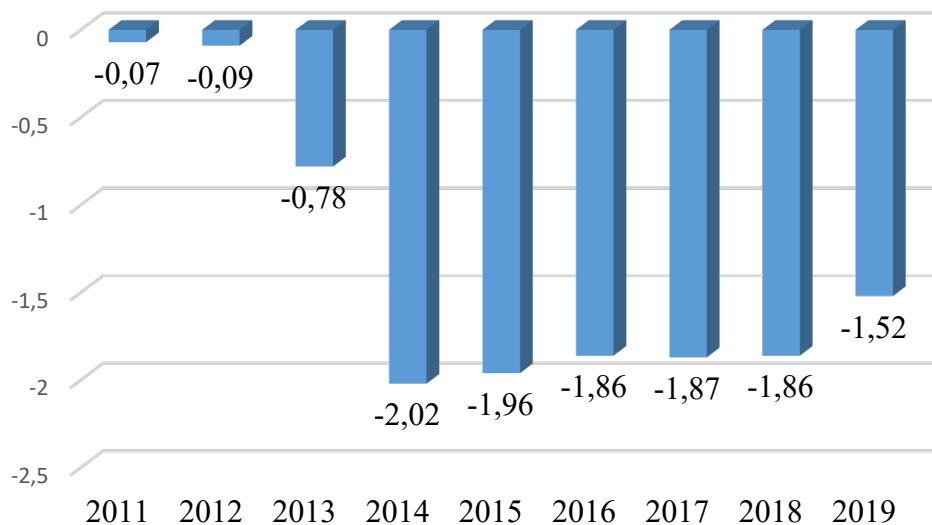

Рисунок 2.21 – Індекс політичної стабільності в Україні в 2000 –2019 рр. [99]

Стан суспільної свідомості українського соціуму в останні роки є дуже напруженим, складним і вкрай суперечливим. Люди втратили віру не тільки в ідеологічні доктрини чи в обіцянки політиків. Недотримання проголошених обов’язків з боку держави, неможливість громадянами відстояти свої права у судах, втрати ними грошових вкладів у банках, масові афери з житлом, коли люди залишаються без грошей і без житла, спричинили втрату віри більшістю людей у будь –які авторитети – в закон, державу, уряд, політичні доктрини тощо: 76% українців погоджуються з тим, що «проблема зараз у тому, що більшість людей взагалі ні в що не вірить». Подібні відповіді свідчать, що суспільство переживає полосу тотальної недовіри. На жаль,

втрачено не тільки віру у будь –які авторитети, але й довіру громадян до ключових інститутів держави [91, с. 60 –61].

Затяжна економічна криза, її реструктуризація, конверсія оборонного комплексу, банкрутство та ліквідація багатьох гірничо –збагачувальних підприємств, реформа Збройних Сил України тощо призвели до масових звільнень регіонально різноманітної та кількісно професійної робочої сили [11, с. 88].

Населення України постійно незадоволене як власним життям, так і ситуацією в країні. Це багато в чому пов’язано з дійсно низьким рівнем життя та низькими показниками та незадовільною якістю соціально –економічних перетворень [21, с. 15].

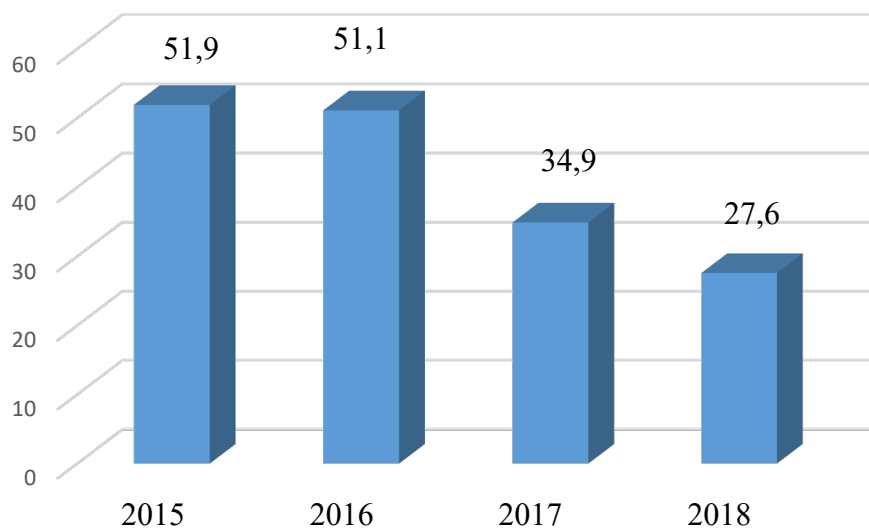

Рисунок 2.22 – Рівень бідності в Україні, % [119]

До важливих причин трудової міграції населення України належать:

- можливість поліпшити власне економічне становище за рахунок підвищення рівня заробітної плати та додаткового доходу;
- пошук кращого життя та умов праці за кордоном, а також більших можливостей у соціальній сфері (охорона здоров’я, пенсії тощо);
- відсутність перспектив у професійному розвитку та нестабільна політична ситуація в країні;
- несприятливі умови для великого та малого бізнесу;

- поширена корупція у всіх сферах [37, с. 122];
- поступове скорочення тривалості життя на тлі низького рівня життя;
- збільшення податкового навантаження на працівників, малий та середній бізнес [46, с. 7];
- нинішня економічна криза, яка торкнулася майже всі галузі економіки України;
- матеріальні проблеми та складність їх вирішення в Україні;
- незахищеність від зловживань владою;
- високий рівень безробіття в Україні, потреба в професії вдома [25, с. 393].

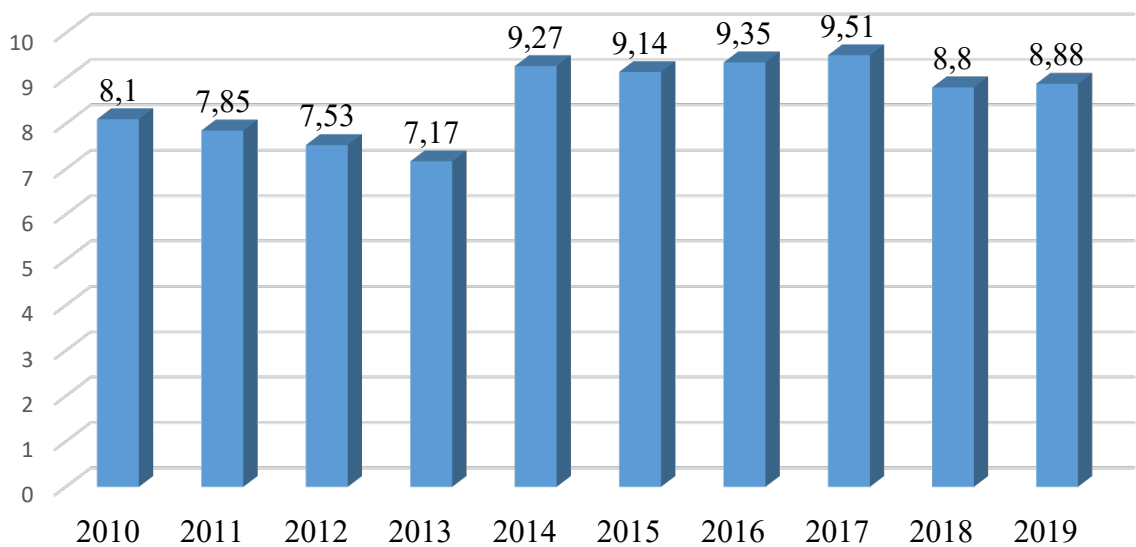

Рисунок 2.23 – Рівень безробіття в Україні у 2000 –2019 рр. (%) [96]

Сучасна еміграція в Україні має винятково економічний характер [25, с. 393]. Соціально –економічні причини пов’язані насамперед із бідністю, незабезпеченістю робочим місцем, низькою реальною заробітною платою та нестабільністю політичної та економічної ситуації [33, с. 21].

Однак країна, з якої емігрує робоча сила, зазнає негативних наслідків. Це зменшує обсяги виробництва національного доходу та ВВП, темпи розвитку науково –технічного прогресу зменшуються [1, с. 100].

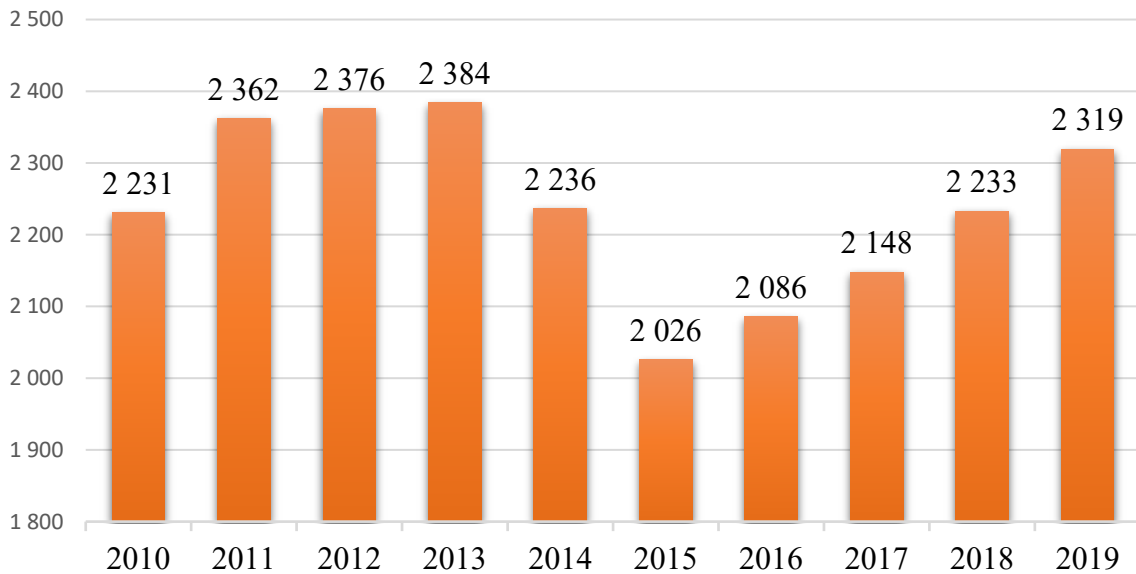

Рисунок 2.24 – Рівень ВВП на душу населення України у 2000 –2019 рр., дол. США
[108]

71% заробітчан назвали низьку зарплату в Україні головною причиною міграції. Якщо головним мотивом роботи за кордоном є набагато вища заробітна плата, ніж в Україні, головним результатом трудової міграції є гроші, зароблені за кордоном [4, с. 18].

Таблиця 2.3 – Мінімальна та середня зарплата в Україні за місяць у 2000 –2019 рр. [97], [98].

Рік	Мінімальна зарплата, грн.	Мінімальна зарплата, євро (за курсом НБУ)	Середня зарплата, грн.	Середня зарплата, євро (за курсом НБУ)
2010	922	27,28	2,239	66,24
2011	1,004	29,7	2,633	77,89
2012	1,134	33,55	3,026	89,52
2013	1,218	36,03	3,265	96,59

Продовження таблиці 2.3

Рік	Мінімальна зарплата, грн.	Мінімальна зарплата, євро (за курсом НБУ)	Середня зарплата, грн.	Середня зарплата, євро (за курсом НБУ)
2014	1,218	36,03	3,480	102,95
2015	1,378	40,77	4,195	124,1
2016	1,600	47,33	5,183	153,33
2017	3,200	94,67	7,104	210,16
2018	3,723	110,14	8,865	262,26
2019	4,173	123,45	10,497	310,54

Таблиця 2.4 – Мінімальна та середня заробітна плата в країнах, куди найбільше емігрують українці [101], [102], [103], [104], [105].

Країна	Мінімальна заробітна плата, євро	Середня заробітна плата, євро
Польща	610,8	1123,93
Росія	141,5	545,47
Угорщина	487,10	1187,43
Молдова	137,07	382,52
Білорусь	133,4	449,21
Туреччина	440,3	716,37
Румунія	466,2	1112,17
Словаччина	580	1267,98
Єгипет	126	497,46
Німеччина	1584	4021

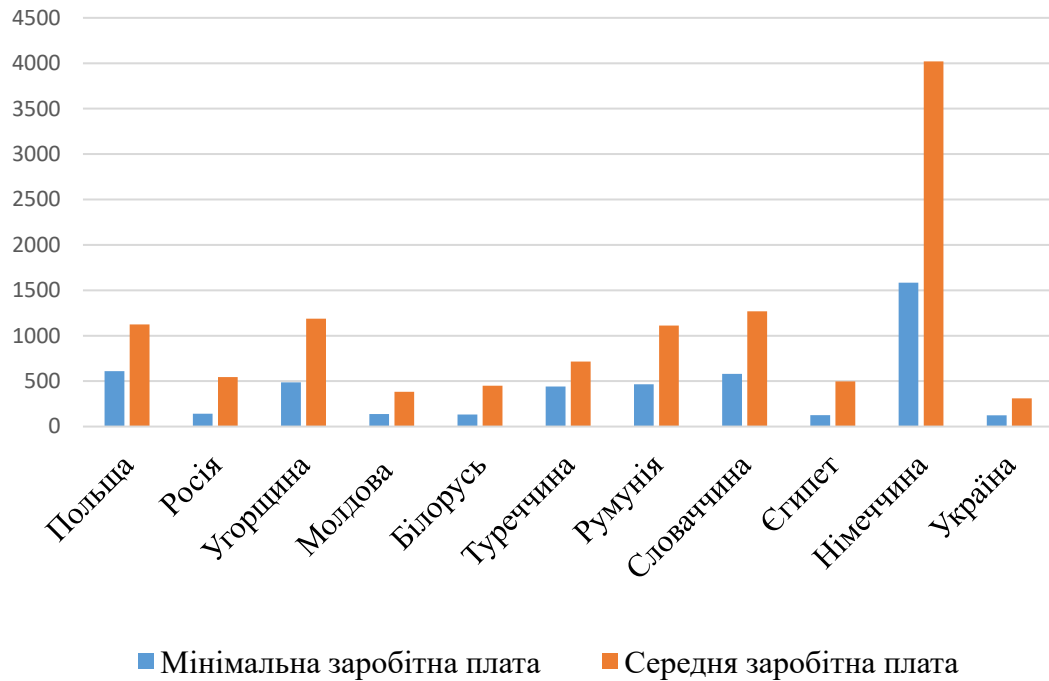

Рисунок 2.25 – Мінімальна та середня заробітна плата в країнах, куди найбільше мігрують українці та в Україні

Незважаючи на те, що мінімальна і середня заробітна плата в Україні зростає, але порівняно з заробітними платами в тих країнах, де більше всього українських мігрантів, вона все одно вважається низькою. До того ж, разом із зарплатами зростають також і ціни на товари та послуги. Індекс споживчих цін в Україні представлений на рис. 2.20

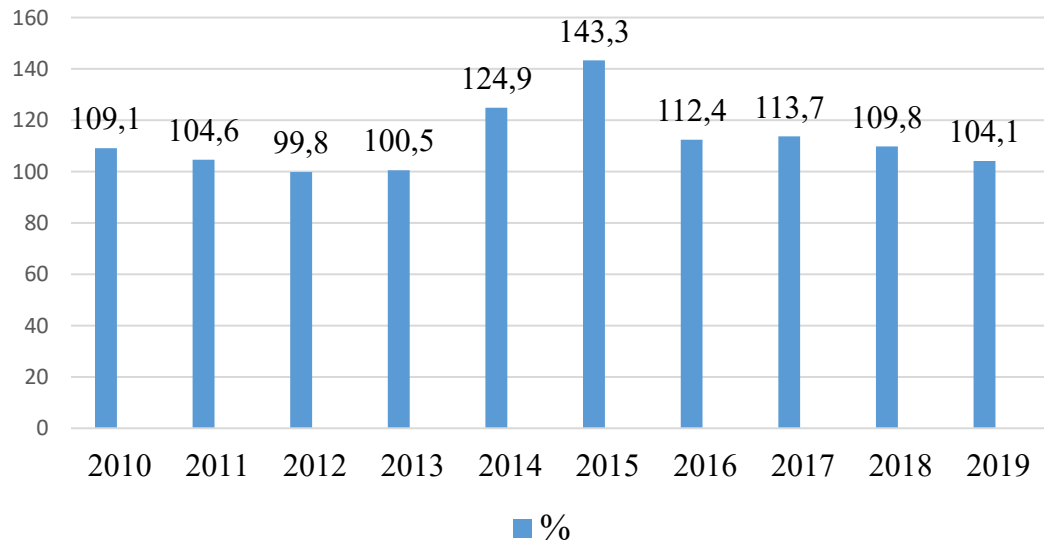

Рисунок 2.26 – Індекс споживчих цін в Україні, % [61]

Важливим фактором, що коригує вплив загального доходу на рівень життя, є рівень цін на споживчі товари та послуги. Судячи з даних Індексу Біг Маку, який чітко демонструє співвідношення цін на найпоширеніші харчові продукти, у більшості європейських країн рівень цін набагато вищий, ніж в Україні. [91, с. 42].

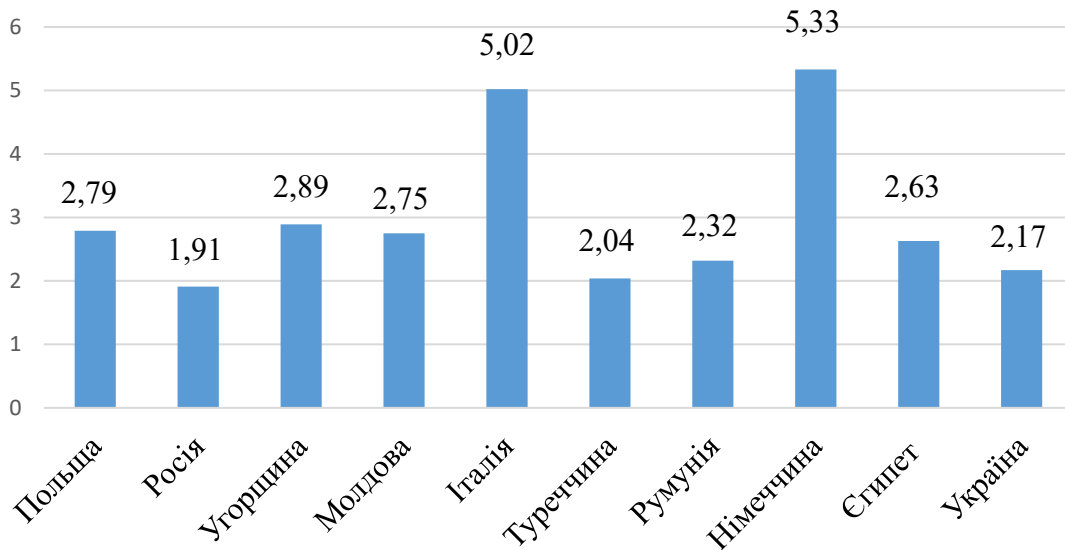

Рисунок 2.27 – Індекс Біг Маку [113], [114]

Україна продовжує програвати сусіднім країнам з точки зору споживчих можливостей та фінансового стану в цілому, що продовжує збільшувати ризики відтоку активної частини населення за кордон, враховуючи, що понад шість сусідніх країн потребують додаткової робочої сили для підтримки економічного зростання, вплив цих аспектів на міграцію стає вирішальним. Вирішити проблему неможливо без постійного підвищення рівня життя, створення умов для формування рівня життя, порівнянних з більшістю європейських країн [91, с. 48].

Порівняльну оцінку впливу життя позатрудових умов на рішення щодо міграційних процесів можна зробити на основі численних міжнародних інтегрованих показників: рівня людського щастя, якості життя, соціального прогресу тощо. Звичайно, їх розробники не мали наміру визначити позатрудові умови життя, які стосуються міграційних рішень для населення кожної країни, і така наукова проблема ще не вирішена, але навіть ці недосконалі інструменти дозволяють оцінити привабливість інших країн для українців. Згідно з міжнародним дослідницьким проектом з визначення рівня щастя населення різних країн (World Happiness Report [54]), Україна помітно відстає у всіх країнах, до яких прибуває більшість заробітчан. Це продемонстровано на рис. 2.22 [91, с. 55].

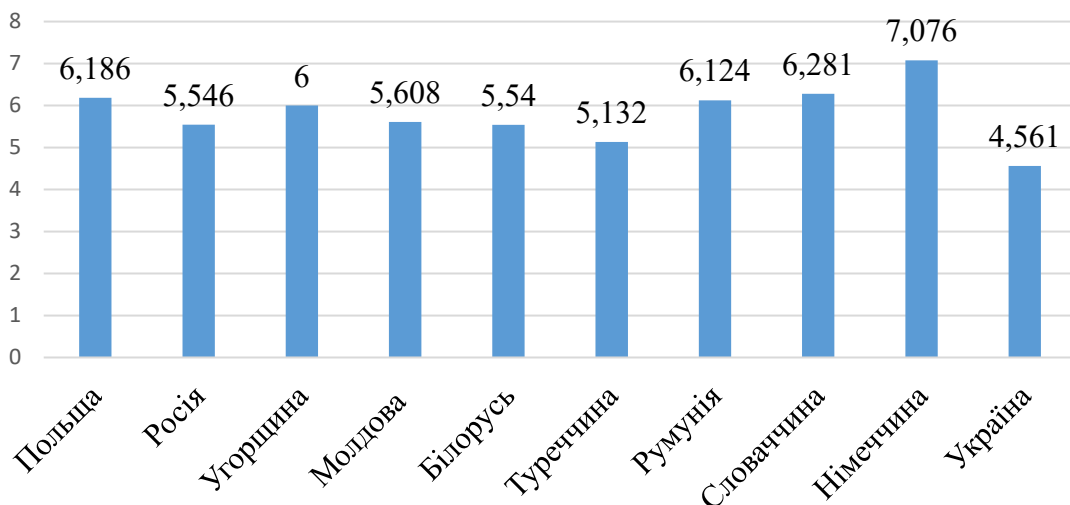

Рисунок 2.28 – Індекс щастя в країнах, куди більше мігрують українські громадяни та в Україні [54]

А ось згідно індексу соціального прогресу (рис. 2.25) індекс України більший, ніж індекс соціального прогресу у Єгипті, Туреччині, Республіці Молдова та у Російській Федерації.

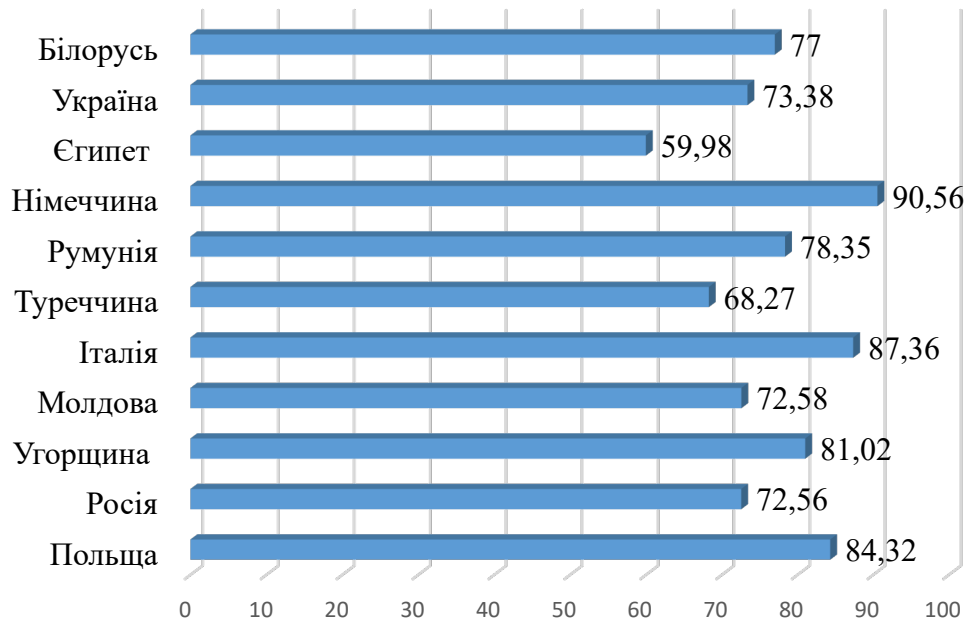

Рисунок 2.29 – Індекс соціального прогресу [48]

Трудова міграція за кордон, що набула поширення як стратегія підвищення добробуту багатьох українських домогосподарств, справляє значний вплив на ситуацію в державі. Це явище посилює загрозу депопуляції, призводить до втрати частини трудового та інтелектуального потенціалу країни і тим самим може перетворитися на чинник гальмування економічного розвитку [110, с. 23].

Оскільки основними причинами виїзду українських громадян за кордон є високий рівень безробіття, низька заробітна плата та політична нестабільність, був виконаний кореляційний аналіз з врахуванням саме цих показників, що відповідають даним, які представлені у таблиці 2.7, таблиці 2.9 та таблиці 2.11. Необхідно встановити чи є зв'язок між цими показниками. Для цього спочатку знаходимо кореляційну мат-

рицю для заданих статистичних даних, скориставшись інструментом «Кореляція». Заповнюємо в цій матриці всі клітинки, враховуючи її симетричність відносно головної діагоналі.

Таблиця 2.5 – Кореляційна матриця

Фактори	Індекс політичної стабільності	Рівень безробіття	Мінімальна заробітна плата
Індекс політичної стабільності	1	-0,878	-0,443
Рівень безробіття	-0,878	1	0,4211
Низька заробітна плата	-0,443	0,4211	1

Знаходимо обернену до кореляційної матриці (табл. 2.14) матрицю за допомогою функції `minverse()`:

Таблиця 2.6 – Обернена кореляційна матриця

Фактори	Індекс політичної стабільності	Рівень безробіття	Мінімальна заробітна плата
Індекс політичної стабільності	4,4779	3,7601	0,4021
Рівень безробіття	3,7601	4,373	-0,174
Низька заробітна плата	0,4021	-0,174	1,2517

За формулою (2.1) визначаємо частинний коефіцієнт зв'язку між рівнем безробіття та заробітною платою, між політичною стабільністю та заробітною платою і між політичною стабільністю та рівнем безробіття:

$$r_{ij}^* = -\frac{d_{ij}}{\sqrt{d_{ii}d_{jj}}} \quad (2.1)$$

Відповідно частинний коефіцієнт зв'язку між рівнем безробіття та низькою заробітною платою становить $-0,0745$; частинний коефіцієнт зв'язку між політичною

стабільністю та заробітною платою – $-0,16984$; частинний коефіцієнт зв'язку між політичною стабільністю та рівнем безробіття дорівнює $0,849717$. Таким чином зв'язок між рівнем безробіття та низькою заробітною платою є меншим порівняно з знайденим методом парної кореляції ($0,4211$), який представлено у табл. 2.5. Зв'язок між політичною стабільністю та низькою заробітною платою також менший, ніж зв'язок, представлений у табл. 2.5 – ($-0,16984$). А зв'язок між політичною стабільністю та рівнем безробіття навпаки є більшим порівняно з знайденим методом парної кореляції ($-0,878$), який представлений у табл. 2.10.

За формулою (2.2) перевіримо на значимість отриманий коефіцієнт кореляції:

$$t_p = r_{ij}^* \frac{\sqrt{n-m-2}}{\sqrt{1-(r_{ij}^*)^2}} \quad (2.2)$$

Значимість отриманого коефіцієнту кореляції між рівнем безробіття та низькою заробітною платою дорівнює $-0,183$, значимість коефіцієнту кореляції між політичною стабільністю та заробітною платою становить $-0,42215$ та значимість коефіцієнту між політичною стабільністю та рівнем безробіття дорівнює $3,947691$.

Критичне значення $t_{кр}$ статистики Стюдента за функцією $t_{inv}(\alpha, n - m - 2) = t_{inv}(0,05, 9 - 1 - 2) = 2,446912$; $t_{inv}(0,01, 9 - 1 - 2) = 3,707428$.

Оскільки значимість коефіцієнту кореляції між рівнем безробіття та заробітною платою і між політичною стабільністю та заробітною платою менша за критичне значення, то приймається гіпотеза H_0 про відсутність кореляційного зв'язку. А значимість коефіцієнту кореляції між політичною стабільністю та рівнем безробіття більша за критичне значення, то приймається гіпотеза H_1 , яка вказує на те, що кореляційний зв'язок між цими факторами існує.

2.6 Наслідки міграційних процесів

У масштабах міжнародної економіки міграційні процеси є позитивним явищем. Однак для країни –донора, якою є наша держава, міграція має ряд загроз та ризиків (відтік трудових ресурсів з країни, погіршення статевої та вікової структури населення, зменшення інноваційного та інтелектуального потенціалу країни тощо), на що держава не звертає уваги, можливо через те, що цього ресурсу не бракує [13, с. 221].

На першому місці серед негативних наслідків є втрата висококваліфікованої робочої сили, особливо наукового персоналу, так званий "відтік інтелекту". Суттєвою проблемою є незаконний характер трудової міграції з України, який, крім погіршення трудового потенціалу нашої країни, спричиняє додаткове навантаження на систему соціального забезпечення, через те, що мігранти не сплачують пенсійні внески, не поповнюють пенсійний фонд та не забезпечують власну гідну пенсію в Україні [33, с. 22].

Негативними наслідками трудової міграції є: скорочення населення України; втрата найбільш конкурентоспроможної частини власної робочої сили; втрата державою коштів на підготовку фахівців для інших держав; відсутність внесків до пенсійного фонду; збільшення нелегальної трудової міграції українців; проблема адаптації працівників, які повертаються з роботи за кордон і звикли до місцевих умов праці та життя [50, с. 430-431]. Посилення тиску на національний ринок праці; уповільнення темпів розвитку науково –технічного прогресу через велику інтелектуальну еміграцію українських вчених за кордон; втрата іноземної валюти в Україні [24, с. 265]. Зменшення демографічного потенціалу українського суспільства, прискорення процесу демографічного старіння тощо [21, с. 19].

До умовно позитивних наслідків масової трудової міграції з України належать зменшення тиску на ринок праці та зменшення соціальної напруженості в українсь-

кому суспільстві, зменшення навантаження на соціальну допомогу, можливість поліпшення добробуту певних категорій працівників, отримання нового професійного досвіду та інші [53, с. 40].

До позитивних наслідків процесів трудової міграції можна додати:

- 1) часткове вирішення проблеми безробіття;
- 2) підвищення кваліфікації робітників;
- 3) поява стимулу до зростання деяких галузей [15, с. 31];
- 4) сприяння інтеграції України до світового ринку праці;
- 5) надання працездатному населенню можливості реалізувати свої здібності за кордоном, підвищити кваліфікацію, поліпшити матеріальне становище;
- 6) зменшення потоку безробіття на національний ринок праці;
- 7) надходження в Україну додаткової іноземної валюти у формі грошових переказів трудових емігрантів та інвестування коштів в економіку шляхом створення спільних підприємств з іноземними засновниками [50, с. 431].

Таблиця 2.7 – Основні результати перерахунку – збільшення обсягів приватних грошових переказів [109]

	2015	2016	2017	2018	2019
Приватні перекази(до перерахунку), млрд дол. США	5,2	5,4	7,3	11,1	11,9
Приватні перекази (до перерахунку), % ВВП	5.7	5.8	6.6	8.5	7.7
Приватні перекази (після перерахунку) млрд дол. США	7,0	7,5	9,3	–	–
Приватні перекази (після перерахунку), % ВВП	7.6	8.1	8.4	–	–

Збільшення грошової маси призводить до зростання цін, а дешеві імпортні товари від мігрантів створюють конкуренцію для вітчизняних товарів. Зовнішня міграція робочої сили руйнує трудові колективи, що може призвести до дефіциту робочої сили в певних галузях та регіонах. Більша частина грошей надходить в Україну неофіційними каналами (табл. 2.7), а це означає, що держава отримує занадто мало грошей у бюджеті за рахунок збору податків. Переважна більшість мігрантів використовують неформальні методи переказу коштів у країну. Найпопулярнішими неформальними методами є особиста доставка та трансфер водієм автобуса, турагентом. Відповідно до офіційних методів, мігранти надають перевагу таким компаніям, як WesternUnion, Money Gram та банківським переказам. Слід зазначити, що чим далі мігрант перебуває зі своєї сім'ї чи країни, тим частіше він чи вона буде використовувати офіційні методи переказу грошей. [120, с. 34].

Одним із завдань держави є сприяння переказу зароблених за кордон грошей, спрямування їх за легальними каналами та створення умов для їх продуктивного використання. Питання оподаткування доходів трудящих-мігрантів потребує чіткого податкового пояснення. Було б корисним звільнити робітників-мігрантів, які повертаються за кордон через певний проміжок часу і які відкривають або розширюють власний бізнес в Україні, від тарифів на імпорт інструментів, машин та обладнання, а також сільськогосподарської техніки. [91, с. 24].

Збільшення потоків трудових мігрантів з України має неоднозначний вплив на стан національної економіки. З одного боку, відтік робочої сили з країни пом'якшує соціальну напруженість на ринку праці, зменшує безробіття. Важливим є міграційний капітал, який служить джерелом фінансування економічного зростання. Більшість мігрантів здійснюють грошові перекази в Україну, що є інвестицією для розвитку бізнесу [23, с. 30–31].

2.7 Політика країн –експортерів українських трудових мігрантів

Сучасна європейська міграційна політика базується на декількох європейських угодах та конвенціях, прийнятих за останні два десятиліття. Це Шенгенські угоди 1985 та 1990 років, Дублінська Конвенція 1990 р., Маастрихтський договір 1992 р. та Амстердамський договір 1997 р. [16, с. 136]

За даними Європейської комісії, населення Польщі скоротиться на 5 мільйонів до 2060 року, а країна швидко старіє, і кожен третій поляк буде старше 65 років. Тобто Польща, у зв'язку з негативною демографічною ситуацією та власними міграційними тенденціями, проводить продуману політику залучення мігрантів з інших країн, зокрема України [116, с. 30]. Таким чином, міграційна політика Польщі буде зосереджена на залученні робітників з-за кордону для тих галузей, що відчувають особливий дефіцит персоналу, та запобігання подальшій еміграції з Польщі. У представленому документі зазначено, що будуть розроблені додаткові інструменти, які дозволять діагностувати потреби на ринку праці та сформулювати попит на відповідну кількість робітників-мігрантів з певною кваліфікацією [115]

Нова міграційна політика Польщі навряд чи ускладнить доступ українців до місцевого ринку праці, але це може допомогти їм асимілюватись у майбутньому. Польська влада розпочала завершальний етап підготовки чотирирічного документа, який регулюватиме міграційну політику країни. Основними завданнями якого є:

1. Захист громадян Польщі на власному ринку праці. Серед польських громадян рівень безробіття сягає 5,2%, проте більшість безробітних складають студенти.
2. Взаємозамінність працівників дефіцитних спеціальностей.
3. Перерозподіл міграційного потоку з регіонів з максимальною концентрацією мігрантів - в регіони країни з нестачею робочої сили.

Циркуляція міграційного потоку: працівники-мігранти повинні перебувати в країні протягом періоду, що не перевищує трьох років. Бажаючим працювати в Польщі довше, потрібно буде отримати право на постійне проживання.

Раніше польські чиновники говорили про відсутність інтеграції українських мігрантів у польське суспільство. Таким чином, заздалегідь оголошені в 2017 році норми майбутньої міграційної політики полягали також у бажанні затримати українців у країні на більш тривалий термін, ніж зараз. Згідно з дослідженням агентства з працевлаштування Personal Service, у другій половині 2018 року лише 5% українців приїхали до Польщі переїхати, а близько 60% провели в країні не більше 3 місяців.

Згідно з недавнім опитуванням OTTO Work Force Polska, задоволеність роботою в Польщі серед українських "робітників" у 2019 році зменшилась на 11% порівняно з 2018 роком, до 72% через вищі очікування щодо умов праці. Найбільш незадоволені українці виявилися рівнем зарплат і можливостями для кар'єрного зростання. На враження співвітчизників негативно вплинула тривала і складна процедура легалізації трудових відносин. Такі результати можуть свідчити про швидке зменшення припливу українців до Польщі, що може сприяти швидкому відкриттю німецького ринку праці [117]

19 грудня 2018 року уряд Німеччини ухвалив два законопроекти, спрямовані на сприяння працевлаштуванню іноземців, які не входять до ЄС. Закони мають бути прийняті Бундестагом у першій половині 2019 року та набудуть чинності 1 січня 2020 року. Перший законопроект передбачає зменшення кількості формальних перешкод для імміграції працівників за межі ЄС. Для іноземців, які не входять до ЄС, закон передбачає можливості працевлаштування із середньою професійною освітою (на сьогодні німецька міграційна політика зосереджена на професіоналах із вищою освітою). Крім того, можна буде влаштуватися на роботу в будь-якій професії (а не в певних секторах, як це було раніше), але лише за умови, що іноземець підписав умову з роботодавцем та має сертифіковану професійну кваліфікацію, отриману або підтверджену в Німеччині оцінка кваліфікації потенційних працівників буде проводитися в німецьких дипломатичних представництвах, а офіційне визнання буде можливим лише в Німеччині); працівники з частковою кваліфікацією зможуть доповнити їх у

Німеччині. Другий законопроект надає можливість регулювати статус мігрантів у Німеччині за згодою на терпиме перебування (критерії, визначені законом, поширюються на близько 180 тис. осіб, 1/3 з яких перебувають у Німеччині більше чотирьох років). Такий дозвіл на проживання надається іноземцям, чії заявки на отримання статусу біженця відхилено і які з різних причин не можуть виїхати з Німеччини. Іноземці з таким статусом проживання матимуть право отримати дозвіл на тимчасове проживання протягом 30 місяців (2,5 року), після чого вони зможуть отримати дозвіл на постійне проживання у Німеччині [118].

У Чехії, яка досі залишається одним із лідерів із залучення українських громадян, квоти на працевлаштування українців збільшуються вже кілька років поспіль. У 2017 році квота становила 9,6 тис., У 2018 р. вона зросла до 19,6 тис., а в 2019 р. Досягла 40 тис. робочі візи видаються на термін до двох років. Потреба в українцях пояснюється тим, що кількість вакансій в країні досягла рекордної кількості - понад 260 тисяч. Нам потрібні в першу чергу медсестри, соціальні працівники, техніки, середньокваліфіковані робітники, будівельники [91, с. 65].

Демографічна ситуація, економічні потреби, а також геополітичні міркування в найбільшій, але малонаселеній країні визначають зміст міграційної політики в Російській Федерації, яка, як зазначено в Концепції державної міграційної політики на 2019 - 2025 роки (затверджена указом Президента Російської Федерації в жовтні 2018 р.), спрямований на створення сприятливого режиму добровільного переселення в Росію осіб, здатних органічно приєднатися до системи позитивних соціальних зв'язків і стати повноправними членами російського суспільства. Одним із важливих інструментів досягнення цієї мети є політика підтримки добровільного переселення так званих "співвітчизників", тобто колишніх громадян СРСР та Росії або їх нащадків, які є носіями російської мови та культури. Поставивши завдання забезпечити приплив мігрантів до країни на рівні 300 тис. осіб на рік, Президент наголосив, що це повинно бути досягнуто насамперед за рахунок залучення на постійне проживання в Російській Федерації цієї категорії іноземців [91, с. 67].

До російської агресії проти України частка заявок на участь у програмі, що надходили від України, становила лише 7,2% 84. Однак з початком війни ситуація змінилася. Якщо в 2013 році в рамках програми добровільного переселення до Росії переїхало 34,7 тис. Співвітчизників, то у 2014 р. - 106 тис. (З них 39,2% - громадяни України), у 2015 р. - 183 тис. 60,4% з України). Більше того, у 2015 році понад 90% громадян України видали сертифікати про участь у Програмі, перебуваючи в Росії. Іншими словами, не стільки політика сприяння переселенню, скільки розв'язані Росією військові дії спричинили потік біженців, що виявилось фактором активізації переважно вимушеної міграції українців до Російської Федерації. Однак набагато більший міграційний потік, завдяки агресивній політиці Російської Федерації, спрямований в інший бік, на неокуповану територію України, де кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) досягла щонайменше одного мільйона. Частина біженців намагалася шукати притулку в європейських країнах. За даними Євростату, кількість громадян України, які подали заявки на отримання статусу біженця в ЄС, у довоєнні роки становила близько тисячі на рік, а в 2014 році досягла 14 тисяч, у 2015 році - 22 тисячі. У 2017 році він зменшився до 10 тисяч [91, с. 68].

2.7.1 Безвізовий режим між Україною та Європейським Союзом

Безвізовий режим між Україною та Європейським Союзом - це статус, який дозволяє громадянам України вільно перетинати міждержавні кордони Європейського Союзу без попереднього звернення до посольства за дозволом від 11 червня 2017 року [42]. Безвізова угода між Україною та Європейським Союзом ЄС було підписано у Страсбурзі 17 травня 2017 року у присутності Президента України Петра Порошенка та Президента Європарламенту Антоніо Таяні. Українці з біометричними паспортами можуть приїжджати до країн ЄС з діловими або туристичними цілями або з сімейних питань протягом 90 днів протягом 180-денного періоду протягом року. При в'їзді до

Шенгену, крім біометричного паспорта, громадяни України повинні мати підтвердження мети поїздки, місця проживання, наявності коштів, наміру повернутися до місця постійного проживання, медичного страхування. Цей режим не застосовується до осіб, які мають намір приїхати до ЄС з метою працевлаштування чи навчання [43].

Громадяни України виїжджали за кордон 9,2 мільйона разів у напрямку країн-членів ЄС за біометричними документами. Статистика, розрахована Державною прикордонною службою (ДПСУ), показує, що між 11 червня 2017 року та 10 червня 2019 року (перші два роки безвізової системи) з громадянами України було зареєстровано 42,6 мільйона пунктів пропуску [107].

На сьогодні можливості міжнародної мобільності українців значно розширилися завдяки безвізовому режиму з ЄС. Подорож по Європі без віз не означає ні права працювати на території Європейського Союзу, ні, тим більше, імміграції. Однак безвізові подорожі спростили та здешевили поїздки за кордон, покращили пошук роботи чи навчання за кордоном, а отже і міграцію. Сьогодні громадяни України видали 10 мільйонів біометричних паспортів, що дає їм право на безвіз до 90 країн. У міжнародному рейтингу престижу український паспорт піднявся на 31 місце у світі. За даними прикордонників, протягом року після запровадження безвізового режиму громадяни України відвідували країни ЄС більше 20 мільйонів разів, що на 15% більше, ніж за попередні 12 місяців, здійснено 555 тисяч поїздок з біометричними паспортами без візи. Завдяки "безвізовому" транспортному зв'язку з Європейським Союзом було посилено. За рік безвізового режиму міжнародними залізничними поїздами користувалося 5,5 разів більше пасажирів, працювало вдвічі більше маршрутів бюджетних авіакомпаній, а міжнародні автобусні перевезення швидко розвивалися. Таким чином, розробляється інфраструктура, яка обслуговує зростаючу міжнародну мобільність населення і може мати негативний вплив на неї, тобто сприяти її активізації [91, с. 63].

2.7.2 Вплив COVID –19 на міграційні процеси

Пандемія COVID-19, яка вплинула практично на всі сфери суспільного життя і спричинила, на думку МВФ, Світового банку та багатьох видатних економістів, найсильніший спад після Другої світової війни, також вплинула на міграційні процеси. Справа не в тому, що карантин фактично зупинив міграційні потоки - це тимчасове явище. Глобалізація створила умови для вільного руху робочої сили між країнами та континентами, і кордони на карантині неминуче відкриються. Ряд європейських країн уже запрошує іноземців на сезонну роботу з організацією, якщо їх потрібно транспортувати. Масштаби повернення українців з-за кордону були не такими катастрофічними, як очікувалося: надходження приватних трансфертів у березні-квітні 2020 року порівняно з попереднім (рекордним) роком зменшилось лише на 8%. За даними Всеукраїнської асоціації міжнародних компаній з працевлаштування, з середини березня до кінця травня 2020 року повернулось близько 500 000 мігрантів, переважно тих, хто має короткострокові контракти. Довгострокові мігранти, багато з яких мають посвідки на постійне проживання, а іноді і громадянство країн-одержувачів, частіше залишаються за кордоном [111].

Важливість сезонної роботи демонструється тим фактом, що в рекомендаціях Європейської комісії від 30 березня 2020 року сезонна робота вважається критично важливою, мобільність працівників повинна сприяти навіть в умовах епідемії. У той же час багато країн ЄС покладаються на імпорт робочої сили у цьому секторі. За даними Financial Time, потреби у сезонних робочих у різних країнах Європейського Союзу навесні 2020 року приблизно такі: Франція потребує близько 200 тис. працівників до кінця травня, Іспанія - від 70 до 80 тис. чоловік, Італія - близько 250 тис. чоловік, Великобританія - від 70 до 80 тис. за сезон, а Німеччина - 300 тис. осіб. Українці відіграють значну роль на сезонному ринку праці ЄС. Під час епідемії в галузі трудової міграції склалася унікальна ситуація, яка об'єктивно призводить до зростання ролі урядів та централізації процесів, зокрема в її традиційно чи не найменш регульованій

частині - сезонних роботах. За даними Євростату, у 2018 році українці отримали 99% із 45 000 дозволів на сезонну роботу, виданих у Польщі. У 2019 році українці посіли перше місце за кількістю дозволів на проживання на сезонну роботу у Фінляндії, яка однією з перших заявила про необхідність трудових мігрантів з України [112].

2.8 Вивчення суспільної думки щодо міграційних процесів в Україні

Процеси міжнародної міграції останнім часом стають дедалі важливішим фактором розвитку світової економіки та політики, а тому їх необхідно враховувати в контексті змін у процесі європейської інтеграції України [93, с. 34].

Таким чином, відновлюючи ієрархію інтересів ЄС в українському напрямку, за думкою громадян традиційно посідають перше або друге місце: «використання інтелектуального, наукового потенціалу, праці» (55%) та «використання природних ресурсів України» (54%). Такі думки респондентів можна пояснити великим масштабом трудової міграції громадян України до країн ЄС. Третю позицію також зайняв економічний інтерес Брюсселя "на українському ринку товарів ЄС" (42%) [93, с. 98].

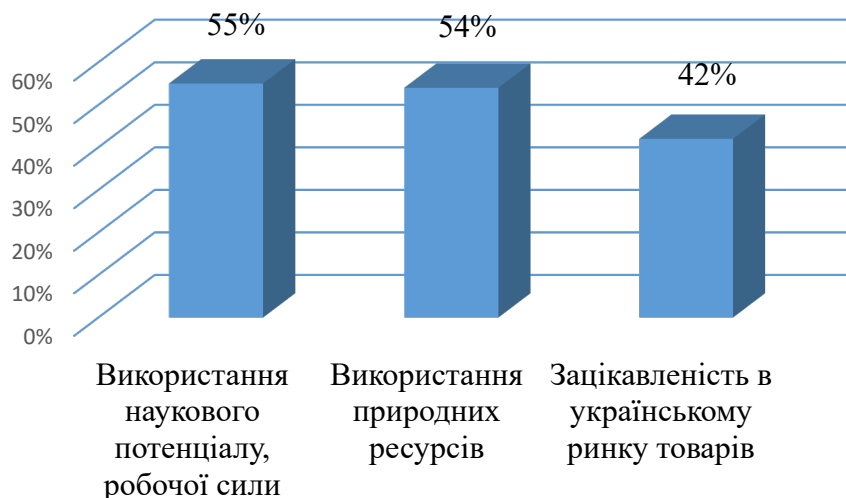

Рисунок 2.30 – Ієрархія інтересів ЄС на українському напрямі

Найчастіше серед причин, що спонукають респондентів думати про еміграцію, була надія на покращення умов життя (64%). Бажання забезпечити краще майбутнє дітей як причину переїзду до іншої країни назвали 34%, відсутність гідної роботи в Україні – 23%, бажання отримати кращу освіту – 12%. Менше 10% назвали причини відсутності безпеки в Україні, можливість отримати кращу медичну допомогу, кращі умови ведення бізнесу, прагнення до саморобіг еалізації, сімейні обставини [94].

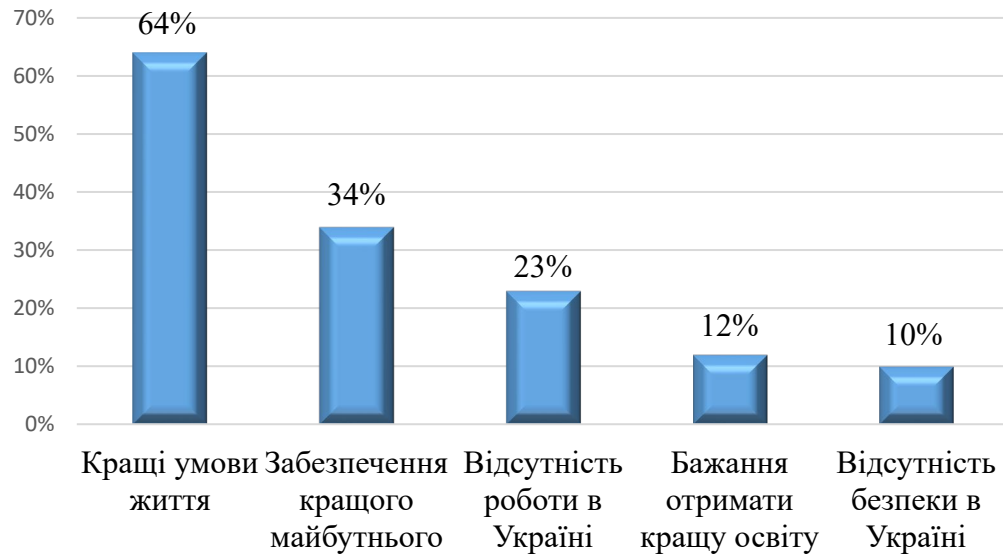

Рисунок 2.31 – Причини, що спонукають українців думати про еміграцію

Найчастіше серед країн, в яких хотіли б працювати респонденти, які виявили бажання влаштуватися на роботу за кордон, називали Німеччину (37%). У Польщі хотіли б працювати 26%, США – 22%, Канаді – 21%, Чехії – 16%, Італії – 15%, Великобританії – 14%, Франції або Швеції – по 12%, Ізраїлі – 11%, Іспанії – 9%, Нідерландах – 7%, Росії – 6%. В інших країнах менше 5% респондентів хотіли б працювати. Німеччину, США, Чехію та Великобританію обирали західні жителі частіше за інших, тоді як Росію обирали респонденти на Сході [94].

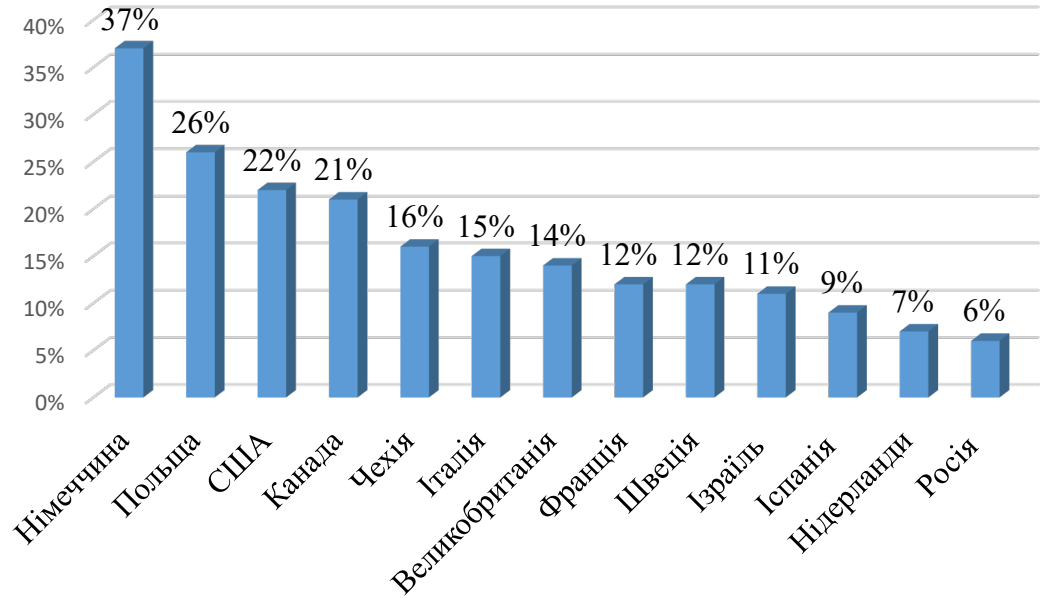

Рисунок 2.32 – Країни, в яких хотіли би працювати респонденти

Згідно з опитуванням соціологічної групи "Рейтинг", 27% респондентів хочуть покинути Україну. Більшість із них – українці у віці від 18 до 25 років (52%), з вищою освітою (34%) та заможні (36%). І чоловіків, які бажають поїхати за кордон, більше, ніж жінок. Серед вікової групи 26 –35 років 42% респондентів хочуть залишити країну. Серед тих, хто старше 66 років, лише 9% готові виїхати. Серед бідних 22% респондентів хочуть жити за кордоном [95].

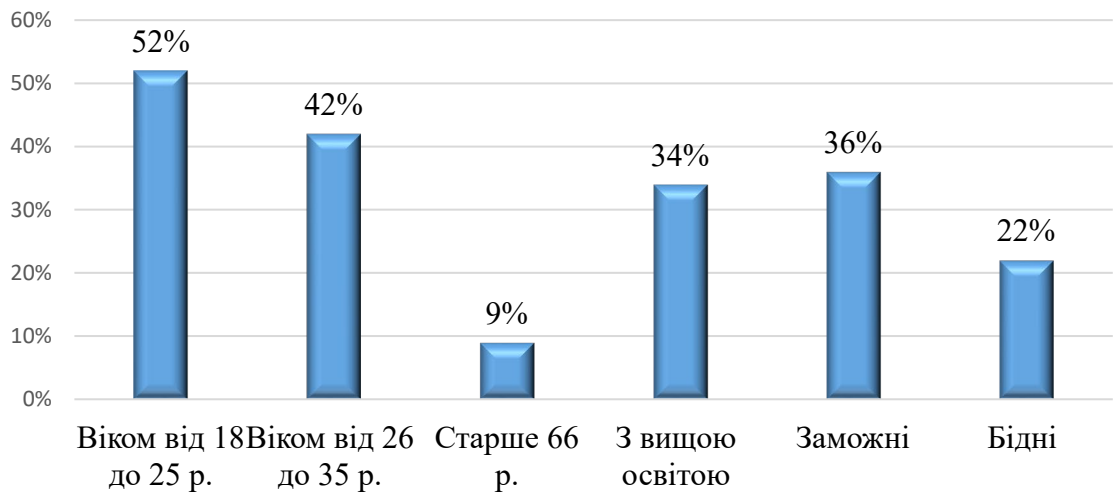

Рисунок 2.33 – Респонденти, які хочуть залишити Україну

У всіх регіонах більшість (від 59% до 72%) громадян не мають наміру залишати Україну. На Заході та в Центрі трохи більше респондентів, ніж на Півдні та Сході, висловили намір виїхати на тимчасову роботу та повернутися, коли ситуація в країні покращиться. Чим старші респонденти, тим рідше вони мають намір їхати за кордон. Особливо тривожний той факт, що серед молоді у віці 18 –29 років частка тих, хто хоче виїхати, перевищує частку тих, хто не хоче виїжджати (47% проти 38%). Водночас у всіх інших вікових групах більшість (від 53% до 86%) не мають наміру залишати Україну [92, с. 12].

Найбільш "патріотичними" є жителі Полтавщини, 74% хочуть жити в Україні. На другому місці Рівненська та Вінницька області – 72%, на третьому – Івано – Франківська, Хмельницька та Донецька (71%). 62% киян хочуть залишитися в Україні. Найнижчий показник у Закарпатській області – 47% [95].

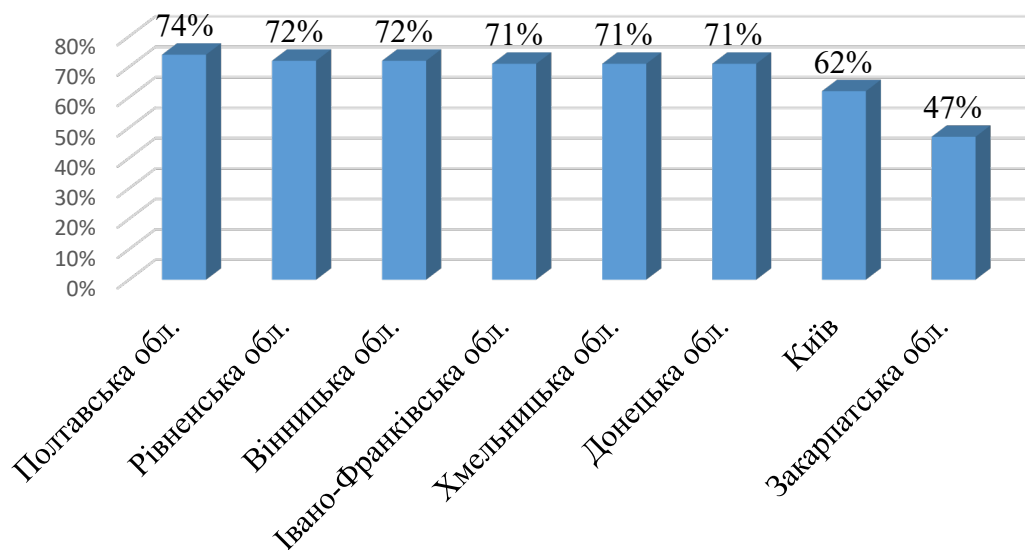

Рисунок 2.34 – Жителі, які хочуть жити в Україні

13% респондентів висловили намір поїхати на тимчасову роботу та повернутися, коли ситуація в країні покращиться, 7% – поїхати на постійне проживання за кордон, навіть якщо вони не можуть влаштуватися на роботу за спеціальністю, 6% –

мають намір виїхати, але це не пов'язано з відсутністю перспектив в Україні. 11% респондентів не змогли визначитися з відповіддю [92, с. 12].

Висновки до розділу

Аналіз міграційних процесів показав, що кількість виїжджаючих коливаються в межах 7–8 млн. осіб. Найчастіше українські громадяни виїжджають у Польщу, Росію, Угорщину, Молдову, Білорусь, Туреччину, Румунію, Словаччину та Єгипет. Україна значно програє цим країнам за рівнем заробітної плати, за індексом Біг Мака, а також за індексом щастя. Проте, за індексом соціального прогресу Україна випереджає Єгипет, Туреччину, Республіку Молдову та Російську Федерацію. Україна є країною, яка не лише зумовлює еміграцію, але й приймає емігрантів. В більшості випадків в Україну їдуть з Російської Федерації, Республіки Молдова, Узбекистану, Вірменії, Азербайджану, Грузії та Республіки Білорусь. Причинами міграційних процесів є: політична нестабільність, рівень безробіття та рівень бідності, низька заробітна плата та зростання цін на товари та послуги, поширена корупція у всіх сферах, пошук кращого життя та умов праці за кордоном, можливість покращити свій матеріальний стан та відсутність перспектив у професійному розвитку. До позитивних наслідків міграційних процесів можна віднести часткове вирішення проблеми безробіття, зменшення тиску на ринку праці та соціальної напруженості в суспільстві, підвищення кваліфікації робітників, а також надходження в Україну додаткової іноземної валюти у формі грошових переказів, які станом на 2019 р. складають 11,9 млрд дол. США. Негативними наслідками є депопуляція населення, втрата працездатного населення, втрата інтелектуального населення («відтік мізків»), індекс якого у 2020 році становить 5,5, збільшення трудової нелегальної міграції, відсутність внесків до пенсійного фонду.

Сучасна політика країн ЄС, зокрема Польщі, Чехії та Німеччини спрямована на залучення саме українських громадян для працевлаштування. А через COVID –19 сезонні роботи вважаються критично значущими станом на березень 2020 року.

3. МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

3.1 Когнітивне моделювання міграційних процесів в Україні

Для побудови когнітивної моделі міграційних процесів в Україні були визначені керуючі фактори, що впливають на їхнє формування: фактор «Політична сфера України», фактор «Економіка України», фактор «Рівень безробіття в Україні», фактор «Нелегальна міграція з України», фактор «Низька заробітна плата в Україні», фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном», фактор «Безвізовий режим з ЄС».

Мета моделі – дослідити що посилює/послаблює міграційні процеси в Україні, тому цільовим фактором було обрано фактор «Міграція в Україні». Був розглянутий взаємний вплив між факторами та дана оцінка впливу факторів один на одного. Для оцінки була використана таблиця переходу від лінгвістичних змінних до числових значень (таблиця 3.1), що відповідає шкалі Чедока для кореляційних залежностей.

Таблиця 3.1 – Лінгвістичні змінні взаємодії факторів та їх числові значення

Опис взаємодії факторів	Числовий еквівалент
Дуже сильний вплив	0,9
Значний вплив	0,7
Істотний вплив	0,5
Помірний вплив	0,3
Слабкий вплив	0,1
Проміжні значення, що лежать між приведеними лінгвістичними змінними	0,8; 0,6; 0,4; 0,2

Розглянемо взаємних вплив між факторами:

Фактор «Міграція в Україні»

Фактор «Міграція в Україні» має суттєвий вплив на фактор «Політична сфера України», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,9$. Посилення фактору «Міграція в Україні»

впливає на значне послаблення фактору «Політична сфера України». Фактор «Міграція в Україні» має відчутний вплив на фактор «Економіка України», коефіцієнт впливу дорівнює 0,7. Посилення фактору «Міграція в Україні» має відносно відчутний вплив на збільшення фактору «Економіка України». Фактор «Міграція в Україні» має істотний вплив на фактор «Рівень безробіття в Україні», коефіцієнт фактору дорівнює $-0,5$. Посилення фактору «Міграція в Україні» призводить до відчутного зменшення фактору «Рівень безробіття в Україні». Фактор «Міграція в Україні» має відчутний вплив на фактор «Нелегальна міграція з України», коефіцієнт впливу дорівнює 0,7. Збільшення фактору «Міграція в Україні» має відносно відчутний вплив на збільшення фактору «Нелегальна міграція з України». Фактор «Міграція в Україні» помірно впливає на фактор «Низька заробітна плата в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,3$. Збільшення фактору «Міграція в Україні» має помірний вплив на зменшення фактору «Низька заробітна плата в Україні». Фактор «Міграція в Україні» має дуже сильний вплив на фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном», коефіцієнт впливу дорівнює 0,9. Посилення фактору «Міграція в Україні» сильно впливає на збільшення фактору «Вирішення матеріальних проблем за кордоном». Фактор «Міграція в Україні» має слабкий вплив на фактор «Безвізовий режим в ЄС», коефіцієнт впливу дорівнює 0,1. Збільшення фактору «Міграція в Україні» слабо впливає на посилення фактору «Безвізовий режим з ЄС».

Фактор «Політична сфера України»

Фактор «Політична сфера України» має відчутний вплив на фактор «Міграція в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює 0,7. Збільшення фактору «Політична сфера України» має відносно відчутний вплив на збільшення фактору «Міграція в Україні». Фактор «Політична сфера України» має суттєвий вплив на фактор «Економіка України», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,9$. Посилення фактору «Політична сфера України» впливає на значне послаблення фактору «Економіка України». Фактор «Політична сфера України» має дуже сильний вплив на фактор «Рівень безробіття в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює 0,9. Посилення фактору «Політична сфера

України» сильно впливає на збільшення фактору «Рівень безробіття в Україні». Фактор «Політична сфера України» має відчутний вплив на фактор «Нелегальна міграція з України», коефіцієнт впливу дорівнює 0,7. Збільшення фактору «Політична сфера України» має відносно відчутний вплив на збільшення фактору «Нелегальна міграція з України». Фактор «Політична сфера України» має дуже сильний вплив на фактор «Низька заробітна плата в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює 0,9. Посилення фактору «Політична сфера України» сильно впливає на збільшення фактору «Низька заробітна плата в Україні». Фактор «Політична сфера України» має значний вплив на фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном», коефіцієнт впливу дорівнює 0,7. Збільшення впливу фактору «Політична сфера України» значно впливає на посилення фактору «Вирішення матеріальних проблем за кордоном». Фактор «Політична сфера України» має дуже сильний вплив на фактор «Безвізовий режим з ЄС», коефіцієнт впливу дорівнює 0,9. Посилення фактору «Політична сфера України» сильно впливає на збільшення фактору «Безвізовий режим з ЄС».

Фактор «Економіка України»

Фактор «Економіка України» має дуже сильний вплив на фактор «Міграція в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює 0,9. Посилення фактору «Економіка України» сильно впливає на збільшення фактору «Міграція в Україні». Фактор «Економіка України» має суттєвий вплив на фактор «Політична сфера України», коефіцієнт впливу дорівнює -0,9. Посилення фактору «Економіка України» впливає на значне послаблення фактору «Політична сфера України». Фактор «Економіка України» має дуже сильний вплив на фактор «Рівень безробіття в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює 0,9. Посилення фактору «Економіка України» сильно впливає на збільшення фактору «Рівень безробіття в Україні». Фактор «Економіка України» істотно впливає на фактор «Нелегальна міграція з України», коефіцієнт впливу дорівнює 0,5. Збільшення фактору «Економіка України» має істотний вплив на посилення фактору «Нелегальна міграція з України». Фактор «Економіка України» має дуже сильний вплив на фактор «Низька заробітна плата в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює 0,9.

Посилення фактору «Економіка України» сильно впливає на збільшення фактору «Низька заробітна плата в Україні». Фактор «Економіка України» значно впливає на фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном», коефіцієнт впливу дорівнює 0,7. Збільшення фактору «Економіка України» має значний вплив на посилення фактору «Вирішення матеріальних проблем за кордоном». Фактор «Економіка України» має слабкий вплив на фактор «Безвізовий режим в ЄС», коефіцієнт впливу дорівнює 0,1. Збільшення фактору «Економіка України» слабо впливає на посилення фактору «Безвізовий режим з ЄС».

Фактор «Рівень безробіття в Україні»

Фактор «Рівень безробіття в Україні» має дуже сильний вплив на фактор «Міграція в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює 0,9. Посилення фактору «Рівень безробіття в Україні» сильно впливає на збільшення фактору «Міграція в Україні». Фактор «Рівень безробіття в Україні» істотно впливає на фактор «Політична сфера України», коефіцієнт впливу дорівнює 0,5. Збільшення фактору «Рівень безробіття в Україні» має істотний вплив на посилення фактору «Політична сфера України». Фактор «Рівень безробіття в Україні» має суттєвий вплив на фактор «Економіка України», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,9$. Посилення фактору «Рівень безробіття в Україні» впливає на значне послаблення фактору «Економіка України». Фактор «Рівень безробіття в Україні» має відчутний вплив на фактор «Нелегальна міграція з України», коефіцієнт впливу дорівнює 0,7. Збільшення фактору «Рівень безробіття в Україні» має відносно відчутний вплив на збільшення фактору «Нелегальна міграція з України». Фактор «Рівень безробіття в Україні» має істотний вплив на фактор «Низька заробітна плата в Україні», коефіцієнт фактору дорівнює $-0,5$. Посилення фактору «Рівень безробіття в Україні» призводить до відчутного зменшення фактору «Низька заробітна плата в Україні». Фактор «Рівень безробіття в Україні» має дуже сильний вплив на фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном», коефіцієнт впливу дорівнює 0,9. Посилення фактору «Рівень безробіття в Україні» сильно впливає на збільшення фактору «Вирішення матеріальних проблем за кордоном». Фактор «Рівень

безробіття в Україні» має слабкий вплив на фактор «Безвізовий режим в ЄС», коефіцієнт впливу дорівнює 0,1. Збільшення фактору «Рівень безробіття в Україні» слабо впливає на посилення фактору «Безвізовий режим з ЄС».

Фактор «Нелегальна міграція з України»

Фактор «Нелегальна міграція з України» істотно впливає на фактор «Міграція в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює 0,5. Збільшення фактору «Нелегальна міграція з України» має істотний вплив на посилення фактору «Міграція в Україні». Фактор «Нелегальна міграція з України» має істотний вплив на фактор «Політична сфера України», коефіцієнт фактору дорівнює $-0,5$. Посилення фактору «Нелегальна міграція з України» призводить до відчутного зменшення фактору «Політична сфера України». Фактор «Нелегальна міграція з України» істотно впливає на фактор «Економіка України», коефіцієнт впливу дорівнює 0,5. Збільшення фактору «Нелегальна міграція з України» має істотний вплив на посилення фактору «Економіка України». Фактор «Нелегальна міграція з України» має слабкий вплив на фактор «Рівень безробіття в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,1$. Збільшення фактору «Нелегальна міграція з України» має слабкий вплив на зменшення фактору «Рівень безробіття в Україні». Фактор «Нелегальна міграція з України» має слабкий вплив на фактор «Низька заробітна плата в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,1$. Збільшення фактору «Нелегальна міграція з України» має слабкий вплив на зменшення фактору «Низька заробітна плата в Україні». Фактор «Нелегальна міграція з України» має дуже сильний вплив на фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном», коефіцієнт впливу дорівнює 0,9. Посилення фактору «Нелегальна міграція з України» сильно впливає на збільшення фактору «Вирішення матеріальних проблем за кордоном». Фактор «Нелегальна міграція з України» має відчутний вплив на фактор «Безвізовий режим з ЄС», коефіцієнт впливу дорівнює 0,7. Збільшення фактору «Нелегальна міграція з України» має відносно відчутний вплив на збільшення фактору «Безвізовий режим з ЄС».

Фактор «Низька заробітна плата в Україні»

Фактор «Низька заробітна плата в Україні» має дуже сильний вплив на фактор «Міграція в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює 0,9. Посилення фактору «Низька заробітна плата в Україні» сильно впливає на збільшення фактору «Міграція в Україні». Фактор «Низька заробітна плата в Україні» має суттєвий вплив на фактор «Політична сфера України», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,9$. Посилення фактору «Низька заробітна плата в Україні» впливає на значне послаблення фактору «Політична сфера України». Фактор «Низька заробітна плата в Україні» має значний вплив на фактор «Економіка України», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,7$. Збільшення фактору «Низька заробітна плата в Україні» значно впливає на послаблення фактору «Економіка України». Фактор «Низька заробітна плата в Україні» істотно впливає на фактор «Рівень безробіття в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює 0,5. Збільшення фактору «Низька заробітна плата в Україні» має істотний вплив на посилення фактору «Рівень безробіття в Україні». Фактор «Низька заробітна плата в Україні» має відчутний вплив на фактор «Нелегальна міграція з України», коефіцієнт впливу дорівнює 0,7. Збільшення фактору «Низька заробітна плата в Україні» має відносно відчутний вплив на збільшення фактору «Нелегальна міграція з України». Фактор «Низька заробітна плата в Україні» має дуже сильний вплив на фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном», коефіцієнт впливу дорівнює 0,9. Посилення фактору «Низька заробітна плата в Україні» сильно впливає на збільшення фактору «Вирішення матеріальних проблем за кордоном». Фактор «Низька заробітна плата в Україні» має слабкий вплив на фактор «Безвізовий режим в ЄС», коефіцієнт впливу дорівнює 0,1. Збільшення фактору «Низька заробітна плата в Україні» слабо впливає на посилення фактору «Безвізовий режим з ЄС».

Фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном»

Фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном» має дуже сильний вплив на фактор «Міграція в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює 0,9. Посилення фактору «Вирішення матеріальних проблем за кордоном» сильно впливає на збільшення

фактору «Міграція в Україні». Фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном» помірно впливає на фактор «Політична сфера України», коефіцієнт впливу дорівнює 0,3. Збільшення фактору «Вирішення матеріальних проблем за кордоном» має помірний вплив на посилення фактору «Політична сфера України». Фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном» має відчутний вплив на фактор «Економіка України», коефіцієнт впливу дорівнює 0,7. Посилення фактору «Вирішення матеріальних проблем за кордоном» має відносно відчутний вплив на збільшення фактору «Економіка України». Фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном» має слабкий вплив на фактор «Рівень безробіття в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,1$. Збільшення фактору «Вирішення матеріальних проблем за кордоном» має слабкий вплив на зменшення фактору «Рівень безробіття в Україні». Фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном» істотно впливає на фактор «Нелегальна міграція з України», коефіцієнт впливу дорівнює 0,5. Збільшення фактору «Вирішення матеріальних проблем за кордоном» має істотний вплив на посилення фактору «Нелегальна міграція з України». Фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном» має слабкий вплив на фактор «Низька заробітна плата в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,1$. Збільшення фактору «Вирішення матеріальних проблем за кордоном» має слабкий вплив на зменшення фактору «Низька заробітна плата в Україні». Фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном» має слабкий вплив на фактор «Безвізовий режим в ЄС», коефіцієнт впливу дорівнює 0,1. Збільшення фактору «Вирішення матеріальних проблем за кордоном» слабо впливає на посилення фактору «Безвізовий режим з ЄС».

Фактор «Безвізовий режим з ЄС»

Фактор «Безвізовий режим з ЄС» істотно впливає на фактор «Міграція в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює 0,5. Збільшення фактору «Безвізовий режим з ЄС» має істотний вплив на посилення фактору «Міграція в Україні». Фактор «Безвізовий режим з ЄС» помірно впливає на фактор «Політична сфера України», коефіцієнт впливу дорівнює 0,3. Збільшення фактору «Безвізовий режим з ЄС» має помірний

вплив на посилення фактору «Політична сфера України». Фактор «Безвізовий режим з ЄС» помірно впливає на фактор «Економіка України», коефіцієнт впливу дорівнює 0,3. Збільшення фактору «Безвізовий режим з ЄС» має помірний вплив на посилення фактору «Економіка України». Фактор «Безвізовий режим з ЄС» має слабкий вплив на фактор «Рівень безробіття в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,1$. Збільшення фактору «Безвізовий режим з ЄС» має слабкий вплив на зменшення фактору «Рівень безробіття в Україні». Фактор «Безвізовий режим з ЄС» має відчутний вплив на фактор «Нелегальна міграція з України», коефіцієнт впливу дорівнює 0,7. Збільшення фактору «Безвізовий режим з ЄС» має відносно відчутний вплив на збільшення фактору «Нелегальна міграція з України». Фактор «Безвізовий режим з ЄС» має слабкий вплив на фактор «Низька заробітна плата в Україні», коефіцієнт впливу дорівнює $-0,1$. Збільшення фактору «Безвізовий режим з ЄС» має слабкий вплив на зменшення фактору «Низька заробітна плата в Україні». Фактор «Безвізовий режим з ЄС» істотно впливає на фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном», коефіцієнт впливу дорівнює 0,5. Збільшення фактору «Безвізовий режим з ЄС» має істотний вплив на посилення фактору «Вирішення матеріальних проблем за кордоном».

У результаті аналізу взаємодії факторів з урахуванням напрямків їх зміни було складено таблицю взаємодії факторів (табл. 3.1). За даними в таблиці значеннями та знаками факторів когнітивної моделі будуємо когнітивну карту міграційних процесів в Україні (рис. 3.1).

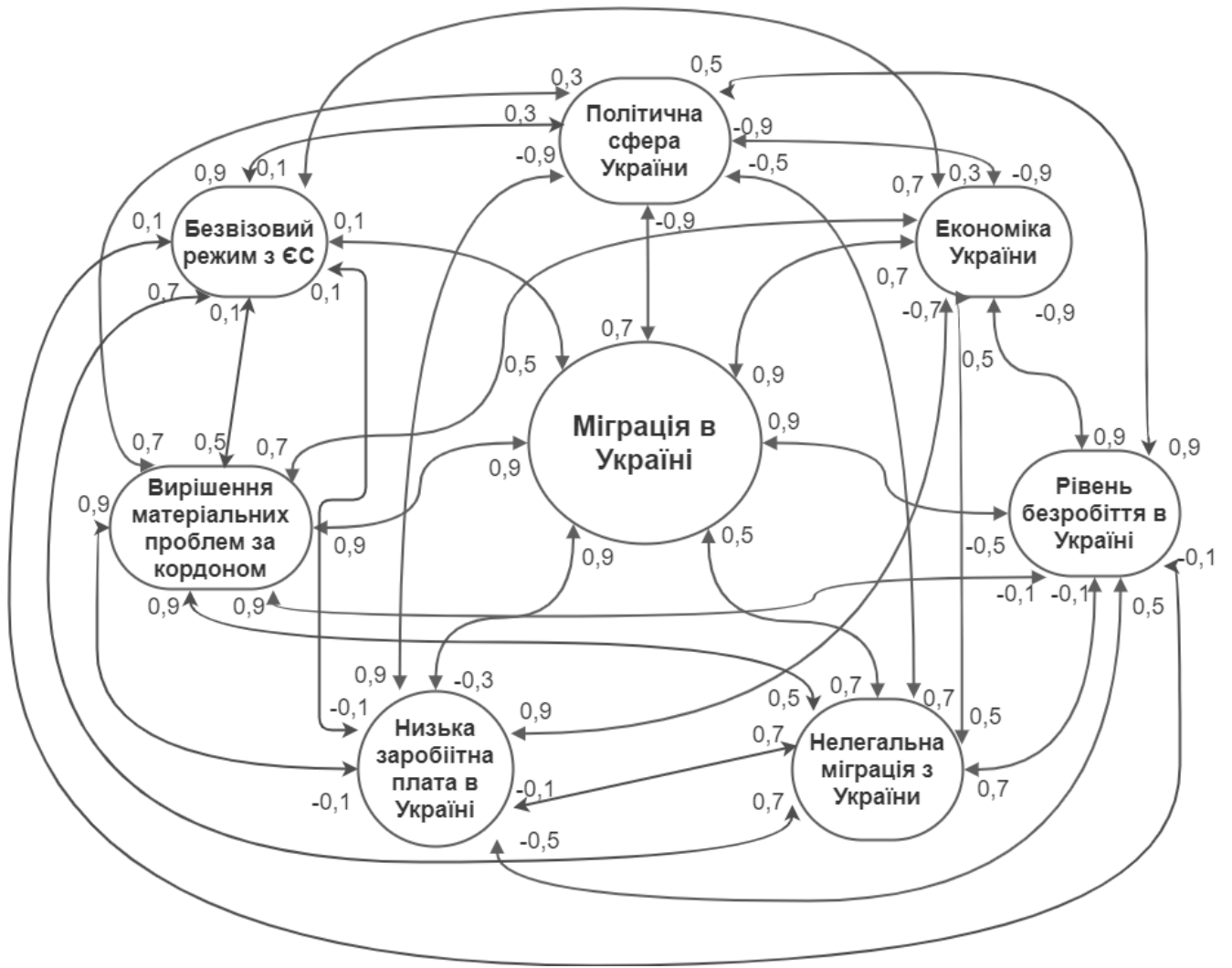

Рисунок 3.1 – Когнітивна карта міграційних процесів в Україні

Таблиця 3.2 – Вихідна матриця взаємодії факторів когнітивної моделі міграційних процесів в Україні

Фактори	Міграція в Україні	Політична сфера України	Економіка України	Рівень безробіття в Україні	Нелегальна міграція з України	Низька заробітна плата в Україні	Вирішення матеріальних проблем за кордоном	Безвізовий режим з ЄС
Міграція в Україні	0	-0,9	0,7	-0,5	0,7	-0,3	0,9	0,1
Політична сфера України	0,7	0	-0,9	0,9	0,7	0,9	0,7	0,9
Економіка України	0,9	-0,9	0	0,9	0,5	0,9	0,7	0,1
Рівень безробіття в Україні	0,9	0,5	-0,9	0	0,7	-0,5	0,9	0,1
Нелегальна міграція з України	0,5	-0,5	0,5	-0,1	0	-0,1	0,9	0,7
Низька заробітна плата в Україні	0,9	-0,9	-0,7	0,5	0,7	0	0,9	0,1
Вирішення матеріальних проблем за кордоном	0,9	0,3	0,7	-0,1	0,5	-0,1	0	0,1
Безвізовий режим з ЄС	0,5	0,3	0,3	-0,1	0,7	-0,1	0,5	0

Значення узагальненого коефіцієнту зворотного зв'язку для кожного фактору визначено за формулою:

$$R_v = \sum_i^m R_i, \quad (3.1)$$

де m – число циклів (контурів зворотного зв'язку), що генерується змінною або фактором, який обраний у якості "входу",

R_v – загальний коефіцієнт зворотного зв'язку v -го "входу" системи,

R_i – коефіцієнт зворотного зв'язку i -го циклу системи.

Всі необхідні розрахунки проводилися за допомогою програми «Insight», отримані результати розрахунків приведені у таблиці 3.3. Аналіз значень узагальнених контурів зворотного зв'язку для обраних факторів системи, які розташовані на головній діагоналі матриці результатів (див. таблицю 3.3) показує, що вони більше за 1. Тому отриману матрицю необхідно нормалізувати. Результати нормалізованої матриці приведені у таблиці 3.4.

Таблиця 3.3 – Результати розрахунків когнітивної моделі міграційних процесів в Україні

Фактори	Міграція в Україні	Політична сфера в Україні	Економіка	Рівень безробіття	Нелегальна міграція	Низька заробітна плата	Вирішення матеріальних проблем за кордоном	Безвізовий режим з ЄС
Міграція в Україні	– 16,219	–1,542	–3,699	–4,924	–1,424	–1,910	–4,018	–2,660
Політична сфера України	16,432	–34,836	21,126	9,641	14,104	7,247	16,100	9,633
Економіка України	1,679	–7,975	–7,418	0,660	–7,316	–3,568	–14,697	–12,429
Рівень безробіття	10,496	–6,889	13,982	–2,263	7,516	–2,668	12,636	0,493
Нелегальна міграція з України	1,060	–8,849	3,158	–5,302	–14,565	–1,815	–3,440	–5,700
Низька заробітна плата	–2,595	–14,494	–3,895	–9,886	–4,234	–9,246	–2,287	–9,310
Вирішення матеріальних проблем за кордоном	0,947	–8,695	5,143	–2,972	–3,325	–0,832	–12,097	–8,092
Безвізовий режим з ЄС	2,681	–10,452	6,671	–6,140	0,253	–1,475	–2,680	–9,324

Таблиця 3.4 – Нормалізовані результати розрахунків когнітивної моделі міграційних процесів в Україні

Фактори	Міграція в Україні	Політична сфера в Україні	Економіка України	Рівень безробіття в Україні	Нелегальна міграція з України	Низька заробітна плата в Україні	Вирішення матеріальних проблем за кордоном	Безвізовий режим з ЄС
Міграція в Україні	-0,28	-0,02	-0,07	-0,11	-0,03	-0,04	-0,07	-0,05
Політична сфера України	0,28	-0,45	0,43	0,22	0,25	0,14	0,30	0,19
Економіка України	0,03	-0,10	-0,15	0,01	-0,13	-0,07	-0,27	-0,24
Рівень безробіття	0,18	-0,09	0,28	-0,05	0,13	-0,05	0,23	0,01
Нелегальна міграція з України	0,02	-0,11	0,06	-0,12	-0,26	-0,04	-0,06	-0,11
Низька заробітна плата	-0,04	-0,19	-0,08	-0,22	-0,07	-0,18	-0,04	-0,18
Вирішення матеріальних проблем за кордоном	0,02	-0,11	0,10	-0,07	-0,06	-0,02	-0,22	-0,16
Безвізовий режим з ЄС	0,05	-0,14	0,13	-0,14	0,00	-0,03	-0,05	-0,18

Рисунок 3.2 – Значення узагальнених коефіцієнтів зворотного зв'язку когнітивної моделі міграційних процесів в Україні

Стабілізуючими факторами в системі виступають усі фактори: фактор «Міграція з України» з коефіцієнтом (-0,28), фактор «Політична сфера України», коефіцієнт якого дорівнює (-0,45), фактор «Економіка України» - (-0,15), фактор «Рівень безробіття в Україні» з коефіцієнтом (-0,05), фактор «Нелегальна міграція з України» - (-0,26), фактор «Низька заробітна плата в Україні» та «Безвізовий режим з ЄС» з коефіцієнтами (-0,18), фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном», коефіцієнт якого складає (-0,22). Оскільки всі фактори стабілізуючі, то система буде опиратися впливу змін системи через ці фактори. Процес міграції – це негативне явище, оскільки спостерігається відтік кваліфікованої робочої сили і «відтік мізків», які б могли працювати на розвиток економіки України. Найбільш стабілізуючим є політичний фактор, у сучасній політично-еконо-

мічній ситуації України Уряд не вирішує проблеми безробіття і підвищення заробітної плати, тому необхідний імпульс по зміні політики Уряду щодо міграційних процесів.

Отримані значення дають лише уявлення про характер поведінки системи. Для виявлення впливу факторів системи на цільовий необхідно підрахувати приведені коефіцієнти впливу за формулою (3.2), що враховують реакцію системи. Реакція системи – це протидія або сприяння будь яким змінам фактору системи.

Для визначення впливу факторів системи, який враховує її реакцію необхідно використати формулу:

$$K_{ij}^* = K_{ij} \cdot \frac{1}{1 - R_i}, \quad (3.2)$$

де K_{ij}^* - приведений коефіцієнт впливу i -го фактору на j -й фактор системи, що враховує реакцію системи на зміни у факторі i ;

K_{ij} - коефіцієнт впливу i -го фактору на j -й фактор системи, який отримується з нормалізованої матриці розрахунків (табл. 3.4);

R_i - нормалізоване значення узагальненого коефіцієнта зворотного зв'язку i -го фактору системи. R_i - в нормалізованій таблиці 3.4 розташовані на головній діагоналі.

Аналогічним чином обчислюються всі решта приведених коефіцієнтів впливу когнітивної моделі міграційних процесів з України. Результати обчислень представлені на рисунку 3.3.

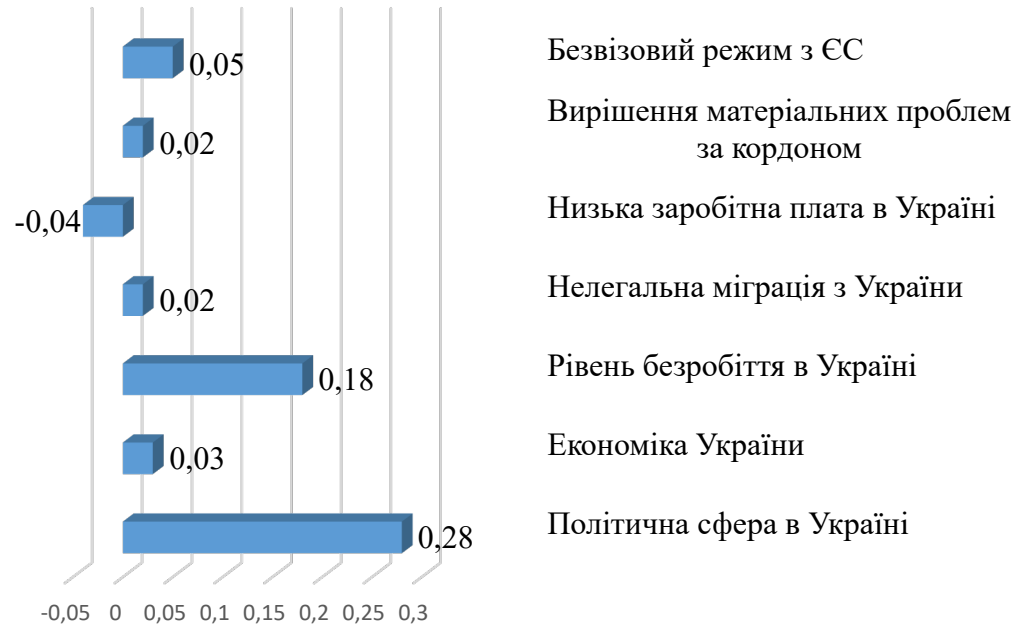

Рисунок 3.3– Приведені коефіцієнти впливу факторів системи на цільовий «Міграційні процеси з України»

Якісний аналіз впливу керуючих факторів на цільовий фактор «Міграція в Україні» показав, що на цільовий негативно впливає фактор «Низька заробітна плата в Україні». Найбільш позитивно на міграційні процеси в Україні впливає фактор «Політична сфера» та «Рівень безробіття», тобто негативний стан з виїздом громадян з України посилюється саме політикою Уряду.

Рисунок 3.4 – Приведені коефіцієнти впливу цільового фактору «Міграційні процеси в Україні»

Якісний аналіз впливу цільового фактору «Міграція з України» на керуючі фактори показав, що цільовий фактор негативно впливає на усі керуючі фактори, а найбільше на фактор «Рівень безробіття в Україні». З цього рисунку можна зробити висновок, що високий рівень міграційних процесів впливає на збільшення високого рівня безробіття, а також на погіршення економіки України, тому люди будуть і надалі вирішувати матеріальні проблеми за кордоном.

Міграційні процеси є негативним явищем для країни. Збільшення цільового фактору «Міграція з України» впливає на стан таких факторів як «Економіка» та «Рівень безробіття в Україні», які при цьому будуть лише погіршуватися. Таким чином цільовий фактор є негативним через те, що він посилює негативні явища, які відбуваються в країні.

3.2 Сценарний підхід до прогнозування розвитку міграційних процесів в Україні

Для створення сценаріїв прогнозування було проведено розрахунки по всім факторам, але обрані лише ті, чий вплив виявився найбільшим. Як показало моделювання, для впливу на міграційні процеси доречно використовувати фактори: «Політична сфера України», «Низька заробітна плата в Україні» та «Рівень безробіття в Україні», складемо декілька сценаріїв впливу на цільовий фактор комбінуючи їх вплив (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 Сценарії впливу на розвиток міграційних процесів в Україні

	Політична сфера України	Економіка України	Рівень безробіття в Україні	Нелегальна міграція з України	Низька заробітна плата в Україні	Безвізовий режим з ЄС
Сценарій 1	1					
Сценарій 2			-1			
Сценарій 3	1		1			
Сценарій 4			-1		1	
Сценарій 5	-1		-1		1	

В таблиці прийняті наступні умовні позначення: число 1 вказує, що цей фактор буде посилюватись, число «-1» - фактор буде послаблюватись, «0» - фактор не буде змінюватись і залишиться на тому ж рівні, як був до застосування сценаріїв. Для того, щоб було можливо порівнювати одночасно дію різної кількості факторів

на цільовий фактор результати спільної дії осереднювались. Результати обчислень впливу факторів за вказаними сценаріями показані на рис. 3.5.

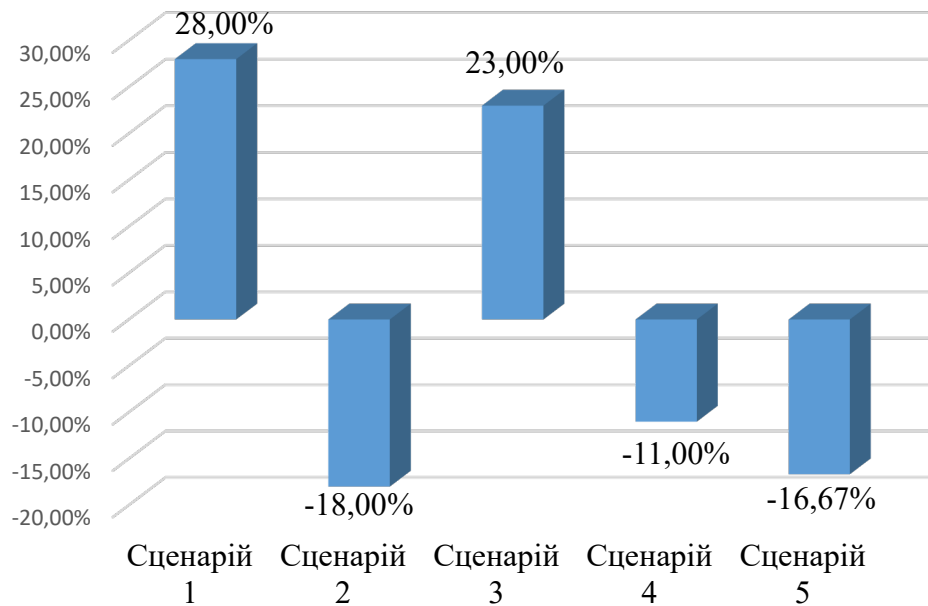

Рисунок 3.5 – Оцінка впливу керуючих факторів системи на цільовий – «Міграційні процеси з України» за різними сценаріями

Сценарій 1: подальший активний розвиток політики в Україні - подавався одиничний імпульс до фактору «Політична сфера України», що призведе до посилення цільового фактору «Міграція в Україні» на 28%.

Сценарій 2: подальше зменшення рівня безробіття у країні – подавався негативний одиничний імпульс до фактору «Рівень безробіття в Україні», що призведе до послаблення фактору «Міграція з України» на 18%.

Сценарій 3: подальший активний розвиток політики України та рівня безробіття – подавався одиничний імпульс на фактор «Політична сфера України» та на фактор «Рівень безробіття в Україні», що призведе до посилення цільового фактору «Міграція в Україні» на 23%.

Сценарій 4: подальше зменшення рівня безробіття в Україні та збільшення заробітної плати в Україні – подавався одиничний імпульс на фактор «Низька заробітна плата в Україні» та негативний одиничний імпульс на фактор «Рівень безробіття в Україні», що призведе до послаблення міграції з України на 11%.

Сценарій 5: послаблення політики уряду щодо міграційних процесів, рівня безробіття в Україні та збільшення заробітної плати в Україні – подавався негативний одиничний імпульс на фактори «Політична сфера України», «Рівень безробіття в Україні» та одиничний імпульс на фактор «Низька заробітна плата в Україні», що призведе до послаблення міграційних процесів з України на 16,67%.

3.3 Регресійна модель розвитку рівня безробіття та рівня заробітної плати в Україні

Прогнозування рівня безробіття в Україні

В Україні високий рівень безробіття. Саме через це, українські громадяни виїжджають за кордон в пошуках робочого місця, вищої заробітної плати, що дасть змогу мігрантам вирішити їхні матеріальні проблеми, покращити свій матеріальний статус та рівень життя. Оскільки рівень безробіття в Україні являється однією з найголовніших та найважливіших причин міграції в Україні, то в такому випадку важливо спрогнозувати рівень розвитку безробіття в Україні у наступних роках. З цією метою була складена тренд –сезонна модель. Для цього слід використати дані у табл. 3.6

Таблиця 3.6 – Вихідні дані для прогнозування рівня безробіття в Україні

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Рівень безробіття, %	8,1	7,85	7,53	7,17	9,27	9,14	9,35	9,51	8,8	8,88

Спочатку був виділений тренд за формулою:

$$z(x) = y_t - t_r \quad (3.3)$$

де y_t – вихідні дані, t_r – значення тренду, яке знаходимо за допомогою пакету MS Excel. Рівняння тренду було знайдено за трьома залежностями для побудови песимістичного, оптимістичного та реалістичного прогнозів.

Для побудови оптимістичного прогнозу було обрано поліноміальний тренд з $R^2 = 0,4679$, який описується наступною формулою:

$$t_r = -0,0192x^2 + 0,3925x + 7,139 \quad (3.4)$$

де y – коефіцієнт рівня безробіття, x – час, виражений у порядкових номерах, за $ч = 1$ прийнято 2010 р. простір.

Лінійна модель, за якою була здійснена песимістична оцінка, описується рівнянням із рівнем адекватності моделі $R^2 = 0,4368$:

$$t_r = 0,1817x + 7,5607 \quad (3.5)$$

Аналіз циклічної компоненти проводився за допомогою гармонійного аналізу. Спочатку видалявся тренд, за якого робився перехід від абсолютного часу до штучного. Час переводився у радіанну міру за формулою:

$$x^* = \frac{2 \cdot \pi}{N} \cdot x \quad (3.6)$$

де N – кількість спостережень; x – поточний час (штучний).

Кількість гармонік визначалися за формулою:

$$m = \frac{N}{2} \quad (3.7)$$

де m – загальна кількість гармонік, N – кількість спостережень.

Так як дані взято за 10 років, то кількість гармонік дорівнює 5. Невідомі параметри b_k , a_k , a_0 знаходилися за формулами Беселя:

$$a_0 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N z_i ; \quad (3.8)$$

$$a_k = \frac{2}{N} \sum_{i=1}^N z_i \cos(kx) ; \quad (3.9)$$

$$b_k = \frac{2}{N} \sum_{i=1}^N z_i \sin(kx) , \quad (3.10)$$

де k – номер гармоніки,

x – час, представлений у радіанній мірі; b_k , a_k , a_0 – невідомі параметри,

N – кількість спостережень.

Отримані у результаті застосування формул (3.8) – (3.10) значення коефіцієнтів b_k , a_k зведено у таблицю 3.7.

Таблиця 3.7 – Результати обчислень коефіцієнтів b_k , a_k за формулами Беселя для прогнозування рівня безробіття в Україні

Номер гармоніки k	Значення коефіцієнтів			
	Поліноміальний тренд (оптимістичний прогноз)		Лінійний тренд (песимістичний прогноз)	
	a_k	b_k	a_k	b_k
1	0,047695	-0,35874	-0,13457	-0,4166
2	-0,00258	0,536342	-0,03936	0,510466
3	-0,36329	0,046906	-0,37383	0,033247
4	0,193384	0,18401	0,190958	0,177902
5	-0,2813	9,39E -17	-0,2817	1,32E -16

$z^{meop}(t)$ знаходилося шляхом розкладання вихідних даних циклічної компоненти у ряд Фур'є за формулою:

$$z^{meop}(x) = a_0 + \sum_{k=1}^m (a_k \cdot \cos(kx) + b_k \cdot \sin(kx)), \quad (3.11)$$

де m – кількість гармонік ряду Фур'є, k – номер гармоніки, x – час, b_k , a_k , a_0 – параметри, значення яких представлені в таблиці 3.7.

Y^{meop} визначається з формули (3.4)

$$Y^{meop} = z^{meop}(x) + tr. \quad (3.12)$$

Для побудови моделі, яка відповідатиме реалістичній оцінці і яка представляє собою зважену суму оптимістичної та песимістичної оцінок, визначалися вагові коефіцієнти, що відповідали рівню адекватності моделей за формулою:

$$b_i = \frac{R_i^2}{\sum_{i=1}^2 R_i^2}, \quad (3.13)$$

де b_i – ваговий коефіцієнт i -ої моделі із рівнем адекватності R_i^2 .

Для лінійної моделі за формулою (3.13) отримаємо значення коефіцієнта:

$$b_1 = \frac{0,4368}{0,4368 + 0,4679} = 0,48$$

Таким чином значення коефіцієнта для поліноміальної моделі буде:

$$b_2 = \frac{0,4679}{0,4679 + 0,4368} = 0,51$$

Із врахуванням знайдених вагових коефіцієнтів регресійна реалістична модель запишеться у вигляді:

$$Y^{реал} = b_1 \cdot Y^{оптим} + b_2 \cdot Y^{песим} = 0,48 \cdot Y^{оптим} + 0,51 \cdot Y^{песим} \quad (3.14)$$

де $Y^{оптим}$ та $Y^{песим}$ – оптимістичні та песимістичні прогнози, b_1 та b_2 – вагові коефіцієнти, визначені за формулою (3.10). Із врахуванням формул (3.3), (3.5) та (3.13) було отримано загальне рівняння для побудови реалістичного прогнозу:

$$Y^{теор} = -0,0192x^2 + 0,5742x + 14,6997 + \sum_{k=1}^m (a_k \cdot \cos(x \cdot \frac{2 \cdot \pi}{10} \cdot x) + b_k \cdot \sin(k \cdot \frac{2 \cdot \pi}{10} \cdot x))$$

За отриманими рівняннями були отримані прогнозовані дані (рис. 3.6, табл. 3.8).

Таблиця 3.8 – Прогноз розвитку рівня безробіття в Україні у 2020 –2022 рр.

Рік	%			% зростання до попереднього року		
	Песиміст.	Оптиміст.	Реаліст.	Песиміст.	Оптиміст.	Реаліст.
2020	9,91	9,72	9,81	11,6%	9,4%	10,5%
2021	9,66	9,08	9,36	-2,5%	-6,5%	-4,5%
2022	9,34	8,38	8,84	-3,3%	-7,7%	-5,5%

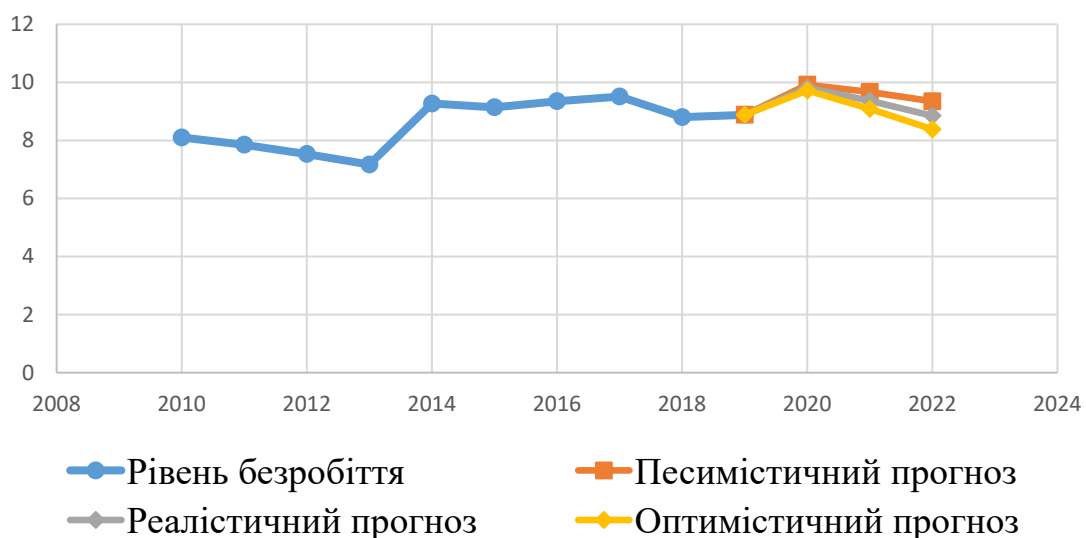

Рисунок 3.6 – Прогноз розвитку рівня безробіття в Україні у 2020 –2022 рр.

За оптимістичним сценарієм рівень безробіття в Україні у 2020 р. спочатку збільшиться до 9,7%, що на 9,4% відсотки більше, ніж у 2019 р. А потім буде зменшуватись. У 2021 р. рівень безробіття буде 9%, що на 6,5% менше, ніж у 2020 р. А у 2022 рівень безробіття становитиме 8,3%, що відповідає зменшенню на 7,7% порівняно з 2021 р.

За результатами прогнозування за реалістичним сценарієм рівень безробіття у 2020 році збільшиться до 9,81%, що відповідає зростанню на 10,5% порівняно з 2019 р. А у 2021 та 2022 роках піде на спад. У 2021 році рівень безробіття становитиме 9,36%, що на 4,5% менше, ніж у 2020 р. У 2022 р. рівень безробіття дорівнюватиме 8,84%, що на 5,5% менше, ніж у 2021 р.

За песимістичним сценарієм рівень безробіття в Україні у 2020 р. становитиме 9,9%, що на 11,6% більше, ніж у 2019 р. У наступних роках рівень безробіття буде зменшуватись. У 2021 р. рівень безробіття буде 9,6%, що на 2,5% менше, ніж у попередньому році. А у 2022 р. рівень безробіття в Україні дорівнюватиме 9,3%, що відповідає зменшенню на 3%, порівняно з 2022 р.

Прогнозування рівня середньої заробітної плати в Україні

Ще однією з важливих причин міграції українських громадян є низька заробітна плата в Україні. З цією метою була складена тренд –сезонна модель розвитку рівня середньої заробітної плати в Україні. Вихідні дані наведені у таблиці 3.9.

Таблиця 3.9 – Вихідні дані для прогнозування рівня середньої заробітної плати в Україні

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Тис. грн.	2,23	2,63	3,02	3,26	3,48	4,19	5,18	7,1	8,86	10,49

Аналогічно попередній моделі спочатку був виділений тренд за формулою (3.3), де y_t – вихідні дані, t_r – значення тренду, яке знаходимо за допомогою

пакету MS Excel. Рівняння тренду було знайдено за трьома залежностями для побудови песимістичного, оптимістичного та реалістичного прогнозів.

Для побудови оптимістичного прогнозу було обрано поліноміальний тренд з $R^2 = 0,9894$, який описується наступною формулою:

$$t_r = 0,1257x^2 - 0,5048x + 2,9817 \quad (3.15)$$

Експоненційна модель, за якою була здійснена песимістична оцінка, описується рівнянням із рівнем адекватності моделі $R^2 = 0,7974$:

$$t_r = 1,6727x^{0,6441} \quad (3.16)$$

Аналіз циклічної компоненти проводився за допомогою гармонійного аналізу. Спочатку видалявся тренд, за якого робився перехід від абсолютного часу до штучного. Час переводився у радіанну міру за формулою (3.6). Кількість гармонік визначалися за формулою (3.7). Так як дані взято за 10 років, то кількість гармонік дорівнює 5. Невідомі параметри b_k , a_k , a_0 знаходилися за формулами Беселя (3.8), (3.9), (3.10). Отримані у результаті застосування формул (3.8) – (3.10) значення коефіцієнтів b_k , a_k зведено у таблицю 3.10.

Таблиця 3.10 – Результати обчислень коефіцієнтів b_k , a_k за формулами Беселя для прогнозування рівня середньої заробітної плати в Україні

Номер гармоніки k	Значення коефіцієнтів			
	Поліноміальний тренд (оптимістичний прогноз)		Експоненційний тренд (песимістичний прогноз)	
	a_k	b_k	a_k	b_k
1	0,016976	0,165201	1,704566	-0,20776
2	-0,07733	-0,32045	0,464836	-0,44223
3	-0,01478	-0,11209	0,306256	-0,16766
4	0,011129	0,013718	0,261155	-0,00946
5	0,1021	-2,5E-17	0,334049	-5,1E-16

$z^{теор}(t)$ знаходилося шляхом розкладання вихідних даних циклічної компоненти у ряд Фур'є за формулою (3.11), де m – кількість гармонік ряду Фур'є, k – номер гармоніки, x – час, b_k , a_k , a_0 – параметри, значення яких представлені в таблиці 3.10 $Y^{теор}$ визначається з формули (3.15). Для побудови моделі, яка відповідатиме

реалістичній оцінці і яка представляє собою зважену суму оптимістичної та песимістичної оцінок, визначалися вагові коефіцієнти, що відповідали рівню адекватності моделей за формулою (3.13), де b_i – ваговий коефіцієнт i -ої моделі із рівнем адекватності R_i^2 .

Для експоненційної моделі за формулою (3.13) отримаємо значення коефіцієнта:

$$b_1 = \frac{0,7974}{0,7974 + 0,9894} = 0,44$$

Таким чином значення коефіцієнта для поліноміальної моделі буде:

$$b_2 = \frac{0,9894}{0,9894 + 0,7974} = 0,55$$

Із врахуванням знайдених вагових коефіцієнтів регресійна реалістична модель запишеться у вигляді:

$$Y^{реал} = b_1 \cdot Y^{оптим} + b_2 \cdot Y^{песим} = 0,44 \cdot Y^{оптим} + 0,55 \cdot Y^{песим} \quad (3.17)$$

де $Y^{оптим}$ та $Y^{песим}$ – оптимістичні та песимістичні прогнози, b_1 та b_2 – вагові коефіцієнти, визначені за формулою (3.9). Із врахуванням формул (3.2), (3.4) та (3.12) було отримано загальне рівняння для побудови реалістичного прогнозу:

$$Y^{теор} = 0,1257x^2 - 0,5048x + 2,9817 + 1,6727x^{0,6441} + \sum_{k=1}^m (a_k \cdot \cos(x \cdot \frac{2 \cdot \pi}{10} \cdot x) + b_k \cdot \sin(k \cdot \frac{2 \cdot \pi}{10} \cdot x))$$

За отриманими рівняннями були отримані прогнозовані дані (рис. 3.7, табл. 3.11).

Таблиця 3.11 – Прогноз розвитку рівня середньої заробітної плати в Україні у 2020–2022 рр.

Рік	Тис. грн.			% зростання до попереднього року		
	Песиміст.	Оптиміст.	Реаліст.	Песиміст.	Оптиміст.	Реаліст.
2020	8,39	12,26	10,53	–20%	16,9%	0,46%
2021	8,30	15,18	12,11	–1,06%	23,7%	0,14%
2022	8,35	18,08	13,74	0,5%	19,13%	0,13%

Рисунок 3.7 – Прогноз розвитку рівня середньої заробітної плати в Україні

За оптимістичним сценарієм рівень середньої заробітної плати в Україні у 2020 р. збільшиться до 12,26 тис. грн., що на 16,9 % відсотків більше, ніж у 2019 р. У 2021 р. рівень середньої заробітної плати буде 15,18 тис. грн, що на 23,7% більше, ніж у 2020 р. А у 2022 рівень середньої зарплати становитиме 18,08 тис. грн., що відповідає збільшенню на 19,13% порівняно з 2021 р.

За результатами прогнозування за реалістичним сценарієм рівень середньої заробітної плати у 2020 році збільшиться до 10,53 тис. грн, що відповідає зростанню на 0,46% порівняно з 2019 р. У 2021 році рівень середньої заробітної плати в Україні становитиме 12,11 тис. грн, що на 0,14% більше, ніж у 2020 р. У 2022 р. рівень заробітної плати дорівнюватиме 13,74 тис. грн., що на 0,13% більше, ніж у 2021 р.

За песимістичним сценарієм рівень середньої заробітної плати в Україні у 2020 році становитиме 8,39 тис. грн, що на 20% менше, ніж у 2019 році. У 2021 р.

рівень середньої зарплати буде 8,30 тис. грн, що на 1,06% менше, ніж у попередньому році. А у 2022 році рівень середньої заробітної плати в Україні дорівнюватиме 8,35 тис. грн, що відповідає збільшенню на 0,5%, порівняно з 2022 році.

3.4 Рекомендації щодо покращення міграційної ситуації в Україні

Україна повинна підходити до міграції з цілісної точки зору, яка прагне використовувати свій потенціал для стимулювання економіки, одночасно вирішуючи ризики процесу та причини, що витісняють людей з України, включаючи зменшення бідності, безробіття, створення робочих місць із гідною зарплатою прибуток, покращення охорони здоров'я та освіти, забезпечення належного управління, верховенства права, прав людини та припинення збройних конфліктів. Перш за все, Україна повинна сприяти політичній стабільності, розвитку освіти та можливостям працевлаштування та зменшити фактори вимушеної міграції.

Відповідно до сценаріїв №1,3,5 у підрозділі 3.2 на збільшення міграційних процесів впливає політична сфера. Основним завданням державної міграційної політики є забезпечення максимально повного використання позитивного потенціалу міграції при мінімізації її негативних наслідків. Вона повинна бути спрямована на зменшення відтоку населення, сприяння поверненню мігрантів, особливо тих, хто виїхав на роботу, і вважаючи своє перебування за кордоном тимчасовим, заохочення імміграції робітників, які потребують економіки, та інтеграцію мігрантів в інтересах, інтересах інших осіб та спільнот їх населення [92, с. 24]. Кабінет Міністрів України повинен:

– продовжити подальшу реформу виконавчих органів у галузі міграції та забезпечити скоординовану діяльність різних установ та органів влади різних рівнів у галузі міграційної політики, зокрема створити центральний орган виконавчої влади з питань міграції та діаспори [45, с. 89].

– розробити програми репатріації та реінтеграції українських трудових мігрантів, які б надавали допомогу реемігрантам у пошуку підходящої роботи, забезпечуючи доступ до професійного навчання / перекваліфікації, бізнес-курсів для тих, хто хоче розпочати власну справу; - запровадити регулярний моніторинг міграційних процесів в Україні, підтримати науково-дослідні проекти, спрямовані на вивчення особливостей міграції кваліфікованих спеціалістів [45, с. 90].

Сценарії №2,3,4,5 вказують на те, що важливо зменшити рівень безробіття в Україні, створити нові робочі місця із гідною оплатою праці, тобто надати можливості працевлаштування в Україні, можливість започаткування власного бізнесу та покращити позиції повернутих мігрантів на ринку праці.

Міграція може принести позитивні соціально-економічні результати як для суспільства, так і для мігрантів. Щоб Україна могла скористатися цими благами, її політика та практика повинні сприяти соціально-економічному добробуту мігрантів та суспільства, дотримуючись при цьому міжнародних стандартів, які поважають, захищають та поважають права людини в країні без дискримінації на основі національності, раси, статі, релігії чи міграційного статусу.

Висновки до розділу

Когнітивне моделювання дає можливість зробити наступні висновки, що стабілізуючими факторами в системі виступають усі фактори: фактор «Міграція з України» з коефіцієнтом (-0,28), фактор «Політична сфера України», коефіцієнт якого дорівнює (-0,45), фактор «Економіка України» - (-0,15), фактор «Рівень безробіття в Україні» з коефіцієнтом (-0,05), фактор «Нелегальна міграція з України» - (-0,26), фактор «Низька заробітна плата в Україні» та «Безвізовий режим з ЄС» з коефіцієнтами (-0,18), фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном», коефіцієнт якого складає (-0,22). Оскільки всі фактори стабілізуючі, то система буде опиратися впливу змінам системи через ці фактори. Процес міграції – це негативне явище, оскільки спостерігається відтік кваліфікованої робочої сили і «відтік мізків», які б

могли працювати на розвиток економіки України. Найбільш стабілізуючим є політичний фактор, у сучасній політично-економічній ситуації України Уряд не вирішує проблеми безробіття і підвищення заробітної плати, тому необхідний імпульс по зміні політики Уряду щодо міграційних процесів. Якісний аналіз впливу керуючих факторів на цільовий фактор «Міграція в Україні» показав, що на цільовий негативно впливає фактор «Низька заробітна плата в Україні». Найбільш позитивно на міграційні процеси в Україні впливає фактор «Політична сфера» та «Рівень безробіття», тобто негативний стан з виїздом громадян з України посилюється саме політикою Уряду. Якісний аналіз впливу цільового фактору «Міграція з України» на керуючі фактори показав, що цільовий фактор негативно впливає на усі керуючі фактори, а найбільше на фактор «Рівень безробіття в Україні». З цього рисунку можна зробити висновок, що високий рівень міграційних процесів впливає на збільшення високого рівня безробіття, а також на погіршення економіки України, тому люди будуть і надалі вирішувати матеріальні проблеми за кордоном.

Міграційні процеси, хоча і дають людям можливість вільного вибору місця проживання і працевлаштування, але є негативним явищем для країни. Збільшення цільового фактору «Міграція з України» впливає на стан таких факторів як «Економіка» та «Рівень безробіття в Україні», які при цьому будуть лише погіршуватися. Таким чином цільовий фактор є негативним через те, що він посилює негативні явища, які відбуваються в країні.

Оскільки одними з найголовніших причин виїзду українців за кордон є низька заробітна плата та рівень безробіття в Україні, то був зроблений прогноз щодо розвитку саме цих факторів до 2022 року. За песимістичним прогнозом рівень безробіття у 2022 році становитиме 9,34%, за оптимістичним – 8,38, а за реалістичним рівень безробіття в Україні буде 8,84%. Середня заробітна плата в Україні за оптимістичним прогнозом становитиме 18,08 тис. грн., за песимістичним – 8,35 тис. грн., а за реалістичним прогнозом рівень середньої заробітної плати становитиме 13,74 тис. грн.

ВИСНОВКИ

Міграція – це одне з найскладніших суспільних явищ, переміщення людей через кордони тих чи інших територій зі зміною місця проживання. Міграцію класифікують за територіальною ознакою, за тривалістю, за напрямком руху основних сторін міжнародної трудової міграції, в залежності від того чи перетинаються межі країни, за правовим статусом, за програмними цілями та за способом залучення людей. Основні потоки міграції: від країн, що розвиваються до розвинутих країн, між розвиненими країнами, між країнами, що розвиваються та міграція кваліфікованих фахівців. Тенденціями міжнародних міграційних процесів в умовах глобалізації є диверсифікація географічної структури міжнародних географічних процесів, «відтік мізків», збільшення кількості мігрантів, особливо жінок мігрантів в міграційних потоках, зростання масштабів нелегальної міграції, формування нового міжнародного розподілу праці, посилення регулювання міжнародних міграційних процесів та інші. Головною особливістю міграційних процесів в Україні є те, що наразі Україна виступає як держава –експортер робочої сили на міжнародному ринку. Основною моделлю міграційної поведінки українців – тимчасова. Нормативно –правову базу регулювання міграційних процесів в Україні становлять: Конституція України, законодавство України та міжнародні правові акти регулювання міграції. Зокрема, концепція державної міграційної політики в Україні, закони «Про імміграцію» та «Про зовнішню трудову міграцію» та стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року. В другому розділі розглядаються зовнішні міграційні процеси, зокрема і трудову міграцію. Оскільки зміна виїзду українських громадян пов'язана з пошуками кращих умов життя, з можливостями працевлаштування та вирішенням матеріальних проблем за кордоном, тому варто звернути увагу на трудову міграцію.

Аналіз міграційних процесів показав, що кількість виїжджаючих коливаються в межах 7 –8 млн. осіб. Найчастіше українські громадяни виїжджають у Польщу, Росію, Угорщину, Молдову, Білорусь, Туреччину, Румунію, Словаччину

та Єгипет. Україна значно програє цим країнам за рівнем заробітної плати, за індексом Біг Мака, а також за індексом щастя. Проте, за індексом соціального прогресу Україна випереджає Єгипет, Туреччину, Республіку Молдову та Російську Федерацію. Україна є країною, яка не лише зумовлює еміграцію, але й приймає емігрантів. В більшості випадків в Україну їдуть з Російської Федерації, Республіки Молдова, Узбекистану, Вірменії, Азербайджану, Грузії та Республіки Білорусь. Причинами міграційних процесів є: політична нестабільність, рівень безробіття та рівень бідності, низька заробітна плата та зростання цін на товари та послуги, поширена корупція у всіх сферах, пошук кращого життя та умов праці за кордоном, можливість покращити свій матеріальний стан та відсутність перспектив у професійному розвитку. До позитивних наслідків міграційних процесів можна віднести часткове вирішення проблеми безробіття, зменшення тиску на ринку праці та соціальної напруженості в суспільстві, підвищення кваліфікації робітників, а також надходження в Україну додаткової іноземної валюти у формі грошових переказів, які станом на 2019 р. складають 11,9 млрд дол. США. Негативними наслідками є депопуляція населення, втрата працездатного населення, втрата інтелектуального населення («відтік мізків»), індекс якого у 2020 році становить 5,5, збільшення трудової нелегальної міграції, відсутність внесків до пенсійного фонду. Сучасна політика країн ЄС, зокрема Польщі, Чехії та Німеччини спрямована на залучення саме українських громадян для працевлаштування. А через COVID –19 сезонні роботи вважаються критично значущими станом на березень 2020 року.

Когнітивне моделювання дає можливість зробити наступні висновки, що Стабілізуючими факторами в системі виступають усі фактори: фактор «Міграція з України» з коефіцієнтом (-0,28), фактор «Політична сфера України», коефіцієнт якого дорівнює (-0,45), фактор «Економіка України» - (-0,15), фактор «Рівень безробіття в Україні» з коефіцієнтом (-0,05), фактор «Нелегальна міграція з України» - (-0,26), фактор «Низька заробітна плата в Україні» та «Безвізовий режим з ЄС» з коефіцієнтами (-0,18), фактор «Вирішення матеріальних проблем за кордоном», коефіцієнт якого складає (-0,22). Оскільки всі фактори стабілізуючі, то система буде опиратися впливу змін системи через ці фактори. Процес міграції – це негативне

явище, оскільки спостерігається відтік кваліфікованої робочої сили і «відтік мізків», які б могли працювати на розвиток економіки України. Найбільш стабілізуючим є політичний фактор, у сучасній політично-економічній ситуації України Уряд не вирішує проблеми безробіття і підвищення заробітної плати, тому необхідний імпульс по зміні політики Уряду щодо міграційних процесів. Якісний аналіз впливу керуючих факторів на цільовий фактор «Міграція в Україні» показав, що на цільовий негативно впливає фактор «Низька заробітна плата в Україні». Найбільш позитивно на міграційні процеси в Україні впливає фактор «Політична сфера» та «Рівень безробіття», тобто негативний стан з виїздом громадян з України посилюється саме політикою Уряду. Якісний аналіз впливу цільового фактору «Міграція з України» на керуючі фактори показав, що цільовий фактор негативно впливає на усі керуючі фактори, а найбільше на фактор «Рівень безробіття в Україні». З цього рисунку можна зробити висновок, що високий рівень міграційних процесів впливає на збільшення високого рівня безробіття, а також на погіршення економіки України, тому люди будуть і надалі вирішувати матеріальні проблеми за кордоном.

Міграційні процеси, хоча і дають людям можливість вільного вибору місця проживання і працевлаштування, але є негативним явищем для країни. Збільшення цільового фактору «Міграція з України» впливає на стан таких факторів як «Економіка» та «Рівень безробіття в Україні», які при цьому будуть лише погіршуватися. Таким чином цільовий фактор є негативним через те, що він посилює негативні явища, які відбуваються в країні.

Оскільки одними з найголовніших причин виїзду українців за кордон є низька заробітна плата та рівень безробіття в Україні, то був зроблений прогноз щодо розвитку саме цих факторів до 2022 року. За песимістичним прогнозом рівень безробіття у 2022 році становитиме 9,34%, за оптимістичним – 8,38, а за реалістичним рівень безробіття в Україні буде 8,84%. Середня заробітна плата в Україні за оптимістичним прогнозом становитиме 18,08 тис. грн., за песимістичним – 8,35 тис. грн., а за реалістичним прогнозом рівень середньої заробітної плати становитиме 13,74 тис. грн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильківський Д. Зовнішня трудова міграція в Україні: сучасний стан, причини, наслідки / Д. Васильківський, О. Осійчук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. - №1. – С. 97-101.
2. Статистичний збірник: Україна у цифрах 2019 [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України //2020. – 46 с. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_Ukraine%20in%20figures_u.pdf. Дата звернення (15.10.2020). – Назва з екрана.
3. Разіна Ю. Зовнішня трудова міграція населення / Ю. Разіна, А. Галушка // Збірник тез і доповідей науково-практичної конференції учнівської та студентської Центральноукраїнського національного технічного університету. – 2014. – №4. – С. 13-15.
4. Пікулик О. Причини, особливості та наслідки трудової міграції в Україні / О. Пікулик // Економіка і суспільство. – 2019. – №20. – С. 48-52.
5. Інвестиційна діяльність в гірничодобувній промисловості [Електронний ресурс] / О. Кобецька // 1 с. – Режим доступу: <https://scinse.donntu.edu.ua/ugp/kobetskaya/diss/indexu.htm>. Дата звернення (14.09.2020). – Назва з екрана.
6. Кислицина О.В. Міжнародна трудова міграція в умовах глобалізації: автореф. дис. ... канд. економ. наук : 08.00.02 / О.В. Кислицина; Донецький національний університет економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського. – Д., 2011. – 34с.
7. Труш О. Особливості статистичного обліку міграційних процесів / О. Труш, В. Гузь // Ефективність державного управління. – 2017. – №2 (51). – С. 72-78.
8. Гнатюк Т. Сучасні міграційні процеси: світові тенденції, європейські та українські особливості / Т. Гнатюк // Політичні науки. Правознавство. Наукові праці. – 2007. - №56. – С. 105-112.

9. Кваша О. Зовнішні міграційні процеси трудових ресурсів: фактори, стан та наслідки для України / О. Кваша // Економіка і суспільство. – 2017. - №10. – С. 535-540.
10. Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій [Електронний ресурс] / Комітет Верховної Ради України // 2016. – №46. – Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/print/74403.html>. Дата звернення (15.09.2020). – Назва з екрана.
11. Ковалик І. Причини та наслідки міжнародної міграції робочої сили для України / І. Ковалик // Стратегія розвитку України. – 2011. – Т.2. – С. 86-91.
12. Безуглий П. Теоретичні засади дослідження міграційних процесів / П. Безуглий // Політичне життя. – 2018. – №1. – С. 5-13.
13. Сомик О. Основні міграційні тенденції сучасної України / О. Сомик, М. Наумова // Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету ім. Василя Стуса. – 2019. - №1 (11). – С. 218-222.
14. Гура А. Зовнішня трудова міграція в Україні: сучасні тенденції та наслідки / А. Гура // Економіка. – 2014. - №14. – С. 185-192.
15. Іванова Т. Зовнішня трудова міграція в Україні: проблеми та наслідки / Т. Іванова, А. Болуто // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2017. – № 2 (10). – С. 29-33.
16. Андрейко В. Розвиток міграційних процесів в Європі та Україні / В. Андрейко // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2019. - № 2 (41). – С. 134-142.
17. Україна на шляху до суверенітету та державної незалежності [Електронний ресурс] / Українська медична стоматологічна академія // №1 – 32 с. – Режим доступу: https://www.umsa.edu.ua/storage/kf_filosof/docs/MB5h15hkVsUcPJKaStAOhIHgFuz11Zxcrw1FDiEu.pdf. Дата звернення (15.09.2020). – Назва з екрана.
18. Україна – понад усе [Електронний ресурс] / Український край#1// №1. – 1 с. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/ukraienskijkraj1/>. Дата звернення (16.09.2020). – Назва з екрана.

19. Курунова Ю.О. Міжнародна міграція робочої сили як чинник економічного розвитку країн (на прикладі міграційних потоків між ЄС і Україною): автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Ю.О. Курунова; Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова. – О., 2015. – 216 с.
20. Добрава Т. Трудова міграція громадян України: детермінанти і наслідки / Т. Добрава // Економіка і суспільство. – 2018. – №17. – С. 477-484.
21. Лібанова Е. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки / Е. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2018. – №2 (33). – С. 11-26.
22. Колодій П. Проблеми сучасного використання та стан земельних ресурсів / П. Колодій, Л. Дуб // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – №7. – С. 585-587.
23. Осацька Ю. Сучасний стан та особливості зовнішньої трудової міграції в Україні / Ю. Осацька, Ю. Житнікова, М. Ванічкіна // Економічний простір. – 2015. - №102. – С. 25-32.
24. Капітан В. Трудова міграція як аспект проблеми зайнятості в Україні / В. Капітан // Ефективність державного управління. – 2012. – №32. – С. 474-481.
25. Матвишин Е. Фактори формування міграційних процесів в Україні / Е. Матвишин // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – №23. – С. 391-397.
26. Migration in Ukraine: facts and figures [Електронний ресурс] / International Organization for Migration // 2016. – №1. – 32 с. – Режим доступу: https://iom.org.ua/sites/default/files/ff_eng_10_10_press.pdf. Дата звернення (11.10.2020). – Назва з екрана.
27. Сільське господарство [Електронний ресурс] / On-line довідник «Географія України» // 2015. – 1 с. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/geografiukraieni2015/silске-gospodarstvo>. Дата звернення (14.09.2020). – Назва з екрана.
28. Садова У. Міграційні процеси в Україні: сучасні виклики та регіональна специфіка / У. Садова, М. Біль // Регіональна економіка. – 2013. – №3. – С. 211-221.

29. Артюшенко О. Трудова міграція – соціальна загроза для України чи перспектива для українців? / О. Артюшенко // Гілея. – 2019. – №142. – С. 17-20.
30. Хомутенко Л. Міграційні тенденції в Україні: особливості української трудової міграції / Л. Хомутенко, А. Гребенюк // Світове господарство і міжнародні економічні відносини. – 2016. – №2. – С. 35-39.
31. Сафонов Ю. Міграційна політика та міграційні процеси в Україні / Ю. Сафонов // Світова економіка та міжнародні відносини. – 2015. – №3. – С. 6-13.
32. Кисельова О. Трудова міграція: суть і причини виникнення / О. Кисельова, А. Кедік // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2013. – №21 (частина 1). – С. 60-63.
33. Кремень О. Міграційні процеси в Україні: особливості, причини та їх наслідки / О. Кремень, О. Гавриш // Економічний простір. – 2013. – №76. – С. 17-27.
34. Кириленко О. Розвиток міграційних процесів в Україні / О. Кириленко, В. Ільєнко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2013. – №37. – С. 70-75.
35. Лугвіщик Ю. Удосконалення системи регулювання міжнародної міграції кваліфікованих кадрів в умовах глобалізації: магістерська дис. / Ю. Лугвіщик; Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського. – К., 2018. – 115 с.
36. Малиновська О. Трудова міграція громадян України за кордон: виклики та шляхи реагування / О. Малиновська; НІСД. – К., 2018. – 15 с.
37. Ляшенко О. Особливості трудової міграції України / О. Ляшенко, Ю. Шампанюк // Молодий вчений. – 2016. – № 4 (31). – С. 121-125.
38. Мусієнко А. Особливості впливу міжнародної трудової міграції на економіку України: магістерська дис. / А. Мусієнко. Національний університет «Києво-Могилянська академія». – К., 2019. – 98 с.
39. The World Factbook [Електронний ресурс] / Central Intelligence Agency // 2020. – 1 с. – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>. Дата звернення (2.11.2020). – Назва з екрана.

40. Про Збройні сили України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // 2020. – 9 с. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>. Дата звернення (17.09.2020). – Назва з екрану.
41. Збройні сили України і російсько-українська війна [Електронний ресурс] / Військовий навігатор // 2019. – 1 с. – Режим доступу: <https://ti-nuurl.com/yb84spa2>. Дата звернення (17.09.2020). – Назва з екрану.
42. Безвізовий режим [Електронний ресурс] / Міжнародний аеропорт Запоріжжя // 1 с. – Режим доступу: <https://ozh.aero/servisy/freevisa/>. Дата звернення (18.10.2020). – Назва з екрану.
43. Три роки безвізу України з ЄС [Електронний ресурс] / Новини України та Світу // 2020. – 1 с. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/socopituvannya-reyting-zelenskogo-znizhuetsya-novini-ukrajini-50093512.ht>. Дата звернення (18.10.2020). – Назва з екрану.
44. Федоренко О. Сутність і сучасні тенденції міжнародної трудової міграції / О. Федоренко // Науковий вісник УМО «Економіка та управління». – 2016. – №2. – С. 1-13.
45. Садова У. Рекомендації до дії / У. Садова // Українська міграція в умовах національних та глобальних викликів XXI століття. – 2019. – №1. – С. 88-91.
46. Безуглий П. Чинники та наслідки міграційного руху в Україні / П. Безуглий // Політичне життя. – 2018. – № 3. – С. 4-9.
47. Юськів Б. Міжнародна трудова міграція і державна міграційна політика / Б. Юськів // Регіональна економіка. – 2010. – №2. – С. 134-140.
48. Social Progress Index [Електронний ресурс] / Social Progress Imperative // 2020. – Режим доступу: <https://www.socialprogress.org/?code=UKR&tab=3>. Дата звернення (18.11.2020). – Назва з екрану.
49. Прибиткова І. Сучасні міграційні процеси в Україні / І. Прибиткова // Безпека документів та міграційна політика: висновки та рекомендації міжнародних робочих груп для України. – К.: Європа без бар'єрів, 2011. – С. 9-30.

50. Федоришина Л. Вплив міграційних процесів в Україні на модернізацію економіки / Л. Федоришина, О. Шевчук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2013. – №101. С. 427-433.
51. World Happiness Report [Електронний ресурс] / UN General Assembly // 2020. – №.1 – 202 с. – Режим доступу: <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2020/WHR20.pdf>. Дата звернення (18.11.2020). – Назва з екрану.
52. Колос С. Фактори впливу на міграційні процеси в Україні / С. Колос // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля. – 2013. – № 16 (205). – С. 194-203.
53. Коваленко О. Трудова міграція в Україні у контексті зростання соціальної транзитивності сучасного світу / О. Коваленко // Філософські науки. – 2018 – № 1 (84). – С. 37-42.
54. Міграція в Україні: факти і цифри [Електронний ресурс] / Міжнародна Організація з Міграції (МОМ), Представництво в Україні // 2013. – №.2 – 16 с. – Режим доступу: https://iom.org.ua/sites/default/files/ukr_ff_f.pdf. Дата звернення (14.10.2020). – Назва з екрану.
55. Антоненко К. Причини та динаміка зовнішньої трудової міграції в Україні / К. Антоненко, Т. Айзенберг, В. Шалдишева // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди Економіка. – 2013. – №13. – С.237-242
56. Андросович В. Аналіз стану правового забезпечення зовнішньої трудової міграції в Україні / В. Андросович // Міжнародно-правовий захист прав трудящих мігрантів в контексті сучасної міграційної політики. – 2017. – С. 9-11.
57. Українська міграція: чого очікувати сусідам? [Електронний ресурс] / Міжнародний Центр Перспективних Досліджень // 2018. – Режим доступу: <http://www.icps.com.ua/ukrayinska-mihratsiya-choho-ochikuvaty-susidam/>. Дата звернення (16.10.2020). – Назва з екрану.

- 58.Малиновська О. Внутрішня міграція та тимчасові переміщення в Україні в умовах політичних та соціально-економічних загроз / О. Малиновська // Соціальна політика. – 2015. – №. 17. – С. 1-23.
- 59.Барило И. Особенности внешних миграционных процессов в регионах Украины / И. Барило // Могилевский меридиан. – 2014. – Т.14. – С. 63-67
- 60.Скільки українців поїхало за кордон і що державі з цим робити [Електронний ресурс] / Центр економічної стратегії // 2018. – Режим доступу: <https://ces.org.ua/migration>. Дата звернення (15.10.2020). – Назва з екрану.
- 61.Статистична інформація [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України // 2020. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. Дата звернення (15.10.2020). – Назва з екрану.
- 62.Міграція як чинник розвитку в Україні [Електронний ресурс] /Міжнародна Організація з Міграції //2016. - №1. – 116 с. – Режим доступу: <https://iom.org.ua/ua/migraciya-yak-chynnyk-rozvytku-v-ukrayini>. Дата звернення (10.10.2020). – Назва з екрана.
- 63.Ровенчак О. Визначення та класифікації міграції: наближення до операційних понять / О. Ровенчак// Політичний менеджмент. – 2006. – №2 – С. 127-139.
- 64.Бакала А. Поняття, сутність та види міграції в контексті сучасності / А. Бакала // Трибуна молодого вченого. – 2018. – №1. – С. 161-165
- 65.Миграция, эмиграция, иммиграция [Електронний ресурс] / ІММІ Inform //2019. – 1 с. – Режим доступу: <https://immi-i.com/ponyatiya-migratsiya-emigratsiya-immigratsiya-i-raznitsa-mezhdu-nimi/>. Дата звернення (8.09.2020). – Назва з екрану.
- 66.Современный процесс миграции населения [Електронний ресурс] / Stud // 2012. – Режим доступу : https://yandex.ua/turbo/stud.wiki/s/sociology/2c0b65635b3ad68a5c43a88421316d36_0.html. Дата звернення (8.09.2020). – Назва з екрану.

67. Миграция населения: понятие, виды, причины [Электронный ресурс] / Allrefrs // 2020. – Режим доступа: <https://allrefrs.ru/4-6580.html>. Дата звернення (8.09.2020). – Назва з екрана.
68. Понятие миграции и ее классификация [Электронный ресурс] / Международное общественное объединение по научно-исследовательским и информационно-образовательным программам «Развитие» // 2005. – №3. – Режим доступа: <http://evolutio.info/ru/journal-menu/2005-3/2005-3-pohlebaeva>. Дата звернення (9.09.2020). – Назва з екрану.
69. Пухова М.М Теоретические основы миграции / М. Пухова, И. Дорошина, И. Ходжаева // Transport business in Russia. – 2013. – №6. – С. 13-16.
70. Капітан В. Особливості внутрішньої і зовнішньої міграції в Україні та в Львівській області / В. Капітан // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2013. – №3 (101). – С. 348-354.
71. Малиновська О. Міжнародні міграції та суспільні трансформації доби глобалізації О. Малиновська; ІДСД. – К., 2009. – 15 с.
72. Кислицина О. Сутність міжнародної економічної міграції та її особливості в умовах глобалізації / О. Кислицина // Економічний часопис – XXI. – 2010. – №11-12. – С. 33-36.
73. Танасієнко Н. Міжнародна міграція робочої сили в умовах глобалізації / Н. Танасієнко, В. Лабунець // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2018. – №3 (14). – С. 44-48.
74. Бахчеванова Н. Міжнародна міграція робочої сили в умовах глобалізації / Н. Бахчеванова // Фін.-кре- дит. діяльн.: пробл. теорії та практики. – 2011. – №2. С. 300-308.
75. Бондаревська К. Міжнародна міграція робочої сили: стан, проблеми, перспективи / К. Бондаревська // Бізнесінформ. – 2019. – №10. – С. 44-49.
76. Станков Д. Механізми державного управління міграцією в умовах глобалізації / Д. Станков // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2012. – №4 (15). – С. 183-190.

77. Савіцька О. Особливості міграційних процесів населення в умовах глобалізації / О. Савіцька, В. Цоньо // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – №23 (17). – С. 295-303.
78. Україна: загальна характеристика [Електронний ресурс] / Osvita.ua // 2011. – Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/geograf/23500/>. Дата звернення (13.09.2020). – Назва з екрану.
79. Украина. География, описание и характеристика страны [Електронний ресурс] / Общеобразовательные журнал «Сезоны года» // №1 – 1 с. – Режим доступу: <https://tinyurl.com/ycpsq9kx>. Дата звернення (14.09.2020). – Назва з екрана.
80. Україна, Держава: природні умови та ресурси [Електронний ресурс] / Інститут історії України // 2018. – №1 – 608 с. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?termin=1.2.3>. Дата звернення (12.09.2020). – Назва з екрану.
81. Сучасні риси національної економіки України [Електронний ресурс] / Geographiamozil // 2017. – №1. – Режим доступу: <https://tinyurl.com/ybm8v2om>. – Дата звернення (13.09.2020). – Назва з екрану.
82. Бражник Л. Інвестиційні процеси в економіці України / Л. Бражник // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2020. – №4. – С. 140-146.
83. Козловець А. Потоки прямих іноземних інвестицій в Україні та фактори їх динаміки: магістерська дис. / А. Козловець; Національний університет «Києво-Могилянська Академія». – К., 2020. – 72 с.
84. Кияшко О. Міжнародна міграція робочої сили та її вплив на економіку / О. Кияшко, В. Гузь // Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2018. – №20. – С. 33-37.
85. Промисловий комплекс України: розвиток і розміщення [Електронний ресурс] / Osvita.ua // 2011. – №1. – 11 с. – Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/geograf/23963/>. – Дата звернення (13.09.2020). – Назва з екрану.

86. Легка промисловість України [Електронний ресурс] / Державна підтримка українського експорту // 2007. – Режим доступу: <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/prom/ukr/9.html>. Дата звернення (15.09.2020). – Назва з екрану.
87. Машинобудівний комплекс України [Електронний ресурс] / Географія, географія України, країн світу // 1999. – Режим доступу: <http://www.geograf.com.ua/human/school-course/405-mashinobudivnij-kompleks>. Дата звернення (14.09.2020). – Назва з екрану.
88. Соціальна сфера, характеристика соціальної сфери [Електронний ресурс] / Навчальні матеріали онлайн // 2010. – 3 с. – Режим доступу: https://pidru4niki.com/15341220/rps/sotsialna_sfera. Дата звернення (16.09.2020). – Назва з екрану.
89. Чекаленко Л. Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів): підр. для студ. вищ. навч. закл. / Л. Чекаленко, С. Федуняк / за заг. ред. Л. Чекаленко. – Київ: «Вид. дім Персонал», 2010. – 464 с.
90. Безуглий П. Вплив державної політики на міграційні процеси в Україні (2010-2017 рр.) : дис. ... канд. філософ. наук : Павло Сергійович Безуглий ; [наук. керівник Т.Л. Нагорняк] ; ДВНЗ «Донецький національний університет ім. Василя Стуса». – Вінниця, 2019. – 209 с.
91. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – К., 2018. – 396 с.
92. Національна безпека і оборона [Електронний ресурс] / Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова // 2018. – №3-4. – 134 с. – Режим доступу: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD175-176_2018_ukr.pdf. Дата звернення (16.10.2020). – Назва з екрану.
93. Національна безпека і оборона [Електронний ресурс] / Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова // 2020. – №1-2 – 136 с. – Режим доступу:

- https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD181-182_2020_ukr.pdf. Дата звернення (16.10.2020). – Назва з екрана.
94. Динаміка міграційних настроїв українців [Електронний ресурс] / Соціологічна група «Рейтинг» // 2017. – 2 с. – Режим доступу: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_migracionnyh_nastroeniy_ukraincev.html. Дата звернення (16.10.2020). – Назва з екрана.
95. Поїхати чи залишитися: скільки українців хочуть жити за кордоном [Електронний ресурс] / Аналітичний портал «Слово і діло» // 2018. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2018/03/16/infografika/suspilstvo/poyihaty-chy-zalyshytysya-skilky-ukrayincziv-hochut-zhyty-kordonom>. Дата звернення (16.10.2020). – Назва з екрана.
96. Ukraine unemployment rate 1991-2020 [Електронний ресурс] / Macrotrends // 2020. – Режим доступу: <https://www.macrotrends.net/countries/UKR/ukraine/unemployment-rate>. Дата звернення (25.10.2020). – Назва з екрана.
97. Ukraine – Minimum Wages [Електронний ресурс] / Countryeconomy // 2020 – Режим доступу: <https://countryeconomy.com/national-minimum-wage/ukraine>. Дата звернення (4.11.2020). – Назва з екрана.
98. Average monthly wages of regular employees by region (1995-2020) [Електронний ресурс] / Ukrstat.gov.ua // 2020. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/gdn/prc_rik/prc_rik_e/dszpR_e.htm. Дата звернення (4.11.2020). – Назва з екрана.
99. Ukraine Human flight and brain drain [Електронний ресурс] / TheGlobalEconomy.com// 2020. – Режим доступу: https://www.theglobaleconomy.com/Ukraine/human_flight_brain_drain_index/. Дата звернення (6.11.2020). – Назва з екрана.
100. Міграційний профіль України [Електронний ресурс] / Державна міграційна служба України // 2019. – №1. – 94 с. – Режим доступу: https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/migprofil_2018.pdf. Дата звернення (17.10.2020). – Назва з екрана

101. Середня зарплата в Європі [Електронний ресурс] / Мінфін // 2020. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/world/europe/>. Дата звернення (4.11.2020). – Назва з екрана.
102. Europe minimum wages [Електронний ресурс] / countryeconomy.com // 2020. – Режим доступу: <https://countryeconomy.com/search?search=Europe++Minimum+wages>. Дата звернення (4.11.2020). – Назва з екрана.
103. Monthly minimum wages [Електронний ресурс] / Eurostat // 2020. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/earn_mw_cur/default/table?lang=en. Дата звернення (4.11.2020). – Назва з екрана.
104. Average salary in Egypt [Електронний ресурс] / [salaryexplorer](http://salaryexplorer.com) // 2020. – Режим доступу: <http://www.salaryexplorer.com/salary-survey.php?loc=64&loctype=1>. Дата звернення (5.11.2020). – Назва екрану.
105. Trading economics [Електронний ресурс] / tradingeconomics.com // 2020. – Режим доступу (6.11.2020). – Назва з екрана.
106. Про зовнішню трудову міграцію [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // 2019. – №13. – 68 с. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19/print>. Дата звернення (16.10.2020). – Назва з екрана.
107. За 2 роки безвізу українці понад 9 млн разів перетинали кордон за біометрикою [Електронний ресурс] / Європейська правда // 2019. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/06/11/7097181/>. Дата звернення (20.10.2020). – Назва з екрана.
108. GDP, Per Capita GDP at constant 2010 prices - US [Електронний ресурс] / [unstats](http://unstats.un.org) // 2020. – Режим доступу: <https://unstats.un.org/unsd/snaama/Basic>. Дата звернення (19.10.2020). – Назва з екрана.
109. Перерахунок даних щодо приватних грошових переказів в Україну за 2015-2017 роки [Електронний ресурс] / Національний банк України // 2018. – №1. – 29 с. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/files/gFMAMphJCgvkHSQ>. Дата звернення (25.10.2020). – Назва з екрана.

110. Стратегічні пріоритети [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень // 2019. - №3-4 (51). – 130 с. – Режим доступу: <https://niss-priority.com/index.php/journal/issue/view/16/3-4-2019-pdf>. Дата звернення (5.11.2020). – Назва з екрана.
111. Трудова міграція з України: вплив COVID – 19 [Електронний ресурс] / ZN, UA // 2020. – Режим доступу: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/trudova-migraciya-z-ukrayini-vpliv-covid-19-351189_.html. Дата звернення (26.10.2020). – Назва з екрана.
112. В режимі очікування: як Уряд відкрив для себе трудову міграцію і що з того вийшло [Електронний ресурс] / Реанімаційний пакет реформ // 2020. – Режим доступу: <https://rpr.org.ua/news/v-rezhymi-ochikuvannia-ia-k-uriad-vidkryv-dlia-sebe-trudovu-mihratsiiu-i-shcho-z-toho-vuyshlo/>. Дата звернення (13.10.2020). – Назва з екрана.
113. Big Mac Index [Електронний ресурс] / statista // 2020. – Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/274326/big-mac-index-global-prices-for-a-big-mac/>. Дата звернення (26.10.2020). – Назва з екрана.
114. The Big Mac Index [Електронний ресурс] / hellosafe // 2020. – Режим доступу: <https://hellosafe.ca/en/presse/big-mac-index>. Дата звернення (26.10.2020). – Назва з екрана.
115. Обіцянки та реальність: Польща готує перегляд міграційної політики [Електронний ресурс] / Європейська правда // 2018. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/04/3/7079813/>. Дата звернення (28.10.2020). – Назва з екрана.
116. Нагорняк Т. Міграція українців до Польщі як наслідок державної політики / Т. Нагорняк, Ю. Пачос // Політичне життя. – 2018. – № 3. – С. 27 – 35.
117. Новая миграционная политика Польши: как она скажется на приоритетах заробитчан [Електронний ресурс] / UBR.ua // 2020. – Режим доступу: <https://ubr.ua/ukraine-and-world/world/novaja-mihratsionnaja-politika-polshi-kak-ona-skazhetsja-na-prioritetakh-zarobitchan-3890535>. Дата звернення (28.10.2020). – Назва з екрана.

118. Уряд Німеччини змінює міграційну політику [Електронний ресурс] / Наш вибір // 2020. – Режим доступу: <https://naszwybir.pl/uryad-nimechchynu-zminuuye-migratsijnu-polityku/>. Дата звернення (29.10.2020). – Назва з екрана.
119. Комплексна оцінка бідності та соціального відчуження в Україні за 2016-2018 роки [Електронний ресурс] / Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи // 2020. – Режим доступу: https://idss.org.ua/arhiv/Year_2018_Pov.pdf/. Дата звернення (19.10.2020). – Назва з екрана.